

ISSN 2409-9260 (Print)
ISSN 2415-3869 (Online)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДИХ
НАУКОВЦІВ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

№ 2 (265)

Одеса – 2019

*Науковий вісник Одеського національного економічного університету.
2019. 2 (265). ISSN 2409-9260 (Print) ISSN 2415-3869 (Online).doc*

Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2019. – № 2 (265). – 240 с. – Мови: укр., рос., англ.

Збірник наукових праць «Науковий вісник Одеського національного економічного університету» заснований у 1994 р. Друковане наукове фахове видання

Засновник і видавець збірника наукових праць –
Одеський національний економічний університет

Затверджено до друку Вченою радою Одеського національного економічного університету. **Протокол № 1 від 30 серпня 2013 р.**

Свідоцтво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації – **серія КВ № 20991-10791ПП від 18 серпня 2014 р.** (перереєстрація).

Періодичність видання – 10-12 разів на рік.
Мова видання – українська, англійська та російська.

Збірник включено до оновленого «*Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук*» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 09.03.2016 № 241)

Індексування і реферування:

Реферативна база даних «Україніка наукова»,
Український реферативний журнал «Джерело»,
Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського,
Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru,
Google Scholar
Електронний архів Одеського національного економічного університету.

Збірник включено до наукометричної бази даних Російський індекс наукового цитування (РІНЦ) згідно договору № 428-07/2014 від 18.07.2014 р. – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=51349

Адреса редакційної колегії: Україна, 65082, м. Одеса,
вул. Преображенська, 8, ОНЕУ
тел.: (0487) 32-77-95
E-mail: n.visnik.oneu@ukr.net

© Одеський національний економічний університет

*Науковий вісник Одеського національного економічного університету.
2019. 2 (265). ISSN 2409-9260 (Print) ISSN 2415-3869 (Online).doc*

ISSN 2409-9260 (Print)
ISSN 2415-3869 (Online)

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF
UKRAINE
ODESSA NATIONAL ECONOMIC UNIVERSITY
ALL-UKRAINIAN ASSOCIATION OF YOUNG
SCIENTISTS**

SCIENTIFIC BULLETIN

№ 2 (265)

Odessa - 2019

Collection of scientific papers «Scientific Bulletin of the Odessa National Economic University»

Printed scientific specialized edition

Founder – Odessa National Economic University

The collection of scientific works "Scientific herald" was registered by the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine as of January 26, 2011, No. 1-05 / 1 as a scientific publication on economic sciences, dated February 23, 2011, No. 1-05 / 2 as a scientific publication on political sciences.

Approved by the Academic Council of the Odessa National Economic University. Protocol № 1 from August 30, 2013

Certificate of state registration of print mass media – KB № 20991-10791PIP от 18.08.2014

Frequency of output – 10-12 times a year.

Language of publication – Ukrainian, English and Russian.

Bulletin is licensed as academic, professional journal: «Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» (№ 241, issued 09.03.2016)

Included in the scientific data base Russian Scientific Citation Index (RINC) under the agreement No. 428-07 / 2014 dated July 18, 2014 - http://elibrary.ru/title_about.asp?id=51349

Contacts of Editorial and publisher:

65082 Ukraine, Odessa,

Preobrazhenska st., 8, ONEU, of. 317

Ukraine

(+38067) 5595764

n.visnik.oneu@ukr.net

© Odessa National Economic University

Редакційна колегія

Редакційна колегія затверджена Вченою радою Одеського національного економічного університету. Протокол № 2 від 30 жовтня 2018 р.

Головний редактор: **Балджи Марина Дмитрівна** – д.е.н., професор, Одеський національний економічний університет

Заступник головного редактора: **Рябіка Володимир Леонідович** – к.політ.н., Голова Українського національного комітету молодіжних організацій

Ректор Одеського національного економічного університету: **Звєряков Михайло Іванович** – д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України

Проректор Одеського національного економічного університету: **Ковальов Анатой Іванович** – д.е.н., професор

Науковий редактор: **Нездоймінов Сергій Георгійович** – к.е.н., доцент, Одеський національний економічний університет

Технічний редактор: **Гейко Людмила Михайлівна** – к.е.н., доцент, Одеський національний економічний університет

I. Економічні науки	II. Політичні науки	III. Історичні науки
Амбрози Маріан Маріанович – проректор, Вища Школа Міжнародного Бізнесу (Словацька Республіка)	Кармазіна Марія Степанівна – д.політ.н., професор (Україна)	Гончарук Тарас Григорович – д.істор.н., професор (Україна)
Волохова Ірина Семенівна – д.е.н., доцент (Україна)	Коваль Ігор Миколайович – д.політ.н., професор (Україна)	Демін Олег Борисович – д.істор.н., професор (Україна)
Єрмакова Ольга Анатоліївна – к.е.н., доцент (Україна)	Маслов Юрій Костянтинович – д.політ.н., професор (Україна)	Панчук Май Іванович – д.істор.н., професор (Україна)
Зборіна Ірина Михайлівна – к.е.н., доцент, Поліський державний університет (Республіка Білорусь)	Мілова Марія Іллівна – д.політ.н., професор (Україна)	Солдатенко Валерій Федорович – д.істор.н., професор (Україна)
Карпов Володимир Анатолійович – к.е.н., доцент (Україна)	Пойченко Анатолій Дмитрович – д.політ.н., професор (Україна)	Стьопін Анатолій Опанасович – д.істор.н., професор (Україна)
Кетнер Карл Карлович – доктор економіки, професор Банківської вищої школи бізнесу і фінансів (Латвійська Республіка)	Попков Василь Васильович – д.філософ.н., професор (Україна)	Хмарський Вадим Михайлович – д.істор.н., професор (Україна)
Коваленко Вікторія Володимирівна – д.е.н., професор (Україна)	Рябіка Володимир Леонідович – к.політ.н., професор (Україна)	Щербіна Надія Федорівна – к.е.н., доцент (Україна)
Литовченко Ірина Львівна – д.е.н., професор (Україна)	Степанівна Марія Кармазіна – д.політ.н., професор (Україна)	
Маркс-Бельська Рената – Phd, Вармінський та Мазурський університети в Ольштині (Республіка Польща)	Тарас Гончарук – д.істор.н., професор (Україна)	
Божинінова Маріана – д.е.н., професор, проректор з освіти Академії економіки ім. Д.С. Тсенова, м. Свиштов (Республіка Болгарія)	Волохова Ірина Семенівна – д.е.н., доцент (Україна)	
Меджибовська Наталія Семенівна – д.е.н., професор (Україна)	Звєряков Михайло Іванович – д.е.н., професор (Україна)	
Семенова Валентина Григорівна – д.е.н., професор (Україна)	Ковальов Анатой Іванович – д.е.н., професор (Україна)	
Совік Людмила Єгорівна – д.е.н., доцент, професор (Республіка Білорусь)	Нездоймінов Сергій Георгійович – к.е.н., доцент (Україна)	

Editorial board

The editorial board has been approved by the Academic Council of the Odessa National Economic University. Minutes № 2 dated October 30, 2018

Editor-in-Chief: **Baldzhy M. D.** – Doctor of Economics, Professor at the Department of Economics

Deputies of Editor-in-Chief: **Ryabika V. L.** – Candidate of Political Science (Ukraine)

Executive Secretary: **Geiko L. M.** – Candidate of Economics, Assistant Professor (Ukraine)

Scientific editor: **Nezdoyminov S. G.** – Candidate of Economics, Assistant Professor (Ukraine)

I. Economics sciences	II Political sciences	III Historical sciences
<p>Ambrozy Marian M. – PhDr., CSc. Vice-Rector for Science, Research and International Relations, Higher School of International Business (Slovak Republic)</p> <p>Zveryakov M.I. – Doctor of Economics, Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine (Ukraine)</p> <p>Kovalev A.I. – Doctor of Economics, Professor (Ukraine)</p> <p>Volokhova I. S. – Doctor of Economics, Associate Professor (Ukraine)</p> <p>Ermakova O. A. – Candidate of Economic Science, Associate Professor (Ukraine)</p> <p>Zborina I. M. – PhD (Economic Sciences), Dean of the Faculty, Polessky state university (Republic of Belarus)</p> <p>Karpov V.A. – Candidate of Economics, Assistant Professor (Ukraine)</p> <p>Ketners Karllis K. – Doctor of Economics, Professor, BA School of Business and Finance (Latvia)</p> <p>Kovalenko V. – doctor of sciences, professor (Ukraine)</p> <p>Litovchenko I. – Doctor of Economics, Professor (Ukraine)</p> <p>Marks-Bielska R. – Phd, University of Life Sciences in Wroclaw, University of Warmia and Mazury (Poland)</p> <p>Bozhinova M.V. – Vice Rector for Education D.A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov Business or sector Higher education, Svishtov (Bulgaria)</p> <p>Medzhibovskaya N. S. - Doctor of Economics, Professor (Ukraine)</p> <p>Semenova V. G. - Doctor of Economics, Professor (Ukraine)</p> <p>Sauvik Lyudmila E. – Doctor of Economics, Associate Professor (Republic of Belarus)</p>	<p>Ambrozy Marian M. – PhDr., CSc. Vice-Rector for Science, Research and International Relations, Higher School of International Business (Slovak Republic)</p> <p>Karmazina M.S. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Koval' I.M. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Maslov Y. K. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Milova M.I. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Paharev A.D. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Poychenko A.M. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Popkov V. V. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p>	<p>Goncharuk T. G. – Doctor of Historical Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Demin O.B. – Doctor of Historical Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Panchuk M.I. – Doctor of Historical Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Soldatenko V.F. – Doctor of Historical Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Stepin A.O. – Doctor of Historical Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Khmarskyi V.M. – Doctor of Historical Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Shcherbina N.F. – Candidate of Historical Science, Assistant Professor (Ukraine)</p>

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Антонюк Альона

Цифрова економіка та її вплив на розвиток фінансового ринку України.....13

Балджи Марина

Прогнозування соціальної, екологічної та економічної безпеки на мезорівні.....29

Боцян Тетяна, Зварич Любов

Витрати на забезпечення якості послуг готельного бізнесу: управлінський аспект.....45

Євдокімова Ольга, Колеснікова Катерина, Маліновська Ірина

Вплив загроз і ризиків на перспективу розвитку готельно-ресторанного бізнесу в регіоні.....63

Кабанова Валерія, Уханова Інна

Особливості розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у євро регіонах України (на прикладі євро регіону «Нижній Дунай»).....81

Коломієць Вікторія

Моделювання розвитку людського капіталу в інституціональному середовищі для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.....99

Король Володимир

Особливості інформаційного забезпечення системи економічної безпеки підприємства.....114

Лоханова Наталія

Інтегрована корпоративна звітність – практичні аспекти складання в Україні.....128

Пімоненко Тетяна, Люльов Олексій, Чигрин Олена

Імідж компанії та грінвошинг у рамках концепції зелених інвестицій.....143

Потапов Максим, Міщенко Максим, Чернова Наталія

Європейський досвід тарифоутворення у вантажному секторі залізничного транспорту.....157

<i>Слободянюк Ольга, Мужайло Василь, Чабаров Валентин</i> Ринок страхування життя в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку.....	173
<i>Урсакій Юлія</i> Ефективне управління інноваціями як засіб підвищення конкурентоспроможності підприємств.....	197
<i>Уханова Інна, Могилівська Єлизавета</i> Перспективи розвитку регіональної торгівлі послугами міжнародного транспорту за умов дії зони вільної торгівлі України та ЄС (на прикладі Одеського регіону).....	217
<i>НАШІ АВТОРИ</i>	236

CONTENTS

ECONOMIC SCIENCES

Antonyuk Alena

Digital economy and its impact on the development of the financial market of Ukraine.....13

Baldzhy Maryna

Forecasting social, ecological and economic security at meso level29

Botsian Tetiana, Zvarych Liubov

Costs for assurance quality of the hotel business services: management aspect.....45

Evdokimova Olga, Kolesnikova Katerina. Malinovska Irina

Influence of threats and risks on the prospects of development of hotel and restaurant business in the region.....63

Kabanova Valeria, Ukhanova Inna

features of development of foreign economic communications in the european regions of Ukraine (in the example of the european region "Lower Danube").....81

Kolomiets Victoriia

Modeling the development of human capital in the institutional environment for ensuring the competitiveness of the national economy.....99

Korol Volodymyr

Features of information provision of the system of economic security of the enterprise.....114

Lokhanova Nataliia

Integrated corporate reporting - practical aspects composition in Ukraine.....128

Pimonenko Tetyana, Lyulyov Oleksii, Chygryn Olena

Company's image and greenwashing in the framework of green investment concept.....143

Potapov Maksym, Mishchenko Maksym, Chernova Natalia

European experience of tariff formation in the railway sector of railway transport.....157

<i>Slobodyanyuk Olga , Muzhailo Vasily, Chabarov Valentin</i>	
Market of life insurance in Ukraine: current state and development prospects.....	173
<i>Ursakiy Yuliya</i>	
The effective management of innovations as a means of enterprises competitiveness improving.....	197
<i>Ukhanova Inna, Mogylevska Elyzaveta</i>	
Prospects of development of regional trade of international transport in the conditions of action of the free trade zone of Ukraine and the EU (on the example of the Odessa region).....	217
<i>AUTHORS</i>	236

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Антонюк Алена

Цифровая экономика и ее влияние на развитие финансового рынка Украины.....13

Балджи Марина

Прогнозирование социальной, экологической и экономической безопасности на мезоуровне.....29

Боцян Татьяна, Зварыч Любовь

Затраты на обеспечение качества услуг гостиничного бизнеса: управленческий аспект.....45

Евдокимова Ольга, Колесникова Екатерина,

Малиновская Ирина

Влияние угроз и рисков на перспективу развития гостинично-ресторанного бизнеса в регионе.....63

Кабанова Валерия, Уханова Инна

Особенности развития внешнеэкономических связей в еврорегионах Украины (на примере еврорегиона «Нижний Дунай»).....81

Коломиец Виктория

Моделирование развития человеческого капитала в институциональной среде для обеспечения конкурентоспособности национальной экономики.....99

Король Владимир

Особенности информационного обеспечения системы экономической безопасности предприятия.....114

Лоханова Наталья

Интегрированная корпоративная отчетность – практические аспекты составления в Украине.....128

Пимоненко Татьяна, Люлев Алексей, Чигрин Елена

Имидж компании и гринвошинг в рамках концепции зеленых инвестиций.....143

Потапов Максим, Мищенко Максим, Чернова Наталья Европейский опыт тарифообразования в грузовом секторе железнодорожного транспорта.....	157
Слободянюк Ольга, Мужайло Василий, Чабаров Валентин Рынок страхования жизни в Украине: современное состояние и перспективы развития.....	173
Урсакий Юлия Эффективное управление инновациями как средство повышения конкурентоспособности предприятий.....	197
Уханова Инна, Могилевская Елизавета Перспективы развития региональной торговли международного транспорта в условиях действия зоны свободной торговли Украины и ЕС (на примере Одесского региона).....	217
НАШИ АВТОРЫ	236

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 330:004: [336.714]
JEL Classification: C 100, E 440

Антонюк Альона

ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто науково-методичні підходи до визначення сутності цифрової економіки, виокремлено та охарактеризовано п'ять вимірів цифрового підприємництва. Автором статті обґрунтовано, що цифрова економіка – це інноваційна динамічна економіка, що базується на активному впровадженні інновацій та інформаційно-комунікаційних технологій в усі види економічної діяльності та сфери життєдіяльності суспільства, що дозволяє підвищити ефективність та конкурентоспроможність окремих компаній, економіки та рівень життя населення. Цифрова економіка виступає основою Четвертої промислової революції та третьої хвилі глобалізації. Доведено вплив цифрової економіки на вітчизняний фінансовий ринок через розвиток FinTech. Проаналізовано дві моделі розвитку фінансового ринку. Зроблено висновок про те, що FinTech-галузь нівелює кордони між традиційно банківськими і небанківськими послугами. Будь-яка фінансова установа буде під загрозою, якщо зіштовхнеться з великою кількістю зовнішніх інновацій, що перевершують її внутрішні можливості.

Доведено, що FinTech-компанії створюють, з одного боку, додаткові загрози для кредитних установ щодо їх конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг, а з іншого боку, можливості встановлення партнерських зв'язків між даними структурами та кредитними установами. Проаналізовано карту екосистеми FinTech в Україні. Обґрунтовано, що цифрова економіка виступає ефективною основою розвитку системи державного управління, економіки, бізнесу, соціальної сфери і всього суспільства.

Встановлено, що для створення позитивного впливу цифрової економіки на розвиток фінансового ринку за доцільне є створення єдиного підходу до регулювання за кредитними установами, у тому числі і FinTech-компаніями, які за своєю функціональною природою діяльності пов'язані з акумуляцією та перерозподілом фінансових ресурсів, які утворюються в економіці держави. Для цього за потрібне є посилення функцій та завдань реалізації стратегії макропруденційного регулювання та нагляду, а також вирішення питання інституціонального характеру даної системи.

Ключові слова: цифрова економіка, FinTech, кредитні установи, фінансовий ринок, екосистема FinTech, цифрове підприємництво.

Antonyuk Alena

DIGITAL ECONOMY AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL MARKET OF UKRAINE

The article considers the scientific and methodological approaches to determining the essence of the digital economy outlines and describes five dimensions of digital entrepreneurship. The author of the article substantiates that the digital economy is an innovative dynamic economy based on the active introduction of innovations and information and communication technologies in all types of economic activities and social life spheres, which allows increasing the efficiency and competitiveness of individual companies, the economy and the standard of living of the population. The digital economy is the foundation of the Fourth Industrial Revolution and the Third Wave of Globalization. The influence of the digital economy on the domestic financial market through FinTech development proved. Two models of financial market development does analyzed. It does concluded that FinTech-industry bridges the boundaries between traditionally banking and non-banking services. Any financial institution will be at risk if faced

with a large number of external innovations that outweigh its internal capabilities.

It is proved that FinTech companies create, on the one hand, additional threats to credit institutions regarding their competitiveness in the financial services market and, on the other hand, the possibility of establishing partnerships between these structures and lending institutions. The map of FinTech ecosystem in Ukraine analyzed. It does substantiated that the digital economy is an effective basis for the development of the system of public administration, economy, business, social sphere and society as a whole.

It does established that in order to create a positive effect of the digital economy on the development of the financial market it is expedient to create a unified approach to regulation by credit institutions, including FinTech-companies, which, by their functional nature, are associated with the accumulation and redistribution of financial resources that are formed in the state economy. To do this, it is necessary to strengthen the functions and tasks of implementing the strategy of macroprudential regulation and supervision, as well as resolving the institutional nature of the system.

Key words: digital economy, FinTech, credit institutions, financial market, FinTech ecosystem, digital entrepreneurship.

Антонюк Алена

ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ФИНАНСОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ

В статье рассмотрены научно-методические подходы к определению сущности цифровой экономики, выделены и охарактеризованы пять измерений цифрового предпринимательства. Автором статьи обосновано, что цифровая экономика – это инновационная динамичная экономика, базирующаяся на активном внедрении инноваций и информационно-коммуникационных технологий во все виды экономической деятельности и сферы жизнедеятельности общества, позволяет повысить эффективность и конкурентоспособность отдельных компаний, экономики и уровень

жизни населения. Цифровая экономика выступает основой Четвертой промышленной революции и третьей волны глобализации. Доказано влияние цифровой экономики на отечественный финансовый рынок через развитие FinTech. Проанализированы две модели развития рынка. Сделан вывод о том, что FinTech-отрасль нивелирует границы между традиционно банковскими и небанковскими услугами. Любое финансовое учреждение будет под угрозой, если столкнется с большим количеством внешних инноваций, превосходящих ее внутренние возможности.

Доказано, что FinTech-компании создают, с одной стороны, дополнительные угрозы для кредитных учреждений относительно их конкурентоспособности на рынке финансовых услуг, а с другой стороны, возможности установления партнерских связей между данными структурами и кредитными учреждениями. Проанализировано карту экосистемы FinTech в Украине. Обосновано, что цифровая экономика выступает эффективной основой развития системы государственного управления, экономики, бизнеса, социальной сферы и всего общества.

Положительное влияния цифровой экономики на развитие финансового рынка возможно через создания единого подхода к регулированию за кредитными учреждениями, в том числе и FinTech-компаниями, которые по своей функциональной природой деятельности связаны с аккумуляцией и перераспределением финансовых ресурсов, образующиеся в экономике государства. Для этого необходимым является усиление функций и задач реализации стратегии макропруденциального регулирования и надзора, а также решения вопроса институционального характера данной системы.

Ключевые слова: цифровая экономика, FinTech, кредитные учреждения, финансовый рынок, экосистема FinTech, цифровое предпринимательство.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-2-265-13-29

Постановка проблеми. На сучасний розвиток фінансового ринку України впливають поширюючі тенденції

трансформації вітчизняної економіки в цифрову. Глобалізація світогосподарських зв'язків, лібералізація фінансових відносин, розвиток фінансових інновацій та технологічні зміни зумовили значне розширення та прискорений розвиток фінансових ринків світу, що набуло явища фінансіалізації світового господарства. Тому доцільно вважати, що на сьогодні, основною проблемою для фінансових ринків є встановлення як негативного, так і позитивного впливу цифрової економіки, особливо з позиції регулювання та взаємодії фінансових посередників у такому середовищі.

Аналіз досліджень та публікацій. Вітчизняні економісти в своїх роботах розглядають вплив цифрової економіки на фінансовий ринок як позитивної, так і негативної точки зору. Вони відзначають, що цифрові технології стають все більш досконалішими та інтегрованими, викликаючи трансформацію суспільства та глобальної економіки, залишаються недостатньо дослідженими питання впливу цифрових технологій на розвиток фінансового ринку. Загальний погляд на цифрову економіку та її вплив на розвиток суспільства надано в працях В.В. Апалькової, С.В. Коляденко, Г.М. Карчевої [1-3]. Теоретичним та практичним аспектам впливу FinTech (скорочене від financial technology, тобто «фінансова технологія») розглянуто в працях Г.М. Поченчука, В.В. Коваленко, Л.В. Жердецької [4-6].

Невирішені частини загальної проблеми. Не зважаючи на наявність досліджень в сфері розвитку цифрової економіки, не вирішеним залишається проблема її впливу на розвиток фінансового ринку та визначення ризиків, які пов'язані з бурхливим запровадженням цифрових фінансових технологій.

Мета статті. Метою статті є розгляд теоретичних та практичних питань щодо розвитку цифрової економіки та визначення ризик-чинників її впливу на вітчизняний фінансовий ринок.

Основний матеріал дослідження. Висновки. За результатами дослідження було визначено, що існує багато підходів до тлумачення терміну цифрової економіки. Згідно з визначенням Департаменту комунікацій та цифрової економіки

Австралії цифрова економіка – це глобальна мережа економічних та соціальних заходів, реалізованих через такі платформи, як Інтернет, а також мобільні та сенсорні мережі [7].

Міжнародна організація OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) та, вчений Томас Мезенбург виділяють три основні компоненти цифрової економіки можна виділити три основні компоненти концепції цифрової економіки: підтримуюча інфраструктура (апаратне та програмне забезпечення, телекомунікації, мережі та ін.); електронний бізнес (ведення господарської діяльності та будь-яких інших бізнес-процесів через комп'ютерні мережі); електронна комерція (дистрибуція товарів через Інтернет) [8].

С. Коляденко розглядає цифрову економіку як таку, що базується на виробництві електронних товарів і сервісів високотехнологічними бізнес-структурами і дистрибуції цієї продукції за допомогою електронної комерції. Тобто під цифровою економікою автор розуміє виробництво, продажі і постачання продуктів через комп'ютерні мережі [2, с. 106-107].

Г.М. Карчева вважає, що цифрова економіка – це інноваційна динамічна економіка, що базується на активному впровадженні інновацій та інформаційно-комунікаційних технологій в усі види економічної діяльності та сфери життєдіяльності суспільства, що дозволяє підвищити ефективність та конкурентоспроможність окремих компаній, економіки та рівень життя населення [3, с. 12]. Цифрова економіка виступає основою Четвертої промислової революції [9, с. 12] та третьої хвилі глобалізації.

З метою повноцінного використання потенціалу цифрових технологій для підвищення рівня конкурентоспроможності, підприємництва та інноваційної діяльності, Європейською комісією було прийнято План дій «Підприємництво 2020» [10]. Відповідно до вище зазначеного плану, виокремлено п'ять вимірів, кожний з яких описує основні чинники, що впливають на цифрове підприємництво (рис. 1).

При підготовці створення Цифрового Співтовариства в Україні [11] особлива увага звертається на те, що цифрова

економіка залишається сферою з нерозкритим потенціалом як в Євросоюзі, так і в Україні

Рис. 1 Вектори програми План дій «Підприємництво 2020» ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології (систематизовано автором за матеріалами [1; 10])

Як зазначає С. Коляденко, продукція цифрової економіки має ряд переваг: так як товари віртуальні, можна скоротити витрати на транспортування, Інтернет забезпечує майже миттєве доставлення по всьому світу. Також, дякуючи світовій інформаційній мережі, значно збільшилася швидкість грошових трансакцій. Таким чином, Інтернет став провідною, ключовою технологією сучасної економічної взаємодії [2].

За перші чотири роки Horizon 2020 (H 2020) виділив 5,7 млрд. євро фінансування ЄС на 1969 проектів у сфері ІКТ, залучаючи 6250 організацій. МСП складають більше 25 % беруть участь організацій. 95 % фінансування ЄС в H 2020 виділяється державам-членам ЄС, за якими слідує асоційовані країни. Треті країни беруть участь в H 2020, але з невеликим фінансуванням ЄС (1%) [12].

Для оцінки рівня технологічного розвитку в країнах Європейського Союзу та ступеня запровадження інноваційних

технологій у суспільстві та, зокрема, в економіці використовують Індекс DESI (The Digital Economy and Society Index) [12]. Відповідно до значення індексу DESI, у 2017 році лідерами з розвитку цифрових технологій серед країн Європейського Союзу є Данія, Фінляндія, Швеція, Нідерланди, Люксембург, Бельгія, Великобританія, Ірландія, Естонія, Австрія [12]. Рейтинг DESI визначається у межах від 0 до 1 та містить у собі критерії оцінки: зв'язок, людський капітал, використання Інтернету, інтеграція цифрових технологій та цифрові громадські послуги.

Так як України не є членом ЄС, то і для неї офіційно не визначається індекс DESI. Одним із чинників є відсутність відповідної інформації, звітності. Зазначене не дозволяє оцінити рівень цифровізації та інноваційного розвитку, а також ускладнює контроль ризиків за цими операціями.

Виходячи з поставленої мети наукової статті, вважаємо за доцільне дослідити вплив цифрової економіки на розвиток вітчизняного фінансового ринку. Одним з основних завдань фінансової системи та фінансового ринку зокрема, є забезпечення контрольованого здійснення всіх економічних процесів, важливих для підтримання життєдіяльності та розвитку суспільства. Як зазначено у науковій статті Г.М. Поченчука, інститути фінансової системи, з одного боку, створюють обмежувальні рамки функціонування економічних суб'єктів в частини діяльності управлінських органів, а з іншого – беруть участь у процесах розподілу ресурсів, впливаючи на їх ефективність та інтенсивність [4, с. 51].

Для традиційних фінансових посередників, які функціонують на вітчизняному фінансовому ринку, на сьогодні складають конкуренцію FinTech-компанії. Як зазначає Л.В. Жердецька, сучасні умови розвитку фінансових ринків характеризуються масштабними змінами, а саме появою нових криптовалют, технологій, бізнес-моделей, форм угод тощо. Тенденції зростання електронної комерції зумовлені постійним запровадженням інновацій для задоволення попиту клієнтів в технологіях, підвищення зручності користування, зростання ефективності та скорочення транзакційних витрат. Ці тенденції

зумовили появу інноваційних та гнучких учасників на глобальному фінансовому ринку – FinTech-компанії та цифрових екосистем. Вони створюють посилену конкуренцію для вже наявних фінансових посередників, особливо для банків. FinTech-компанії створюють, з одного боку, додаткові загрози для кредитних установ щодо їх конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг, а з іншого боку, можливості встановлення партнерських зв'язків між даними структурами та кредитними установами [6, с. 583].

Коваленко В.В. відзначає, що фінансові кризи завжди стимулюють розвиток FinTech-стартапів. Це викликано як тим, що криза послаблює позиції традиційних бізнесів, так і тим, що в подібні періоди фінансові структури скорочують працівників. Розвиток вітчизняного FinTech-ринку повністю відповідає цьому тренду. Більшість з 80 локальних FinTech-компаній виникла після 2015 року, а 70 % їхніх засновників та топ-менеджерів – колишні банківські співробітники [7, с. 127].

Слід відмітити, що FinTech спричиняє зростання дезінтермедіації фінансових ринків. Економісти виокремлюють дві історично сформовані структури фінансових ринків: банківсько-орієнтована та ринково-орієнтована. Основні характеристики двох моделей фінансового ринку представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Функціональні особливості моделей
розвитку фінансового ринку
(систематизовано за матеріалами [13, с. 398–428])

Банківсько-орієнтована система	Ринково-орієнтована система
1	2
Фінансування	
Домінують кілька універсальних банків, що забезпечують як комерційний, так і інвестиційний банкінг. Банки надають увесь спектр фінансових послуг. Фондові ринки відіграють допоміжну роль.	Рух заощаджень від домогосподарств до підприємств забезпечується фондовими ринками. Банки надають переважно короткострокові кредити для корпорацій. Довгострокове

Продовж. табл. 1

1	2
	<p>фінансування приймає форму власного капіталу. Висока спеціалізація інститутів. Важлива роль пенсійних фондів і страхових компаній.</p>
<p>Інформація</p>	
<p>Незначні обсяги інформації про вартість цінних паперів, є загальнодоступним: інформація може бути отримана через пов'язані відносини. Банки мають привілейований доступ до інформації. Облік інформації обмежений. Невелика кількість підприємств, чії акції котируються на фондовій біржі.</p>	<p>Інформація про фірми широкодоступна: інвестиційні можливості публічно оцінені. Велика кількість компаній котируються на фондовій біржі. Фінансові ринки високоліквідні. Інформація про інвестиційні перспективи швидко відображається в ціні цінних паперів.</p>
<p>Контроль</p>	
<p>Концентрація прав власності (компанії володіють значними пакетами акцій один одного), фондовий ринок не грає важливу роль як ринок корпоративного контролю. Банки мають тісні відносини з корпоративними клієнтами (участь у спостережних радах, утримання пакетів акцій, функція біржових брокерів), контролюють значну частину голосів. Менеджмент компаній підзвітний наглядовим радам. Компанії зобов'язані консультуватися з представниками трудових колективів.</p>	<p>Корпоративна власність ділиться між небанківськими фінансовими інститутами і міноритарними акціонерами. Вплив окремих власників незначний, тому вони використовують стратегію виходу, а не голосу. Вплив директорату переважає менеджмент, який є слабко підзвітним акціонерам. Менеджмент, як правило, може змінюватися у разі зміни власника.</p>

Виходячи із наведеної у таблиці 1 характеристики двох моделей розвитку фінансового ринку, можна дійти висновку, що FinTech-галузь нівелює кордони між традиційно банківськими і небанківськими послугами. Будь-яка фінансова установа буде під загрозою, якщо зіштовхнеться з великою кількістю зовнішніх інновацій, що перевершують її внутрішні можливості. Комерціалізація Інтернету триває вже понад двадцять років, і банки надають своїм клієнтам такі послуги, як Інтернет-банкінг (із мобільним доступом), брокерські послуги он-лайн і можливість онлайн-платежів. Клієнти нечасто відвідують філії банків. На виклики повної відсутності у банків радикальних інновацій – зростатиме сегмент FinTech.

Процес регулювання ринку Fintech в Україні підтримувався НБУ з прийняттям Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року (Постанова №391 від 18.06.2015), у якій визначено низку ініціатив, а саме: курс на безготівкову економіку 2020; перехід на стандарти ISO20022; обмін документами у електронному форматі з використанням електронного підпису; скасування штампів, печаток та паперових копій; зберігання документів в електронному форматі; віддалена ідентифікація особи; можливість замовлення фінансових послуг онлайн; електронне візування сканкопій та підпис касових документів; можливість використання системи Bank ID для дистанційної ідентифікації клієнтів банків; захист прав користувачів фінансових послуг; підвищення фінансової грамотності населення; нові правила для стимулювання ліцензування нових гравців у секторі платежів [14].

На сучасному етапі покращується правове середовище для підтримки Fintech та інших стартапів, а саме: наданий дозвіл на підписання рахунків та угод електронним підписом; банки вже не зобов'язані перекладати документи українською, якщо вони складені англійською; вітчизняні IT-компанії продовжують користуватися спрощеним оподаткуванням – 5 % на рік; НБУ продовжує поступово знімати обмеження на репатріацію дивідендів — ліміт підвищено до 5 000 000 доларів США на одну юридичну особу на рік; НБУ активно відстоює прийняття директив Європейського Союзу, наприклад у PSD2, у внутрішніх законодавчих актах; прийняття Закону України

«Про електронні довірчі послуги» (Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII).

НБУ активно підтримує проект національної системи «Bank ID». Така система дозволить будь-якому клієнту, який вже пройшов процедуру KYC в одному банку та отримав національний Bank ID, використати його для відкриття рахунків у будь-якому іншому банку. НБУ, ініціював створення проекту «Сприяння розвитку FinTech в Україні». Серед передумов появи проекту – низка недавніх стартапів, що впроваджують різноманітні ініціативи у сфері FinTech, а також попит користувачів на інноваційні послуги. Потенційно пріоритетними напрямками розвитку FinTech в Україні стануть: банкінг (без банківських відділень), платежі, діджитал кредитування (P2P, B2P і кредитування фінансових компаній), страхування (автомобілів, туристичне) [15].

Карту екосистеми FinTech в Україні представлено на рисунку 2.

Виходячи із вище зазначеного, актуальним питанням для нівелювання негативного впливу цифрової економіки на розвиток фінансового ринку є уніфікація регуляторних вимог щодо функціонування кредитних установ, у тому числі і FinTech-компаній. Як зазначає В.В. Коваленко, основними передумовами реформування системи регулювання та нагляду за кредитними установами є захист інтересів споживачів фінансових послуг, запобігання неплатоспроможності та забезпечення їх фінансової стійкості через застосування відповідних коригувальних заходів шляхом: виявлення підвищених ризиків у діяльності; контролю за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю; мінімізації випадків банкрутства та системної кризи; прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі звітів поточного періоду [16, с. 186-187].

Висновки. За результатами дослідження було визначено, що цифрова економіка виступає ефективною основою розвитку системи державного управління, економіки, бізнесу, соціальної сфери і всього суспільства.

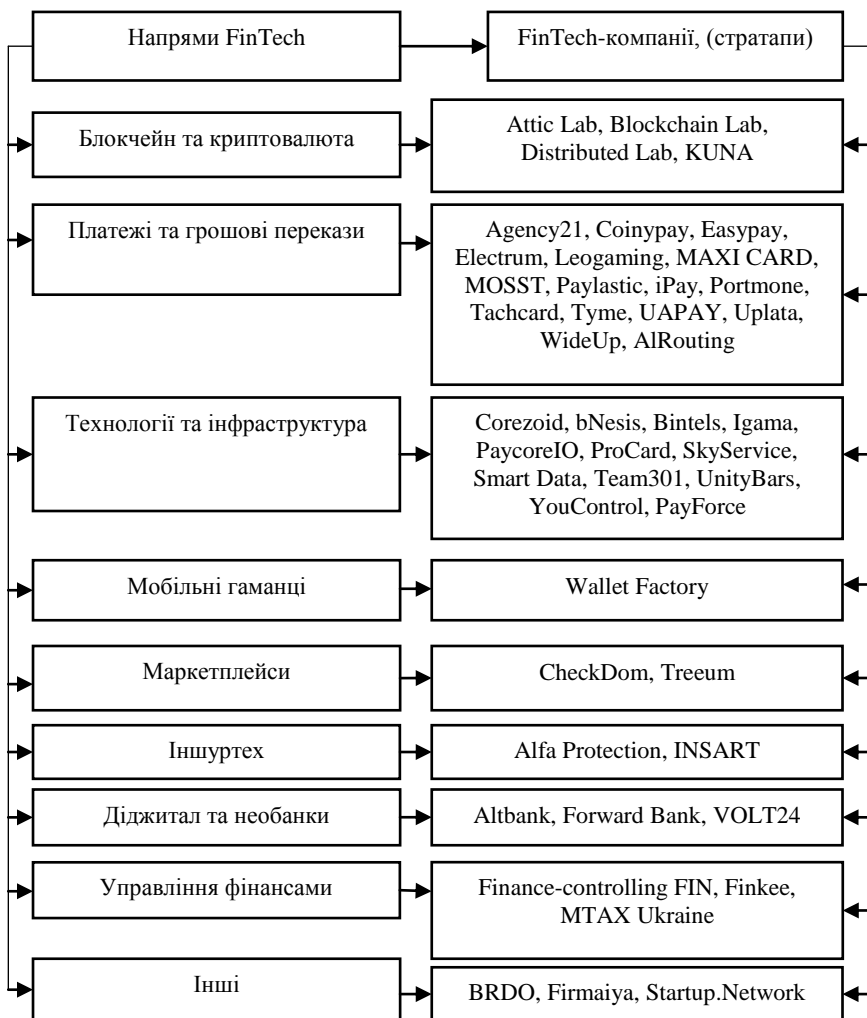

Рис. 2 Карта екосистеми FinTech в Україні у 2018 р. [5, с. 130]

Цифрова економіка – це також питання національної безпеки і незалежності України, конкуренції вітчизняних компаній, позиції країни на світовій арені на довгострокову перспективу.

З метою створення позитивного впливу цифрової економіки на розвиток фінансового ринку за доцільне є створення єдиного підходу до регулювання за кредитними установами, у тому числі і FinTech-компаніями, які за своєю функціональною природою діяльності пов'язані з акумуляцією та перерозподілом фінансових ресурсів, які утворюються в економіці держави. Для цього за потрібне є посилення функцій та завдань реалізації стратегії макропруденційного регулювання та нагляду, а також вирішення питання інституціонального характеру даної системи.

Література

1. Апалькова В.В. Концепція розвитку цифрової економіки в Єврозоні та перспективи України // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Менеджмент інновацій». – 2015. – Вип. 4. – 2018. – С. 9-18.
2. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні / С.В. Коляденко // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні проблеми науки і практики. – 2016. – №6. – С. 105-112.
3. Карчева Г.М. Цифрова економіка та її вплив на розвиток національної та міжнародної економіки / Г.М. Карчева, Д.В. Огородня, В.А. Опенько // Фінансовий простір. – 2017. – №3 (27). – С. 13-21.
4. Поченчук Г.М. FinTech у структурі фінансової системи / Г.М. Поченчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – Вип. 21. – С. 49-55.
5. Коваленко В.В. Розвиток Fintech: загрози та перспективи для банків України / В. В. Коваленко // Приазовський економічний вісник. – 2018. – С. 127-133.
6. Жердецька Л.В., Городинський Д.І. Розвиток банківських технологій: загрози та можливості для банків / Л.В. Жердецька, Д.І. Городинський // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 10. – С. 583-588.
7. Measuring the Information Society Report [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.itu.int/en/ITU->

D/Statistics/Documents/publications/mis2014/MIS2014
_without_Annex_4.pdf – Title from the screen.

8. The Concept of a ‘Digital Economy’ [Electronic resource].
– Access mode: <http://odec.org.uk/the-concept-of-a-digital-economy/>
– Title from the screen.

9. Шваб К. Четвертая промышленная революция : перевод с анлийского / Клаус Шваб .- Москва : Издательство «Э». – 2017. – 208 с.

10. The Entrepreneurship 2020 Action Plan [Electronic resource].
– Access mode: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/entrepreneurship-2020/index_en.htm – Title from the screen.

11. Tsyfrove Spivtovarystvo: Ukraina ta YeS hotuiut spilnyi proekt v sferi tsyfrovoho rynku / Yevropeiska pravda. – 1 lypnia 2016 r. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.euointegration.com.ua/articles/2016/06/29/7051397/>.

12. Digital Economy and Society Index 2017 [Electronic resource] – Access mode: [https:// ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi](https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi).

13. Levine R. Bank-Based or Market-Based Financial Systems. Which is Better?. / R. Levine // Journal of Financial Intermediation. – 2002. –№ 11(4). – P. 398–428.

14. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. Програма, затверджена Постановою Правління НБУ від 18.06.2015 № 391. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>.

15. Розвиток FinTech в Україні: новий проєкт від Нацбанку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tehnot.com/ua/razvitie-fintech-v-ukraine-novyj-proekt-ot-natsbanka/>.

16. Коваленко В.В. Регулювання та нагляд за кредитними установами / В. В. Коваленко // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво. – 2018. – № 4 (108). – С. 185-192.

1. Apal'kova V.V. (2018) Kontsepsiya rozvytku tsyfrovoyi ekonomiky v Yevrozoni ta perspektyvy Ukrainy [The Concept of the Development of the Digital Economy in the Eurozone and Perspectives of Ukraine]. Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya «Menedzhment innovatsiy». – Bulletin of the University of Dnipropetrovsk. Series "Innovation Management", 4, 9-18 [in Ukrainian].

2. Kolyadenko, S.V. (2016) Tsyfrova ekonomika: peredumovy ta etapy stanovlennya v Ukraini [Digital economy: preconditions and stages of formation in Ukraine]. Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni problemy nauky i praktyky. – Economy. Finances. Management: actual problems of science and practice, 6, 105-112 [in Ukrainian].

3. Karcheva, H.M. (2017) Tsyfrova ekonomika ta yiyi vplyv na rozvytok natsional'noyi ta mizhnarodnoyi ekonomiky [The digital economy and its impact on the development of national and international economics]. Finansovyy prostir. – Financial Space, 3(27), 13-21 [in Ukrainian].

4. Pochenchuk, H.M. (2018) FinTech u strukturi finansovoyi systemy [FinTech in the structure of the financial system]. Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky. – Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky, 21, 49-55 [in Ukrainian].

5. Kovalenko, V.V. (2018) Rozvytok Fintech: zahrozy ta perspektyvy dlya bankiv Ukrainy [Development of Fintech: Threats and Prospects for Ukrainian Banks]. Pryazovs'ky ekonomichnyy visnyk. – Priazovsky Economic Bulletin, 127-133. [in Ukrainian].

6. Zherdets'ka, L.V., Horodyns'kyy, D.I. (2017) Rozvytok bankivs'kykh tekhnolohiy: zahrozy ta mozhlyvosti dlya bankiv [Development of banking technologies: threats and opportunities for banks]. Ekonomika i suspil'stvo. – Economy and Society, 10, 583-588. [in Ukrainian].

9. Shvab, K. (2017) *Chetvertaya promyshlennaya revolyutsyya : perevod s anlyyskoho [The Fourth Industrial Revolution: Translation from the English].* Moskva: Yzdatel'stvo «Э». [in Russian].

14. Kompleksna prohrama rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2020 roku [Comprehensive program of development of

the financial sector of Ukraine till 2020]. (n.d.). zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>. [in Ukrainian].

15. Rozvytok FinTech v Ukrayini: novyy proekt vid Natsbanku [Development of FinTech in Ukraine: a new project from the National Bank]. (n.d.). tehnot.com. Retrieved from <https://tehnot.com/ua/razvitie-fintech-v-ukraine-novyj-proekt-ot-natsbanka/>. [in Ukrainian].

16. Kovalenko, V.V. (2018) Rehulyuvannya ta nahlyad za kredytnymy ustanovamy [Regulation and Supervision of Credit Institutions]. Derzhava ta rehiony. Seriya «Ekonomika ta pidpryyemnytstvo. – State and Regions. Series “Economics and Entrepreneurship”, 4(108), 185-192. [in Ukrainian].

12.03.2019

УДК 332.14

JEL Classification: C 530, D 810

Балджи Марина

ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ, ЕКОЛОГІЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА МЕЗРІВНІ

Розглянуто теоретико-методологічні підходи до процесу соціальної складової, прогнозування екологічної та економічної безпеки на мезорівні. На основі аналізу існуючих підходів до прогнозування регіональної безпеки запропоновано метод прогнозування соціальної, екологічної та економічної безпеки регіону, який, на відміну від існуючих, спрямований на виявлення перспектив запобігання комплексним збиткам від негативних впливів. на соціальні, економічні та екологічні складові діяльності регіону. Для прогнозування було запропоновано використання окремих елементів соціальної, екологічної та економічної орієнтації, визначено можливі фактори ризику, визначені для рівня безпеки. Охарактеризовано

існуючі класифікації прогнозів і методологій, які дозволили зосередитись на виборі ситуаційного прогнозування, згідно з яким соціальний, екологічний та економічний прогноз базується на втручанні поведінки суб'єктів регіону та моделі причинно-наслідкового ефекти відносин.

Вдосконалення низки значень показників екологічної та економічної безпеки для регіонів вимагає довгострокового моніторингу та аналізу великої кількості інформації. Аналіз джерел надав змогу окреслити основні методологічні засади прогнозування соціальної, екологічної та економічної безпеки регіону, які повинні бути інтегровані, тобто з аналізом та врахуванням усіх аспектів об'єкта; системно – з урахуванням взаємозв'язків і взаємозалежностей; альтернативно – з визначенням і обґрунтуванням ряду варіантів нейтралізації або усунення ризиків і загроз, вказуючи на можливий ризик у здійсненні заходів для запобігання пороговим ситуаціям. Очевидно, що для розв'язання різноманітних завдань аналізу та оцінки екологічної та економічної безпеки, інструментарій також має бути універсальним і гнучким, щоб за короткий час мала б змога до його адаптації щодо нових завдань у мінливому зовнішньому середовищі.

Ключові слова: прогнозування, соціальна, екологічна та економічна безпека, індикатор, регіон, фактори ризику, моделі.

Baldzhy Maryna

FORECASTING SOCIAL, ECOLOGICAL AND ECONOMIC SECURITY AT MESO LEVEL

The article considers the theoretical and methodological approaches to the process of social component, predicting environmental and economic security at the meso level. Based on the analysis of existing approaches to forecasting regional security, a method for predicting the social, ecological and economic security of the region has been proposed, which, unlike the existing ones, is aimed at identifying prospects for preventing comprehensive damages from the negative impacts on the social, economic and

environmental components of the region activities. For forecasting, the use of individual elements of social, ecological and economic orientation has been proposed, and possible risk factors identified for the level of safety have been determined. The existing classifications of forecasts and methodologies are characterized, which allowed to focus on the selection of situational forecasting, according to which the social, ecological and economic forecast is based on the interference of the behavior of subjects of the region and the model of cause-effect relationships.

Refining a number of threshold values of indicators of environmental and economic security for the regions requires long-term monitoring and analysis of a large amount of information. Analysis of the sources allows to outline the basic methodological principles of forecasting the social, ecological and economic security of the region, which should be integrated, that is, with the analysis and consideration of all aspects of the object; systemically – taking into account interconnections and interdependencies; alternatively, with the definition and justification of a number of options for neutralizing or eliminating risks and threats, indicating the possible risk in the implementation of measures to prevent threshold situations. Obviously, to solve the diverse tasks of analysis and assessment of environmental and economic safety, the toolkit must also be universal and flexible, so that in a short time it would be possible to adapt it to new tasks in a rapidly changing external environment of the regions.

Keywords: forecasting, social, ecological and economic security, indicator, region, risk factors, model.

Балджи Марина

ПРОГНОЗИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ, ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ И ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА МЕЗОУРОВНЕ

В статье рассматриваются теоретико-методологические подходы к процессу социальной составляющей, прогнозирования экологической и экономической безопасности

на мезоуровне. На основе анализа существующих подходов к прогнозированию региональной безопасности был предложен метод прогнозирования социальной, экологической и экономической безопасности региона, который, в отличие от существующих, направлен на выявление перспектив предотвращения комплексного ущерба от негативных воздействий. о социальной, экономической и экологической составляющих деятельности региона. Для прогнозирования было предложено использование отдельных элементов социальной, экологической и экономической направленности и определены возможные факторы риска, определенные для уровня безопасности. Охарактеризованы существующие классификации прогнозов и методологий, которые позволили сосредоточиться на выборе ситуационного прогнозирования, согласно такому социальный, экологический и экономический прогноз основан на взаимосвязи поведения субъектов региона и модели причинно-следственных связей. эффект отношений.

Уточнение ряда пороговых значений показателей экологической и экономической безопасности регионов требует долгосрочного мониторинга и анализа большого количества информации. Анализ источников позволяет наметить основные методологические принципы прогнозирования социальной, экологической и экономической безопасности региона, которые должны быть интегрированы, то есть с анализом и рассмотрением всех аспектов объекта; системно - с учетом взаимосвязей и взаимозависимостей; альтернативно, с определением и обоснованием ряда вариантов нейтрализации или устранения рисков и угроз, с указанием возможного риска при реализации мер по предотвращению пороговых ситуаций. Очевидно, что для решения разнообразных задач анализа и оценки экологической и экономической безопасности инструментарий также должен быть универсальным и гибким, чтобы в короткие сроки его можно было адаптировать к новым задачам в быстро меняющейся внешней среде.

Ключевые слова: прогнозирование, социальная, экологическая и экономическая безопасность, индикатор, регион, факторы риска, модель.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-2-265-29-44

Introduction

Significant uncertainty of modern economic processes actualizes research in the field of assessment, diagnosis and forecasting of sustainable development at the meso level, considered as the main condition for overcoming crisis phenomena. The sustainable development paradigm has been successfully developing in economic science in recent decades and is getting practical application in developing strategies for the socio-economic development of the country, regions and other territorial units. The problems of sustainable development are studied by domestic and foreign researchers in various fields with the formation of complex systems of indicators and aggregated indicators of sustainability. However, the indicative approach, which allows to quantify the goals of sustainable development, to predict the results and the possibilities of achieving them in this field of science, has not been completely formed. Problems of measuring the level of safety, namely economic and environmental orientation; improvement of tools for its diagnosis, forecasting and design at the meso level remain actual and unresolved. Adequate assessment, forecasting technology and development based on forecasts of the program of social, ecological and economic security of the region determine the effectiveness of management decisions, the dynamics of social, ecological and economic development of the regions and the state as a whole.

Results

Forecasting plays a key role in the process management system of the social and economic development of the region as a link among the objectively necessary functions of preparing and implementing relevant decisions. The choice of erroneous management decisions based on an erroneous forecast can lead to negative consequences of the development of regional and national systems. Overcoming these consequences will require additional resources to ensure the economic development of the regions and the social welfare of its citizens [1, 183].

In modern conditions, the problem is becoming topical: how to evaluate objectively the future, which cannot be interpreted as a

continuation of the past, and this process acquires fundamentally new forms and structures aimed against threats that periodically arise in a modern market economy. It is impossible to achieve positive results without using quantitative methods, in particular forecasting, therefore the importance of forecasting lies in a scientifically based forecast of the dynamics and structure of economic, social and environmental phenomena and processes to improve the quality of decisions, to avoid mistakes when developing projects of short-term and long-term policy at the meso level.

The prediction of environmental and economic security at the meso level means the prediction of the future state of the economic and environmental components of sustainable development.

Taking into account the problems of ensuring the social, ecological and economic security of the region, it is necessary to develop a special system of parameters taking into account the specifics of a particular territory. Ensuring the environmental and economic security of the region should be viewed as a process to prevent comprehensive damages from negative impacts on their economic and environmental components in various aspects of economic activity. This is the aim of forecasting.

At present time, when determining the components of forecasting, the set of elements of the set process, the components of the probability of non-fulfillment of the predicted indicators, is most often considered.

For forecasting, we propose to consider the following elements: the characteristics of the subject and object, the activity process; final result, common goal and feedback, control and monitoring. Development of forecasts at the meso level is carried out in four stages:

- pre-forecastorientation;
- organizational stage (building time series and identifying development trends, extrapolation);
- analysis, control and improvement;
- reporting stage.

For determining the level of safety, it is advisable to identify risk factors that may be identified with the help of expert judgment.

The latter is carried out in two stages: the actual survey and statistical processing of the survey results.

Stage 1. Expert survey. Risk assessment, being a fundamental element in the development of a strategy, begins with an external analysis, an analysis of factors that are outside the scope of ongoing monitoring. The external environment of the region consists of the macroenvironment (world economy, scientific and technical progress, natural factors) and the microenvironment (government, competing regions, social and demographic environment). Based on the results, a questionnaire is compiled, in which the most significant risk factors are selected. The questionnaire should include a list of risk factors and weights, which the expert distributes at his discretion between the above factors. Also in the questionnaire free lines for making, if necessary, other options, should be provided, which will reduce the likelihood of unrecorded factors. According to these factors, risk management schemes and methods are compiled. All risk factors (internal and external) are determined and analyzed from the point of view of the possibility of their regulation and foresight, their impact on the further development of the region and its social, ecological and economic security. The expert assigns a rank from the interval (0,100) to each defined risk, and these data will subsequently be entered into a matrix of analysis of potential danger. After the experts fill in the matrix, their generalized opinion is displayed.

Stage 2. Statistical processing of the results of the survey. Based on the collected expert information, a summary table is compiled, the rows of which correspond to the experts, and the columns correspond to the risk factors. This is followed by statistical processing of the results of the survey. To identify the generalized expert opinion, the arithmetic average of the factor estimates is used:

$$O_j = \frac{1}{n} \sum_i E_{ij}, \quad (1)$$

where O_j – generalized expert opinion,

n – risk factor;

E_{ij} – impact assessment of j factor by i expert.

The proposed method is based on the assumption that a number of factors affect the magnitude of deviations of the predicted values from the actual factors - starting from the risk factors of the socio-economic development of a particular region, ending with the risks of the forecasting process itself, which, due to the complexity of the object, links within it, is associated with many risks stage of its implementation. Therefore, the essence of the method is to assign each specific risk of forecasting a specific weight (rank) relative to the magnitude of the deviation (error), i.e., it is thus determined what proportion of this risk is in the total mass of deviations. The use of this risk assessment forecasting methodology will increase the internal flexibility and stability of the region in conditions of economic instability.

Discussion

The scientific work of foreign and domestic scientists, such as Ansoff I., Karloff B., Campbell D., Koch G., Kaplan R, Norton D., E.I. Boiko, A.S. Halchinskyi, V.M. Heietz, F.A. Vazhynskyi, Z.S. Varnaly, M.I. Nyzhnii, S.I. Dorohuntsov, I.F. Kolomiets, A.F. Melnyk, T. Morozova, S.I. Pirozhkov, S.A. Romaniuk, M.I. Fashchevskyi, M. Chumachenko, L.T. Shevchuk, S.L. Schultz etc.

The issues of the forecasting methodology improving are considered by M.K. Cherniakova and M.M. Cherniakova (2013), where the effectiveness of decisions is determined by the correctness of economic forecasting based on the methods of analysis. O.M. Pisareva (2011) revealed the specificity of forecasting and analytical activities in managing a multi-level organizational system and established a steady manifestation of a new quality of organizational systems of a business type related to the multi-level structure of their construction and the use of a special mechanism for managing their operation and development, which made it possible to justify the need forecasting. A.I. Sukhorukov and Yu.M. Kharazishvili (2012) focused on forecasting and a corresponding comparison of the effectiveness of the socio-economic development of the regions, and also highlighted the problems of the economic security of the regions. Also, A.I. Sukhorukov (2011) disclosed the features of the application of the integral assessment of economic security. In the monograph of V.V. Evdokimova, A.V. Oleinik, D.A. Gritsishen and

O.O. Grishchenko (2013) the theoretical and methodological provisions of economic security are noted and the transformation of the management system of economic security are revealed. G.V. Pashentseva (2014) examines the peculiarities of the definitions of "safety" and "environmental safety"; covers the economic aspects of ensuring environmental safety. V.M. Yachmeneva and N.A. Fokina (2013) justify the concept of environmental and economic security and determine the level of its assessment. B.V. Burkinsky (2010) considers the issues of ensuring the economic security of the regions of the Ukrainian Black Sea region in order to increase their competitiveness, and also traces the interrelation of the economic security of the region with national economic security. The above list of works demonstrates the significant developments of domestic scientists in the chosen research direction and confirms the importance of continuing and improving this area.

From the total set of methods for analyzing and predicting various parameters of environmental and economic security, scholars identified the following:

- method of observing the main indicators and comparing them with threshold values;
- method of tracking growth rates according to the dynamics of changes in key indicators;
- method of ranking territories (by the level of threats, risks, individual security components, etc.), using expert assessments;
- methods of multivariate statistical analysis;
- assessment of the consequences of security threats through quantitative determination of the damage.

It is also necessary to understand that any threshold values are static values, and for the analysis of environmental and economic security, trends in the development of the situation reflected in the indicators are important. Therefore, the analysis of threshold values should take into account the many interrelationships between diverse indicators. Getting an adequate picture of the situation is hampered by the often encountered distortions in statistical reporting. As a rule, this refers to data on the magnitude of inflation, indicators of labor productivity, and other economic indicators.

World practice has developed a number of benchmarks in relation to the thresholds of economic security. They mainly concern the areas of inflation, unemployment, production, finance, property differentiation of the population. However, the complex of threshold values of indicators of environmental and economic security in a system form is absent, especially adapted to the regional level. Thus, in the world practice for market economy countries, separate threshold values of indicators of economic security have been adopted:

- characteristic of economic growth rates (normal growth rate is estimated at 2–4% per year, the minimum - at 0.5–1.5%);
- fall of GDP relative to the period adopted as the baseline (a fall rate of 50% is considered a threshold level, or “critical development trajectory”, followed by irreversible destruction);
- global threshold index of the physical volume of industrial output is 150%;
- natural level of employment or unemployment should be in the range of 6.5–7%, although it can reach 15–20% during periods of radical structural changes in the country, but only for a short period;
- annual values of 5–10% in developed countries, annual inflation rates are considered to be uncertain (high inflation leads to a depreciation of the population’s cash incomes, lower production volumes, an increase in the money supply, 50% inflation requires special measures, beyond 500% hyperinflation exists, etc.).

However, in countries with transitional economies, the problem of inflation manifests itself in a different way, has various deviations, and is still poorly understood. The growth of the money supply also has its limits, and interconnected with the growth of inflation. Compliance with the dynamics of these two indicators is permissible only in cases when the growth rate of the money supply exceeds 30% per year. With a 10% annual growth rate, there are uncoordinated discrepancies. The threshold index of consumer price index is in the range of 106-110%.

Very significant indicator for the economy of the state of security that characterizes the process of reproduction is the indicator of the volume of investment in fixed assets. In world practice, the threshold value of this indicator is determined in the range of 15-

25% of GDP. Tax deductions to the budget also have their thresholds, so the border beyond which the tax begins to act as a disincentive of the economy is determined by the tax rate of 32%.

I. Dolmatov [13] proposed a method that provides for the creation of a safety scale reflecting the normal, pre-crisis, crisis and critical state of the situation in the field under study for assessing and forecasting the state of economic security in the region. For social, ecological and economic security, such a scale should be uniform, with the establishment of the base value (assumed to be zero). For the formation of the scale of ranks, the use of expert points is proposed. The expert characterizes the state of security that can be assigned to the specified categories. Next, indicators are grouped by component to determine the integral indices for each component, and then on this basis, the integral indices of environmental and economic security are calculated for various objects, which are then ranked.

E. Utkin and A. Denisov [14] applied the scoring method to study the level of economic security. They identified three main criteria of economic security: the expanded reproduction of the infrastructure of the region (social and economic), the limits of critical dependence on the import (or import) of a number of essential products, ensuring the necessary level of livelihood of the population. It is necessary to agree that the significance of these criteria is very significant, however, the authors did not show their priority in comparison with the proposals of other researchers. In addition, the filling of these criteria with separate indicators has not been disclosed and their threshold values have not been decoded. It is doubtful in the objectiveness and often criticized method of scoring applied by the authors.

As concerns environmental safety issues, scientists focus on analyzing information on the state of the environment in the region, on the presence or absence of changes in the amount and degree of contamination by products of economic activity, and on the direction of these changes. Such information can be obtained in the process of integrated environmental assessment of the territory, as well as in the process of environmental monitoring and systematic monitoring of environmental quality. This can be achieved by creating an

integrated system of monitoring the quality of surface and groundwater, atmosphere, soil, etc. Environmental criteria for determining safety include: preservation of the natural environment; protect and increase biodiversity; promoting or re-using natural resources, recycling waste; the use of alternative energy sources; minimization of land, air and water pollution; reduction in the use of freight traffic, etc.

Strong contribution to this process can be made by a well-organized, managed and coordinated by the local government body, a complete system of industrial environmental monitoring, including a network of production and analytical laboratories of regional enterprises. It is at the level of local governments in the face of the environmental authority, including its control functions, that the primary analytical base of the environmental quality management system should be laid.

Thus, in order to develop forecasts of environmental and economic security at the meso level, a comprehensive analysis of the situation in the region is carried out in the following areas:

- demographic situation (birth rate, mortality, life expectancy, migration);
- natural environment (minerals, climate, water and land resources, soil composition, flora and fauna);
- social sphere (state of education, health, culture, science, crime rate);
- regional finance (state of the budget, tax potential of the territory, financial condition of business entities);
- the standard of living of the population (income, wages, living wage, consumer basket);
- production sphere (total production volumes, branch structure, dynamics of production);
- ecology (volumes of harmful emissions, implementation of environmental protection measures).

In the theory of forecasting, there are many reasons by which forecasts are classified. However, the most suitable for socio-economic forecasts will be the classification by time criterion. From the point of view of this criterion, forecasts are divided into long-term, medium-term and short-term [5, 378].

1. Long-term forecasts are developed once every 5 years in the tenth period. The data of such forecasts are used in the development of medium-term forecasts of the development of the region, as well as for concepts and programs. In the long-term forecasting, one set of indicators characterizing the potential of a region is taken into account: land resources, mineral resources, labor force, fixed and circulating capital, and scientific and technical achievements.

2. Medium-term forecasts are developed for a period of 3 to 5 years with annual data adjustment. With medium-term forecasting, indicators of effective demand of the population and other agents of reproductive activity (region, entrepreneurs, population) come to the fore. In medium-term forecasting, the factors used in long-term forecasting are no longer sufficient to explain the dynamics of output.

3. Short-term forecasts are developed annually. The data of such forecasts is the basis for drawing up a draft regional budget. When building a model of a short-term forecast for the first place, there are indicators describing the financial situation in the economy as a whole and for individual groups of economic entities: households, small and medium business, business sector, population.

When forecasting this level, traditional methods are used based on three approaches.

1. Trend approach. It is based on the method of extrapolation of data, that is, projected indicators are calculated as a continuation of the dynamic series for the future according to the identified patterns of development. The extrapolation method is effective for short-term forecasts, if the data of the dynamic range are expressed clearly and consistently. In the long term, the results of forecasting with the use of this approach are contradictory. This necessitates their coordination, which is often performed only in relation to the upper level of indicators by more or less mechanical fitting. Since the indicators of other levels remain unchanged in this case, the inconsistency will be preserved and, as it were, “retouched”. And worst of all, any change in the forecasting scenarios will inevitably lead to the repetition of this time-consuming and informal procedure.

2. Compilation of a general list of predicted parameters, extracts of relationships and causal relationships between them. To

implement this approach in practice, it is necessary to introduce subjects of the region as acting agents and form their strategy of behavior in the regional market. By setting the scenario trajectories of exogenous parameters of the model obtained, one can calculate the evolution of endogenous parameters by reproducing established causal relationships. The main advantage of this approach to forecasting is that the focus is not on analyzing the trends of the main indicators characterizing the state of the region, but on estimating the parameters of the behavior strategies of its subjects that led to this state. Another important argument is the a priori balance of the forecast obtained, in contrast to the trend forecasting for individual indicators or their groups.

3. The technology of situational forecasting, according to which the forecast is the result of the evolution of the initial state of the balance simulation model of a region's activity for a given perspective under given scenario conditions. In this case, the predicted state is a consequence of the interference of the behavior of subjects of the region on the forecasting horizon. In the process of forecasting, the source database is transferred to the point of forecasting through a model of cause-effect relationships. The general system of situational forecasting of a region includes the construction of certain predictive models that reflect the main exogenous and endogenous parameters of the socio-economic system of the region.

Detailed forecast with the help of one of the considered methods allows to form the concept of further development of the region, highlight priority objectives, which will emphasize the attractiveness for potential investors; to assess the scale of increasing investment and the possibility of mobilizing domestic resources to ensure environmental and economic security.

Conclusions

The results of the study show that today many of the economic security indicators proposed in the works of domestic authors are not adapted to the regional level, moreover, threshold values are not defined for them, which makes it difficult to assess the real security of the regions. Many of the indicators are not included in the statistical reporting system; for some, calculation methods

have not been developed. Refining a number of threshold values of indicators of environmental and economic security for the regions requires long-term monitoring and analysis of a large amount of information. Analysis of the sources allows to outline the basic methodological principles of forecasting the social, ecological and economic security of the region, which should be integrated, that is, with the analysis and consideration of all aspects of the object; systemically – taking into account interconnections and interdependencies; alternatively, with the definition and justification of a number of options for neutralizing or eliminating risks and threats, indicating the possible risk in the implementation of measures to prevent threshold situations. Obviously, to solve the diverse tasks of analysis and assessment of environmental and economic safety, the toolkit must also be universal and flexible, so that in a short time it would be possible to adapt it to new tasks in a rapidly changing external environment of the regions.

References

1. Zavorodnia, T. 2009. Peculiarities of the forecast of social and economic development in the region at the current stage. *Visnyk of KhNU. Series: Economic Sciences*. No. 6. T. 2.
2. Ansoff, I. 2007. *Strategic Management. Classic Edition*. Palgrave Macmillan, NY. 251.
3. Geets, V. 2005. *Models i method of social-economic forecasting*. VD "Inzhnek", Kharkiv. 396.
4. Hlobistov, E. 2013. *Economic security of the state: an interdisciplinary approach*. Vidavets Chabanenko Yu.A, Cherkasy. 642.
5. Harichkov, S. 2010. *Institutional Foundations and Instruments of Balanced Natural Resources*. IMPEER. Odessa. 404.
6. Evdokimov, V., Oliynyk, O., Grityshen, D., Grishchenko, O., 2013. *Concept of management of economic safety of subjects of management in the context of the theory of sustainable development*. ZhDTU, Zhytomyr. 252.

7. Pashentseva, G., 2014. *Theoretical and methodical aspects of environmental safety of recreational territories*. VD "ARIAL", Simferopol. 372.

8. Pisarova, O. 2013. Formation of the concept of forecasting and analytical activities in the management of a multi-level organizational system. *IIR*. April-June.

9. Burkinski, B. 2010. *Socio-economic development of the regions of the Ukrainian Black Sea region: theory, methodology, practice*. IMPEER, Odessa. 376.

10. Hlobistov, E. 2016. *Zrównoważony rozwój – XXI wiek: Zarządzanie, technologie, modele. Dyskusje 2016*. Czerkasy. 590.

11. Sukhorukov, A. 2011. Theoretical and methodological approach to integrated assessment and regulation of economic security of the state. *Banking*. No. 4.

12. Sukhorukov, A., Kharazishvili, Yu. 2012. *Modeling and forecasting of socio-economic development of regions of Ukraine*. NISS, Kiev. 368.

13. Chernyakov, M., Chernyakova, M. 2013. Methodology of economic forecasting. *Bulletin of the Siberian University of Consumer Cooperatives*. № 4.

14. Shumpeter, Y. 2011. *Economic Development Theory: Profit, Capital, Credit, Percent and Economic Cycle Studies* Kyiv-Mohyla Academy, Kiev. 242.

15. Yachmenova, V., Fokina, N. 2014. *Coastal Destinations: Assessment of Environmental and Economic Security*. VD "ARIAL", Simferopol. 264.

16. Yezerskaya, S. 2016. *Essence and methods of assessing economic security* [Electronic resource]. URL: <http://www.ivanovo.marketcenter.ru/content/doc-2-435.html> (appeal date: 03/17/2016).

17. Dolmatov, I. 2007. Regional Aspects of Ensuring Economic Security. *Audit and Financial Analysis*. №1. 1–15.

18. Utkin, E., Denisov, A. 2016. *Economic security of the region* [Electronic resource]. URL: <http://www.managment.aaanet.ru/economics/bezopasnost-regiona.php> (appeal date: 03/17/2016).

15.03.2019

УДК 657.47

JEL Classification: L 830, M 200

Боцян Тетяна, Зварич Любов

ВИТРАТИ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПОСЛУГ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

В статті визначено, що велику питому вагу у витратах готельного бізнесу займають витрати пов'язані з забезпеченням якості наданих послуг. Завдання організації обліку витрат на якість продукції може бути вирішене лише з позиції управлінського обліку, оскільки, законодавчо облік витрат на якість непередбачений.

В даній статті здійснено спробу визначити перелік витрат, що пов'язані з забезпеченням якості готельної послуги і здійснити класифікацію цих витрат. На основі розробленої класифікації та сутності класифікаційних категорій запропоновано організацію і методику відображення в обліку витрат на якість. Здійснено спробу класифікувати дані витрати за трьома напрямками: витрати на забезпечення якості, витрати на покращення якості, витрати на підтвердження якості. Відповідно до розробленої класифікації запропоновано методику відображення в обліку витрат пов'язаних з якістю послуг готельного бізнесу. В роботі зазначається, що для розробки системи організації і методики обліку витрат на якість необхідно послідовно виконати наступні кроки: 1) встановити перелік витрат, що забезпечують якість послуг та визначити джерела інформації про даний вид витрат; 2) згрупувати однорідні витрати, створивши при цьому класифікацію витрат; 3) визначити, на яких рахунках відображати інформацію про витрати на якість; 4) розробити систему внутрішньої звітності для потреб управлінського персоналу.

Витрати на забезпечення якості в своїй більшості є складовою маркетингових витрат. Вони безпосередньо пов'язані з процесом надання послуг і впливають на їх собівартість. Частина цих витрат розширює номенклатуру послуг, які можна отримати. Вони повинні обліковуватись на окремому

субрахунку до рахунку «Маркетингові витрати», що є видозміною рахунку «Витрати на збут», який передбачений діючим планом рахунків. В статті відмічається, що відносно ряду маркетингових витрат, що є витратами на забезпечення якості, актуальною є проблема їх капіталізації, через відображення у складі капітальних інвестицій, а, отже, і відображення у фінансовій звітності.

Витрати на покращення якості – витрати, що пов'язані з навчанням та підвищенням кваліфікації персоналу, витрати на розробку внутрішніх стандартів якості, на поточний контроль тощо. Дані витрати можемо розглядати як витрати майбутніх періодів. Це обумовлено насамперед тим, що витрати на покращення якості здійснюються в поточному періоді, проте результат пов'язаний з діями, що обумовлюють дані витрати, готель отримає в майбутньому.

Витрати на підтвердження якості – це витрати на сертифікацію, на оплату розробки і оцінки систем менеджменту якості, витрати на аудит якості, на надання доказів відповідності послуг встановленим вимогам тощо. Вид витрат «Витрати на підтвердження якості» списується на собівартість того виду послуг, з яким дані витрати пов'язані в складі статті «Інші витрати». У випадку, якщо витрати на підтвердження якості не пов'язані з якимось окремих видом послуг, то їх варто відобразити на рахунку «Загальновиробничі витрати» та по закінченню періоду списати на собівартість наданих послуг.

В подальшому автори ставлять перед собою завдання розробити систему оцінки якості послуг як в грошовому, так і негрошовому еквіваленті.

Ключові слова: якість, витрати, послуги готельного бізнесу, витрати на якість, класифікація витрат, витрати на забезпечення якості, витрати на покращення якості, витрати на підтвердження якості.

Botsian Tetiana, Zvarych Liubov

COSTS FOR ASSURANCE QUALITY OF THE HOTEL BUSINESS SERVICES: MANAGEMENT ASPECT

The article determines that the high proportion of expenses incurred by the hotel business are costs associated with ensuring the quality of the provided services. The task of organizing cost accounting for product quality can be solved only from the standpoint of managerial accounting, since, legislatively, accounting for cost of quality is unplanned.

In this article, has been made an attempt to determine the list of costs associated with providing quality hotel services and to classify these costs. On the basis of the developed classification and the essence of the classification categories an organization and method of reflection in the accounting of expenses for quality are offered. Has been made an attempt to classify these costs in three areas: costs for quality assurance, costs for improving quality, costs for quality confirmation. According to the developed classification, the method of reflection in accounting expenses related to the quality of hotel business services is proposed.

The paper states that for the development the system of organization and methodic of cost of quality accounting, the following steps should be consistently followed: 1) to establish a list of costs that ensure the quality of services and determine the sources of information on this type of expenditure; 2) grouping homogeneous costs, thus creating a classification of costs; 3) determine which accounts can be used to display information of costs for quality; 4) develop a system of internal reporting for the needs of management.

The costs of quality assurance are mostly the component of marketing costs. They are directly related to the process of providing services and affect their cost. Part of these costs expands the range of services that can be obtained. They should be counted on a separate subaccount to the "Marketing Costs" account, which is a modification of "Sales Expense" account, which is provided by the chart of accounts.

In the article, it is noted that in relation to a number of marketing costs, which is the cost of quality assurance, the problem of their capitalization is relevant, because of the reflection as a part of capital investments, and, consequently, the reflection in the financial statements.

Costs for quality improvement are costs associated with training and staff development, costs for the development of internal quality standards, for ongoing monitoring, etc. These costs can be considered as expenses of future periods. This is primarily due to the fact that the cost of improving quality is carried out in the current period, but the result is related to the actions that determine mentioned costs, the hotel will receive in the future.

Costs for quality assurance are certification costs, fees for developing and evaluating quality management systems, costs for quality audits, costs for providing evidence of service equality to established requirements, etc. The costs for improving quality are the costs of future periods. The type of costs "Quality confirmation costs" is written off to the cost of the type of service with which these costs are related in the item "Other expenses". In the case that the costs for the quality confirmation are not related to any particular type of service, they should be reflected on the account "General Production Costs" and at the end of the period, write off as a part of the provided services cost.

Subsequently, the authors set themselves the task of developing a system for assessing the quality of services in both monetary and non-monetary equivalents.

Keywords: quality, costs, services of hospitality industry, costs for quality, costs classification, costs for proving quality, costs for improving quality, costs for quality confirmation.

Боцян Татьяна, Зварыч Любовь

ЗАТРАТЫ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ КАЧЕСТВА УСЛУГ ГОСТИНИЧНОГО БИЗНЕСА: УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье определено, что большой удельный вес в расходах гостиничного бизнеса занимают расходы, связанные с обеспечением качества предоставляемых услуг. Задача организации учета затрат на качество продукции может быть решена только с позиции управленческого учета, поскольку, законодательно учет затрат на качество непредсказуем.

В данной статье предпринята попытка классифицировать данные расходы по трем направлениям: расходы на обеспечение качества, расходы на улучшение качества, расходы на подтверждение качества. Согласно разработанной классификации предложена методика отражения в учете расходов связанных с качеством услуг гостиничного бизнеса. Предпринята попытка классифицировать рассматриваемые расходы по трем направлениям: расходы на обеспечение качества, расходы на улучшение качества, расходы на подтверждение качества. Согласно разработанной классификации предложена методика отражения в учете расходов, связанных с качеством услуг гостиничного бизнеса. В работе отмечается, что для разработки системы организации и методики учета затрат на качество необходимо последовательно выполнить следующие шаги: 1) установить перечень расходов, обеспечивающих качество услуг и определить источники информации о данном виде расходов; 2) сгруппировать однородные расходы, создав при этом классификацию расходов; 3) определить, на каких счетах отображать информацию о затратах на качество; 4) разработать систему внутренней отчетности для нужд управленческого персонала.

Расходы на обеспечение качества в своем большинстве являются составляющей маркетинговых затрат. Они непосредственно связаны с процессом предоставления услуг и влияют на их себестоимость. Часть этих расходов расширяет

номенклатуру услуг, которые можно получить. Они должны учитываться на отдельном субсчете к счету «Маркетинговые расходы», что является видоизмененным счетом «Расходы на сбыт», который предусмотрен действующим планом счетов. В статье отмечается, что в отношении ряда маркетинговых расходов, которые являются затратами на обеспечение качества, актуальной является проблема их капитализации, отражение в составе капитальных инвестиций, а, следовательно, и отражение в финансовой отчетности.

Расходы на улучшение качества - расходы, связанные с обучением и повышением квалификации персонала, расходы на разработку внутренних стандартов качества, на текущий контроль и т.д. Данные расходы можем рассматривать как расходы будущих периодов. Это обусловлено прежде всего тем, что расходы на улучшение качества осуществляются в текущем периоде, однако результат связанный с действиями, которые обуславливают данные расходы, отель получит в будущем.

Расходы на подтверждение качества - это затраты на сертификацию, на оплату разработки и оценки систем менеджмента качества, расходы на аудит качества на предоставление доказательств соответствия услуг установленным требованиям и тому подобное. Вид расходов «Расходы на подтверждение качества» списывается на себестоимость того вида услуг, с которым данные расходы связаны в составе статьи «Прочие расходы». В случае, если расходы на подтверждение качества не связаны с каким-то отдельным видом услуг, то их следует отразить на счете «Общепроизводственные расходы» и по окончании периода списать на себестоимость предоставляемых услуг.

В дальнейшем авторы ставят перед собой задачу разработать систему оценки качества услуг как в денежном, так и неденежном эквиваленте.

Ключевые слова: качество, затраты, услуги гостиничного бизнеса, затраты на качество, классификация затрат, затраты на обеспечение качества, затраты на улучшение качества, затраты на подтверждение качества.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-2-265-45-63

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Динаміка змін на ринку готельних послуг, що обумовлена загостренням конкуренції, потребує отримання додаткових конкурентних переваг, основною з яких є їх якість. Забезпечення високої якості готельних послуг вимагає відповідної організації системи управління якістю, а засобом підтримки, впровадження і контролю такої системи виступає облік витрат, пов'язаних з якістю.

Проте на сьогодні існуючим законодавством не передбачено методика обліку витрат пов'язаних з якістю та відповідно в плані рахунків бухгалтерського обліку і інструкції до нього відсутні рахунки для обліку таких витрат, а в Методичних рекомендаціях з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості навіть не згадується про якість.

Актуальності темі додає і той факт, що основні послуги в готельному бізнесі обов'язково супроводжуються додатковими, що є невід'ємною часткою забезпечення якості. Крім того, в особливості готельних послуг є високий рівень постійних витрат і низький рівень змінних

Аналіз досліджень і публікацій останніх років.

Проблема обліку витрат, пов'язаних з якістю продукції та послуг не є новою, над нею працювали як вітчизняні так і зарубіжні науковці. Зокрема ними досліджувалися наступні питання:

1) проблеми кількісної та вартісної оцінки витрат на якість (Г.Г. Азгальдов, Е.М. Карлик, Е.І. Тавер)

2) проблеми організації контролю якості (В.Н. Войтоловський)

3) проблеми управління якістю (В.І.Гіссін, А.В. Глічов, В.Ю. Огвоздін, К.М. Рахлін)

4) проблеми обліку витрат і калькулювання собівартості продукції, у т.ч. з урахуванням її якості (П.П. Новиченко)

5) облік, аналіз і аудит витрат на якість (Т.Д. Попова, О.В. Фоміна)

У літературі наявна також спроба побудувати структурно-функціональну модель системи управління якістю готельних послуг [1, 2].

Разом з тим, вивчивши стан і основні напрями обліку витрат на якість продукції, можна стверджувати, що дослідження і наукові розробки щодо якості послуг, зокрема в готельному бізнесі не проводилися.

Систематизувавши пропозиції по питанню обліку витрат якості можемо об'єднати їх у дві групи:

1) введення додаткового рахунку "Витрати на якість". По дебету цього рахунку пропонується протягом місяця відображати всі витрати, пов'язані з якістю, а після закінчення місяця з його кредиту списувати на рахунки "Основне виробництво", "Загальновиробничі витрати», "Загальногосподарські витрати", "Брак у виробництві", "Витрати майбутніх періодів" і ін. [10].

2) відкриття рахунків і субрахунків різних рівнів, для обліку витрат кожного процесу, на яких накопичуватиметься інформація про вартість процесів, переділів, статей калькуляції і відхилень по видах продукції. Таким чином, групування витрат на якість стає можливим в межах будь-якого процесу і в розрізі аналітичних рахунків другого порядку [7].

В літературі пропонується також відкривати субрахунки до рахунку виробництва для обліку витрат пов'язаних з якістю.

Перераховані пропозиції не вичерпують всі дослідження в даній галузі, проте знаходяться в їх межах.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Завдання організації обліку витрат на якість продукції може бути вирішене лише з позиції управлінського обліку, оскільки, як зазначалось вище, законодавчо облік витрат на якість непередбачений.

Питаннями визначення якості послуг з метою присвоєння «зірковості» готелю займається Комітет з метрології, сертифікації і стандартизації, з яким, як правило, взаємодіє юрист, і до бухгалтера доходять лише інформація про вартість послуг даної організації. Цим, як правило, і обмежується фінансовий облік витрат на якість.

Система ж управлінського обліку, яка є більш гнучкою, відрізняється на кожному окремому підприємстві і, як наслідок, бухгалтер кожного готелю «винаходить свій велосипед» або взагалі не має інформації про сукупну вартість витрат на якість.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Виходячи з вищезазначеного та ґрунтуючись на дослідженнях попередників в даній статті нами здійснено спробу визначити перелік витрат, що пов'язані з забезпеченням якості готельної послуги і здійснити класифікацію цих витрат. На основі розробленої класифікації та сутності класифікаційних категорій запропоновано організацію і методику відображення в обліку витрат на якість.

Основні засади організації і методики обліку витрат на якість послуг готельного бізнесу дасть змогу визначити «вартість якості» та, як наслідок, собівартість готельних послуг залежно від їх якості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розробки системи організації і методики обліку витрат на якість необхідно, виходячи з самої суті обліку, як системи збору, реєстрації і узагальнення і інтерпретації інформації, - послідовно виконати наступні кроки:

- 1) встановити перелік витрат, що забезпечують якість послуг та визначити джерела інформації про даний вид витрат;
- 2) згрупувати однорідні витрати, створивши при цьому класифікацію витрат;
- 3) визначити, на яких рахунках відображати інформацію про витрати на якість ;
- 4) розробити систему внутрішньої звітності для потреб управлінського персоналу.

Для виконання цього завдання необхідно визначити сутність готельних послуг, витрати на забезпечення якості яких ми досліджуватимемо.

Згідно п. 3.1. ДСТУ 4269:2003 «Послуги туристичні. Класифікація готелів» готельні послуги – це діяльність з розміщення та надання тимчасового проживання у засобах розміщення, а також інша діяльність, пов'язана з розміщенням та тимчасовим проживанням.

ДСТУ 4269:2003 також визначає вимоги до готелів різних категорій, вимоги до їх устаткування та оснащення, проте, власне вимоги до послуг готелю як у цьому так і в споріднених стандартах відсутні.

Встановлення переліку витрат, що забезпечують якість готельних послуг дасть змогу обмежити коло дослідження та розробити аналітику обліку таких витрат. Точний перелік таких витрат встановити неможливо, оскільки вони варіюють від одного готельного комплексу до іншого. Однак, виділення груп таких витрат є досить простим завданням. При цьому первинними документами, що підтверджуватимуть факт здійснення витрат будуть відповідні стандартні бухгалтерські документи.

В процесі групування витрат, а, отже, і встановлення їх класифікаційних ознак, вважаємо за доцільне покласти в основу їх цільове призначення:

- 1) витрати на забезпечення якості;
- 2) витрати на покращення якості;
- 3) витрати на підтвердження якості.

Витрати першої групи – витрати на забезпечення якості - безпосередньо пов'язані з процесом надання послуг і впливають на їх собівартість. Частина цих витрат розширює номенклатуру послуг, які можна отримати (прання, прасування, надання у користування автомобіля з водієм чи без нього тощо), а частина витрат спрямована на удосконалення стандартного виду послуг (підбір кваліфікованого персоналу, моніторинг дій персоналу тощо).

Витрати, що розширюють номенклатуру послуг готелю прямо включаються до рахунку клієнта і збільшують вартість його перебування (надання у користування автомобіля готелю, надання послуг перекладача тощо) або списуються на адміністративні витрати готелю (вартість телефонних переговорів консьєржа щодо придання квитків на культурні заходи, замовлення екскурсій тощо).

Левову частку витрат на забезпечення якості займають звичайно витрати другої групи. Тобто витрати на забезпечення якості, в переважній більшості, відносяться до якісного

забезпечення нагальних потреб споживачів, а, отже, за своєю суттю є маркетинговими витратами, оскільки відповідають філософії маркетингу [11].

Кінцевою метою здійснення маркетингової діяльності є одержання прибутку за рахунок задоволення потреб споживачів. В концепції маркетингу основна увага приділяється потребам цільової групи споживачів, а прибуток підприємство отримує завдяки задоволеності споживачів. Філософія маркетингу є найбільш досконалою концепцією підприємницької діяльності.

Зав'ялов П.С. та Демидов В.Є. вважають, що маркетинг – це такий вид ринкової діяльності, при якому виробник використовує системний підхід та програмно-цільовий метод вирішення господарських проблем, а ринок, його вимоги та характер реакції є критеріями ефективності діяльності [3, с. 11].

Ф.Котлер дає наступне визначення маркетингу: „маркетинг – це соціальний та управлінський процес, спрямований на задоволення потреб та бажань як індивідів, так і груп, шляхом створення, пропонування та обміну наділених цінністю товарів” [4, с.19].

Конкретизуючи маркетингові витрати готелю в частині витрат на забезпечення якості готельних послуг варто відмітити, що вони відносяться до поточних витрат – це витрати на попередження дефектів у роботі готелю; витрати на контроль і витрати на усунення виявлених дефектів, на утримання служби по персоналу, витрати на фірмовий одяг, на забезпечення безпеки клієнтів готелю тощо.

Таким чином, витрати якості послуг є складовою маркетингових витрат та одночасно поточним витратами, а, отже, в фінансовому обліку повинні бути відображені згідно П(С)БО 16 «Витрати». Згідно п. 19 П(С)БО 16 „Витрати” [9] маркетингові витрати відносяться до складу витрат на збут. Така ситуація, як правильно, на нашу думку, відмічає Г.О. Протопопенко [11], є абсурдною, оскільки з точки зору економіки, маркетинг – це загальне по відношенню до збуту, що є лише його частиною. Для вирішення визначеної проблеми пропонуємо для підприємств готельного бізнесу

використовувати рівнозначний рахунку «Витрати на збут» рахунок «Маркетингові витрати».

Зміна назви рахунку пов'язана насамперед з тим, що у готельних підприємствах витрати на збут просто відсутні. Надання послуг не передбачає окремих витрат на збут, проте маркетингові витрати мають бути зафіксовані в обліку.

Рівнозначність рахунку передбачає те, що маркетингові витрати не можуть входити до собівартості виготовлених послуг і повинні відображатись в обліку як витрати періоду. Таким чином, витрати якості в готельному бізнесі не повинні включатись в витрати виробництва, як це пропонується в існуючих сьогодні концепціях, що розглянуті нами вище.

З точки зору управління, витрати якості варто виділити в розрізі аналітики для маркетингових витрат. Крім цих витрат варто також включити витрати на дослідження попиту; на рекламу; на стимулювання персоналу. При цьому рахунок витрат якості, що є складовою маркетингових витрат, може мати власні субрахунки:

- витрати на контроль, попередження та усунення дефектів у роботі готелю;
- витрати на утримання служби по персоналу;
- витрати на фірмовий одяг;
- витрати на безпеку.

Таким чином, витрати на забезпечення якості є складовою маркетингових витрат. Вони повинні обліковуватись на окремому субрахунку до рахунку «Маркетингові витрати», що є видозміною рахунку «Витрати на збут», який передбачений діючим планом рахунків.

Крім того, ряд маркетингових витрат є важливими нематеріальними активами, що пов'язані з сервісними інноваціями, задоволенням клієнтів, які впливають на майбутню прибутковість готелю та його вартість. Проте, оскільки відокремити послуги, що не мають матеріального втілення від власне нематеріальних активів є досить важко, то готелі традиційно вважають таким, що не використовують інноваційних технологій при наданні якісних послуг. Проте ніхто не заперечує, що готельна індустрія є однією з найбільш

привабливих інвестиційних сфер, висококонкурентною, та такою, що швидко реагує на ринкові зміни. Відповідно до таких характеристик даний сектор економіки потребує значних маркетингових витрат, в тому числі і таких, що забезпечують отримання вигід в майбутньому.

Досить цікавим, з цієї точки зору, є погляд науковців. Так, представники бухгалтерських шкіл вважають, що маркетингові витрати мають вплив на діяльність готелів протягом періоду, що не перевищує двох років. Це дає змогу робити висновок про те, що дані витрати не потрібно капіталізувати. На противагу цьому, вчені в галузі маркетингу переконані в довготерміновому впливі маркетингових витрат, що дає підстави відстоювати позицію необхідності капіталізації останніх.

Проте, оскільки дійсно виокремити майбутні вигоди від маркетингової діяльності досить важко, як і однозначно встановити час, протягом якого ці вигоди будуть отримуватись в майбутньому, МСФЗ рекомендують компаніям не включати маркетингові витрати до фінансової звітності. Проте, маркетингові дослідження показують, що ефективна маркетингова діяльність впливає на вартість фірми, а, отже, її варто розглядати радше не як витрати, а як інвестиції.

Тобто, відносно ряду маркетингових витрат, що є витратами на забезпечення якості, актуальною є проблема їх капіталізації, через відображення у складі капітальних інвестицій, а, отже, і відображення у фінансовій звітності.

Витрати другої групи – на покращення якості, – це витрати пов'язані з навчанням та підвищенням кваліфікації персоналу, витрати на розробку внутрішніх стандартів якості, на поточний контроль тощо.

Дані витрати можемо розглядати як витрати майбутніх періодів. Це обумовлено насамперед тим, що витрати на покращення якості здійснюються в поточному періоді, проте результат пов'язаний з діями, що обумовлюють дані витрати, готель отримує в майбутньому. Таким чином, витрати варто групувати за напрямками їх здійснення, акумулювати на окремому рахунку «Витрати майбутніх періодів» та при

використанні об'єктів пов'язаних з даними витратами списувати в рахунок адміністративних витрат. При цьому варто в адміністративних витратах окремим субрахунком передбачити витрати якості.

Тобто, витрати на покращення якості, за своєю суттю є витратами майбутніх періодів, які спочатку необхідно акумулювати, а потім списувати на окремий субрахунок адміністративних витрат.

Витрати третьої групи – це витрати на підтвердження якості, – витрати на сертифікацію, на оплату розробки і оцінки систем менеджменту якості, витрати на аудит якості, на надання доказів відповідності послуг встановленим вимогам тощо.

Даний вид витрат списується на собівартість того виду послуг, з якими дані витрати пов'язані в складі статті «Інші витрати». У випадку, якщо витрати на підтвердження якості не пов'язані з якимось окремим видом послуг, то їх варто відобразити на рахунку «Загальновиробничі витрати» та по закінченню періоду списати на собівартість наданих послуг.

Витрати двох останніх груп (на покращення та підтвердження якості) не є постійними. У фінансовому обліку вони враховуються як витрати майбутніх періодів і списуються на витрати звітного періоду двома способами: рівномірно протягом певного строку або пропорційно об'єму наданих послуг. При цьому рекомендується, щоб спосіб списання залежав від виду витрат. Так витрати на розробку системи менеджменту якості продукції можуть списуватись на протязі терміну функціонування такої системи, а витрати на сертифікацію – відповідно до обсягу наданих сертифікованих послуг.

В питанні відображення в звітності витрат на якість варто, на нашу думку, виходити з потреб управлінського персоналу та інформаційних систем, що забезпечують діяльність готельних господарств. Якщо раніше готелі змінювали технологічне оснащення в середньому кожні 7-9 років, то сьогодні цикл скоротився до 3-5 років, і тенденція до скорочення цього терміну продовжується. Важливо відзначити, що сам факт установки сучасної системи не означає

безумовного отримання віддачі від здійснених витрат. Ефективність автоматизації обумовлюється цілим комплексом скоординованих заходів щодо перегляду сформованих методів і порядку роботи, перепідготовки персоналу готелю, розробки і перетворення інформаційно-технологічної стратегії підприємства.

Висновки даного дослідження і перспективи подальших досліджень. В процесі групування витрат, а, отже, і встановлення їх класифікаційних ознак вважаємо за доцільне в основу покласти цільове призначення таких витрат та визначити наступні їх групи:

- 1) витрати на забезпечення якості;
- 2) витрати на покращення якості;
- 3) витрати на підтвердження якості.

Відносно відображення в обліку витрат якості за розробленими класифікаційними групами ми пропонуємо відображати їх наступним чином.

1. Витрати на забезпечення якості в своїй більшості є складовою маркетингових витрат. Вони повинні обліковуватись на окремому субрахунку до рахунку «Маркетингові витрати», що є видозміною рахунку «Витрати на збут», який передбачений діючим планом рахунків.

Ряд маркетингових затрат забезпечують отримання вигід в майбутньому, тому актуальності набуває питання їх капіталізації. Представники бухгалтерських шкіл вважають, що маркетингові витрати не потрібно капіталізувати і МСФЗ рекомендують компаніям не включати маркетингові витрати до фінансової звітності. На противагу цьому вчені в галузі маркетингу переконані в довготерміновому впливі маркетингових витрат, що дає підстави відстоювати позицію необхідності капіталізації останніх, крім того ефективна маркетингова діяльність впливає на вартість фірми, а, отже, її варто розглядати радше не як витрати, а як інвестиції.

2. Витрати на покращення якості – це витрати пов'язані з навчанням та підвищенням кваліфікації персоналу, витрати на розробку внутрішніх стандартів якості, на поточний контроль тощо. Дані витрати можемо розглядати як витрати майбутніх

періодів. Таким чином, витрати варто групувати за напрямками їх здійснення, акумулювати на окремому рахунку «Витрати майбутніх періодів» та при використанні об'єктів пов'язаних з даними витратами списувати в рахунок адміністративних витрат. При цьому варто в адміністративних витратах окремим субрахунком передбачати витрати якості.

3. Витрати на підтвердження якості – витрати на сертифікацію, на оплату розробки і оцінки систем менеджменту якості, витрати на аудит якості, на надання доказів відповідності послуг встановленим вимогам тощо. Даний вид витрат списується на собівартість того виду послуг, з якими дані витрати пов'язані в складі статті «Інші витрати». У випадку, якщо витрати на підтвердження якості не пов'язані з окремим видом послуг, то їх варто відобразити на рахунок «Загальновиробничі витрати» та по закінченню періоду списати на собівартість наданих послуг.

У подальшому планується розробити систему оцінки якості послуг як у грошовому, так і негрошовому еквіваленті.

Література

1. Дубоделова А.В. Система управління якістю готельних послуг: методологічні аспекти // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2008. – № 611. – С.130-134.

2. Дубоделова А. В. Система управління якістю обслуговування клієнтів готельного підприємства / А. В. Дубоделова, Л. С. Лісовська, А. О. Нищота // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. – 2013. – № 754. – С. 159-165

3. Завьялов П.С., Демидов В.Е. Формула успеха: маркетинг. – М.: Международные отношения, 1991. – 416 с.

4. Котлер Ф. Основы маркетинга. – Новосибирск: Наука, 1992. – 736 с.

5. Крамаровский Л.М., Максимова В.Ф. Оценка качества бухгалтерского учета на предприятиях. – М.: Финансы и статистика, 1990. – 191.

6. Максимова В.Ф. Качество бухгалтерского учета: Учеб. Пособие. – К.: УМК ВО, 1992. – 52 с.

7. Малова И.В. Опыт внедрения системы учета и анализа затрат на качество // Сборник «Трехмерность управления. Экономика качества. Техническое урегулирование». Серия «Все о качестве. Отечественные разработки». Выпуск 34. – М.: НТК «Трек», 2005.

8. Окландер М.А., Семенова К.Д. Проблеми обліку маркетингових витрат та звітності з них // Статистика України. – 2001. - № 2/13. – С.30 – 33

9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затв. наказом Міністерства фінансів України № 318 від 31.12.1999р. Електронний ресурс: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92&ArtID=117&RHPS ESSID=d7551tv197530oioiob157k1anr2>

10. Попова Т.Д. Управленческий учет и контроль в системе обеспечения качества продукции. Экономический поиск. По страницам докторских диссертаций / Под ред. В.Ю. Наливайского, С.Р. Левиной. Ростов н/Д: Изд-во РГЭУ "РИНХ", 2000. – 115 с.

11. Протопопенко Г.О. Витрати на маркетинг і збут: проблеми розмежування та обліку // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: економічні науки. – Кіровоград: КНТУ, 2005. – Вип. 7. – Ч. II. – С. 403-407.

12. Роглев Х.Й. Основи готельного менеджменту / Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2005. – 408 с.

1. Dubodyelova, A.V. (2008) Systema upravlinnya yakisty hotel'nykh posluh: metodolohichni aspekty [Quality Management System for Hotel Services: Methodological Aspects]. Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politehnika". – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". 611, 130-134 [in Ukrainian].

2. Dubodyelova, A. V., Lisovs'ka, L.S., Nyshchota, A.O. (2013) Systema upravlinnya yakisty obsluhovuvannya kliyentiv hotel'noho pidpryyemstva [Quality management system for customer

service of the hotel company]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". Problemy ekonomiky ta upravlinnya.* – Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Problems of Economics and Management, 754, 159-165 [in Ukrainian].

3. Zav'yalov, P.S., Demydov, V.E. (1991) *Formula uspekha: marketynh [Success Formula: Marketing]*. Moscow: International relations [in Russian].

4. Kotler, F. (1992) *Osnovy marketynha [Basics of marketing]*. – Novosybyrsk: Nauka [in Russian].

5. Kramarovskyy, L.M., Maksymova, V.F. (1990) *Otsenka kachestva bukhhalterskoho ucheta na predpryyatyyakh [Evaluation of the quality of accounting in enterprises]*. Moscow: Fynansy y statystyka [in Russian].

6. Maksymova, V.F. (1991) *Kachestvo bukhhalterskoho ucheta: Ucheb. Posobye [The quality of accounting: Textbook. Benefit]*. Kyev: UMK VO [in Ukrainian].

7. Malova, Y.V. (2005) Опыт vnedrenyya systemy ucheta y analiza zatrat na kachestvo. [Experience in the implementation of the system of accounting and analysis of quality costs]. *Sbornyk «Trehmernost' upravlenyya. Ekonomyka kachestva. Tekhnycheskoe urehulyrovanye»*. Seryya «Vse o kachestve. Otechestvennyye razrabotky». – Economy of quality. Technical settlement. Series “All about quality. Domestic development, 34 [in Russian].

8. Oklander, M.A., Semenova, K.D. (2001) Problemy obliku marketynhovykh vytrat ta zvitnosti z nykh [Problem area marketing vitrata and links with them]. *Statystyka Ukrayiny.* – Statistics of Ukraine, 2/13, 30-33 [in Ukrainian].

9. Polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 16 «Vytraty» [The (standard) accounting area 16 "Vitraty"]. (n.d.) pro-u4ot.info Retrieved from <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92&ArtID=117&PHPS ESSID=d7551tv197530oio6i57klanr2> [in Ukrainian].

10. Popova, T.D. (2000) *Upravlencheskyy uchet y kontrol' v systeme obespechenyya kachestva produktsyy. Ekonomycheskyy poysk. Po stranytsam doktorskykh dySSERTatsyy [Management accounting and control in the quality assurance system of products.*

Economic search. On the pages of doctoral theses]. Rostov n/D: Yzd-vo RHЭУ "RYNKh" [in Russian].

11. Protopopenko, H.O. (2005) Vytraty na marketynh i zbut: problemy rozmezhuvannya ta obliku [Marketing and marketing costs: problems of delimitation and accounting]. Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsyonal'noho tekhnichnoho unyversytetu: ekonomichni nauky. – Scientific papers of the Kirovohrad national technical university: economic sciences, 7, II, 403-407 [in Ukrainian].

12. Rohlyev, Kh.Y. (2005) Osnovy hotel'noho menedzhmentu [Basics of Hotel Management]. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].

21.03.2019

УДК.338.46

JEL Classification: D 810, L 830

Євдокімова Ольга, Колеснікова Катерина, Малиновська Ірина

ВПЛИВ ЗАГРОЗ І РИЗИКІВ НА ПЕРСПЕКТИВУ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В РЕГІОНІ

Проведенно аналіз щодо основних факторів, генеруючих ризиків готелю на етапі експлуатації: ризику зниження фінансової стійкості, ризику неплатоспроможності. Особливу увагу приділено розгляду теоретичних та практичних підходів щодо сутності економічних ризиків, їх мінімізації в готельно-ресторанному бізнесі.

Суттєвий вплив на розвиток готельно-ресторанного бізнесу в регіоні має політична ситуація в країні, яка в результаті призводить до економічних ризиків, втрати економічних вигод та банкрутства. Тому перед керівниками

підприємства готельно-ресторанного бізнесу стоїть проблема щодо мінімізації впливу економічних ризиків на фінансову діяльність підприємства, запобігання банкрутству. Теоретичне та практичне обґрунтування методичних підходів щодо сутності економічних ризиків, їх мінімізації є однією із передумов зростання прибутку суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу.

З поглибленням глобалізації та світових інтеграційних процесів, сучасний готельний бізнес, перебуваючи під впливом зовнішніх і внутрішніх змін, вимушений шукати нові інструменти та методи управління, засновані на системних і комплексних підходах. Успішне функціонування та забезпечення безперервності розвитку підприємств готельного бізнесу є першорядним в умовах ринкової економіки, динамічно невизначеного й нестійкого середовища. Для будь-якої держави необхідно мати належний рівень розвитку готельного бізнесу, адже він сприяє пошвавленню усіх суспільно-економічних контактів та зв'язків, посилює економічний потенціал регіонів, піднімає рейтинг держави, окремих її міст у світовому співтоваристві, є мультиплікатором росту національного доходу, зайнятості та розвитку місцевої інфраструктури, характеризується високим рівнем ефективності і швидкою окупністю інвестицій.

Ринкові перетворення в Україні, що супроводилися роздержавленням власності і появою нових структурних одиниць, повинні були привести до підвищення рівня конкуренції між суб'єктами національної економіки. Таким чином, після розвалу Радянського Союзу на ринку готельних послуг України з'явилися приватні підприємства, і всі вони в процесі розвитку конкуренції стали боротися за споживача.

Для ефективного управління ресурсним потенціалом підприємства готельного бізнесу, вірогідності його банкрутства та ліквідних ускладнень, залежно від прогнозних значень результатів господарської та фінансової стратегії підприємства використовується моделювання процесу управління стратегічним розвитком підприємства готельного бізнесу з урахуванням його особливостей.

Ключові слова: економічні ризики, інфляція, валютний ризик, ризик ліквідності, інноваційний ризик, мінімізація ризиків, готельно-ресторанний бізнес, конкуренція, інновації.

Evdokimova Olga, Kolesnikova Katerina. Malinovska Irina

INFLUENCE OF THREATS AND RISKS ON THE PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS IN THE REGION

The analysis of the main factors generating hotel risks during the exploitation phase: the risk of reducing financial stability, the risk of insolvency. Particular attention is paid to theoretical and practical approaches to the essence of economic risks, their minimization in the hotel and restaurant business.

The political situation in the country has a significant impact on the development of hotel and restaurant business in the region, which as a result leads to economic risks, loss of economic benefits and their bankruptcy. Therefore, the leaders of the hotel and restaurant business are facing the problem of minimizing the impact of economic risks on the financial activity of the enterprise, preventing bankruptcy. The theoretical and practical substantiation of methodical approaches to the essence of economic risks, their minimization is one of the prerequisites for the growth of the profit of the subjects of hotel and restaurant business.

With the deepening of globalization and global integration processes, modern hotel business, under the influence of external and internal changes, is forced to seek new tools and management methods based on systematic and integrated approaches. Successful functioning and ensuring the continuity of the development of the hotel business is paramount in a market economy, a dynamically uncertain and volatile environment. For any state, it is necessary to have an adequate level of development of the hotel business as it promotes the revival of all socioeconomic contacts and connections, enhances the economic potential of the regions, raises the rating of the state, its individual cities in the world community, is a multiplier of the growth of national income, employment and the development

of local infrastructure, is characterized by a high level of efficiency and rapid returnspользуется on investment.

Market transformations in Ukraine, accompanied by denationalization of ownership and the emergence of new structural units, should have led to an increase in competition between the subjects of the national economy. Thus, after the collapse of the Soviet Union on the market of hotel services of Ukraine there were private enterprises, and all of them in the process of development of competition began to fight for the consumer.

For efficient management of the resource potential of the hotel business, the likelihood of its bankruptcy and liquidity complications, depending on the projected values of the results of the economic and financial strategy of the enterprise and modeling the process of strategic development of the hotel business, taking into account its features.

Key words: economic risks, inflation, currency risk, liquidity risk, innovative risk, risk minimization, hotel and restaurant business, competition, innovations.

*Евдокимова Ольга, Колесникова Екатерина,
Малиновская Ирина*

ВЛИЯНИЕ УГРОЗ И РИСКОВ НА ПЕРСПЕКТИВУ РАЗВИТИЯ ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА В РЕГИОНЕ

Анализ по основным факторам, генерирующих рисков отеля на этапе эксплуатации: риска снижения финансовой устойчивости, риска неплатежеспособности. Особое внимание уделено рассмотрению теоретических и практических подходов к сущности экономических рисков, их минимизации в гостинично-ресторанном бизнесе. Существенное влияние на развитие гостинично-ресторанного бизнеса в регионе имеет политическая ситуация в стране, которая в результате приводит к экономическим рискам, потери экономических выгод и их банкротства. Поэтому перед руководителями предприятия гостинично-ресторанного бизнеса стоит проблема по

минимизации влияния экономических рисков на финансовую деятельность предприятия, предотвращения банкротства. Теоретическое и практическое обоснование методических подходов к сущности экономических рисков, их минимизации является одной из предпосылок роста прибыли субъектов гостинично-ресторанного бизнеса.

С углублением глобализации и мировых интеграционных процессов, современный гостиничный бизнес, находясь под влиянием внешних и внутренних изменений, вынужден искать новые инструменты и методы управления, основанные на системных и комплексных подходах. Успешное функционирование и обеспечение непрерывности развития предприятий гостиничного бизнеса является первостепенным в условиях рыночной экономики, динамично неопределенного и неустойчивого среды. Для любого государства необходимо иметь надлежащий уровень развития гостиничного бизнеса, ведь он способствует оживлению всех общественно-экономических контактов и связей, усиливает экономический потенциал регионов, поднимает рейтинг государства, отдельных ее городов в мировом сообществе, является мультипликатором роста национального дохода, занятости и развития местной инфраструктуры, характеризуется высоким уровнем эффективности и быстрой окупаемостью инвестиций.

Рыночные преобразования в Украине, сопровождавшиеся разгосударствлением собственности и появлением новых структурных единиц, должны были привести к повышению уровня конкуренции между субъектами национальной экономики. Таким образом, после развала Советского Союза на рынке гостиничных услуг Украины появились частные предприятия, и все они в процессе развития конкуренции стали бороться за потребителя.

Для эффективного управления ресурсным потенциалом предприятия гостиничного бизнеса, достоверности его банкротства и ликвидных осложнений, в зависимости от прогнозных значений результатов хозяйственной и финансовой стратегии предприятия используется моделирование процесса

управления стратегическим развитием предприятия гостиничного бизнеса с учетом его особенностей.

Ключевые слова: економічні ризики, інфляція, валютний ризик, ризик ліквідності, інноваційний ризик, мінімізація ризиків, готельно-ресторанний бізнес, конкуренція, інновації.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-2-265-63-80

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах розвитку індустрії гостинності характерними рисами є: змінні тенденції, які відбуваються на ринку послуг, жорстка конкуренція між суб'єктами господарювання та підвищення рівня вимог споживачів до отримуваних послуг.

Розвиток готельного бізнесу в Україні особливо актуальний, оскільки саме завдяки даній галузі Україна може поліпшити соціально-економічну ситуацію, але на сучасному етапі розвитку суспільства все частіше враховуються ризики. В результаті господарської діяльності людини виникає безліч різних питань, на які є альтернативні відповіді і майже завжди тією чи іншою мірою пов'язані з ризиком. Саме тому проблема ризику в наш час є особливо актуальною.

Готельно-ресторанний бізнес є перспективною галуззю економіки України та основною складовою туристичної галузі нашої держави. Він забезпечує розвиток туристичної галузі, економіки країни загалом та є складовою сфери обслуговування, що, в свою чергу, впливає на зайнятість населення, сприяє наповненню держбюджету, залученню капіталів та розвитку інфраструктури.

Конкурентоспроможність регіону і ефективність роботи підприємств сфери готельно-ресторанного бізнесу не може бути забезпечена без обліку тенденцій глобалізації й міжнародної інтеграції підприємств галузі.

Індустрія туризму - сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, мотелі, пансіонати, підприємства ресторанного господарства, транспорту, заклади культури, спорту), які забезпечують прийом,

обслуговування та перевезення туристів. Одночасно зі збільшенням загальної кількості туристів помітний розвиток одержала інфраструктура туризму й основний її компонент - готельний сектор, що прагне одержати свою частку бізнесу. У сучасних умовах готелі змушені боротися за «місце під сонцем», а за наявності можливості - прагнути до розширення свого бізнесу. Останнім часом у зв'язку з недавнім економічним спадом у розвинених країнах світу різко загострилася конкурентна боротьба в індустрії гостинності [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед робіт, які стосуються проблеми впливу ризиків на розвиток готельно-ресторанного бізнесу, заслуговують уваги праці В. Г. Шматка, В. В. Вітлінського, О. С. Віханського, Л. Н. Тепман, О.О.Овчарова, В.С.Асаулка, Г.П. Захарова, В. О. Василенка та ін. Також питання ризику розглядаються у працях багатьох зарубіжних вчених, таких як А.П. Альгін, І. Т. Балабанова, Т.Бачкаї, Д. Мессен, Дж. Міль та інші.

Теоретичну та інформаційну базу дослідження готельної індустрії та сучасних тенденцій її регіонального розвитку склали роботи таких відомих вітчизняних та зарубіжних учених: Барановського В., Антонюк Н., Ганич Н., Забуранної Л., Подлепіної П., Данько Н., Любіцевої О.. Проте ряд важливих проблем готельного бізнесу вимагає глибшого дослідження. В існуючих наукових працях недостатньо вивчені комплексні стратегічні питання розвитку готельного бізнесу як основної складової туристичної галузі країни.

Постановка завдання. Мета дослідження – обґрунтувати та вивчити стратегічні ризики, що впливають на розвиток готельно-ресторанного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Готельний бізнес на сьогодні є основною складовою туристичної галузі України. Сектор готельної індустрії – найбільш динамічний сектор економіки України. У сучасних умовах розвитку туризму особливої актуальності набувають питання розвитку готельної індустрії.

Особливості готельного бізнесу полягають в тому, що ця галузь формує обсяг робіт для туризму, транспорту, роздрібної

торгівлі, суспільного харчування, страхування, культури та мистецтва, архітектури та проектування, екскурсійного обслуговування, рекламної індустрії. Активний розвиток цієї сфери надає нові робочі місця, додаткові надходження до бюджету, дозволить сформувати позитивний туристичний імідж окремих регіонів та країни в цілому, тому визначення перспектив розвитку готельного господарства України є актуальним для сьогодення. Але існують такі проблеми, через які українські готелі стають неконкурентоспроможними, якщо порівняти їх з західними засобами розміщення.

Суттєвий вплив на розвиток готельно-ресторанного бізнесу в регіоні має політична ситуація в країні, яка в результаті призводить до економічних ризиків, втрати економічних вигод та їх банкрутства. Тому перед керівниками підприємства готельно-ресторанного бізнесу стоїть проблема щодо мінімізації впливу економічних ризиків на фінансову діяльність підприємства, запобігання банкрутству. Теоретичне та практичне обґрунтування методичних підходів щодо сутності економічних ризиків, їх мінімізації є однією із передумов зростання прибутку суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу.

На економічні процеси, що відбуваються у готельно-ресторанному бізнесі впливають різні чинники. Існують різні підходи до класифікації ризиків. Так, В. В. Лук'янова, Т. В. Головач серед ризиків видаляють виробничі, комерційні, фінансові та інвестиційні

Виділення лише цих чотирьох видів ризиків є недостатнім. Така класифікація не враховує ризиків, яких зазначає підприємство за рахунок впливу факторів зовнішнього середовища [2].

Характерними зовнішніми ризиками для діяльності туристичного бізнесу є:

– природні ризики (повінь, землетрус та ін.), настання яких неможливо повністю запобігти, можна тільки зменшити негативні наслідки, які їх супроводжують; необхідно проводити детальний аналіз території (її стан) в динаміці з виявленням частоти прояву таких ризиків з метою ухвалення відповідних адміністративних рішень;

– політичні ризики, пов'язані з політичною ситуацією в туристському регіоні і діяльністю держави, наприклад, ризик зміни законодавства у сфері ліцензування і сертифікації учасників туристського ринку, в податковому законодавстві, тощо;

– фінансові ризики (інфляційні, валютні ризики, що ведуть до зниження купівельної спроможності), прояв і нарощування яких може стати згубним для сфери туризму, оскільки при цьому відбувається спад попиту на туристські послуги;

– ризики попиту, до яких відносяться платоспроможність клієнта і конкурентоспроможність туристського підприємства; необхідно налагоджувати технологічні процеси, знижуючи витрати виробництва туристської послуги, за допомогою спеціалізації, сегментації туристського ринку на певні групи клієнтів або/і на певні напрями;

– ризики невиконання зобов'язань партнерами, контрагентами, які можуть спричинити як незаплановані фінансові витрати, так і втрату іміджу туристського підприємства [3, с.206].

Погодіна А.С. у своїх дослідженнях наводить дещо іншу класифікацію ризиків готельного бізнесу [4]:

- Неспецифічні ризики готельного бізнесу:

• економічні ризики: ризики цінової конкуренції; ризики поява нових конкурентів; ризики зниження попиту;

• інвестиційні ризики: ризики недоступності кредитування; ризики окупності; ризики нерационального вибору контрагентів;

• нормативно-правові ризики: ризики зміни законодавства; ризики адміністративного тиску; ризики криміногенної обстановки;

- Специфічні ризики готельного бізнесу:

• ризик посилення візового режиму;

• ризик зниження заповнюваності номерного фонду;

• ризик загрози безпеки клієнтів;

• ризик загрози безпеки персоналу;

- ризик втрати репутації;
 - ризик псування / втрати майна;
 - ризик експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки;
 - ризик аварій і катастроф в сфері житлово-комунального господарства;
- частка неспецифічного ризику в повному наборі ризиків.

Основними факторами впливу на загальну та фінансову діяльність підприємств готельно-ресторанного бізнесу є ризики, які виникають у процесі їх діяльності. Враховуючи наведені вище трактування та реалії функціонування вітчизняних підприємств, слід розрізнити небезпеки, загрози та ризики у діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу, оскільки це дозволить конкретизувати їх та своєчасно реагувати менеджерам зазначених підприємств. Відповідно слід навести сутність та трактування цих понять [5]:

– небезпека – це об'єктивно існуюча реальність, яка може порушити стан рівноваги суб'єктів і призвести до негативних наслідків;

– загроза – це наслідок небезпеки у вигляді об'єктивізованого чинника потенційно негативної дії;

– ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, що пов'язана з певною мірою невизначеності результату внаслідок ухваленого рішення (дії і/або обставин). Зазначимо, що ми не акцентуємо увагу на втратах, оскільки існує таке поняття, як "виправданий ризик", тобто ризик – це не лише втрати, а також певні можливості, що можуть мати позитивний вияв у вигляді додаткових надходжень (прибутку) [6].

Отже, небезпеки можна розглядати на макро, мезо та мікрорівні, що було зроблено вище. Загрози необхідно ідентифікувати за сферами виникнення, а ризики будуть пов'язані з певною мірою невизначеності результату внаслідок ухваленого рішення (дії і/або обставин) або бездіяльності, щодо мінімізації загроз.

Таким чином, сформуємо перелік основних загроз у діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу за сферами виникнення (табл. 1).

Таблиця 1

Основні загрози у діяльності підприємств
готельно-ресторанного бізнесу

Сфера виникнення	Вид загрози
Персонал	Некомпетентність персоналу Невідповідність кваліфікаційним стандартам Агресивна поведінка Недотримання правил техніки безпеки
Інформаційне забезпечення	Недосконале програмне забезпечення Відсутність системи захисту інформації (як внутрішньосистемної, так і інформації про клієнтів) Неефективна робота сайту, або його відсутність Недостатній рівень інтеграції у світовий інформаційний простір Незадовільний рівень комунікації
Технології	Невідповідність стандартам та правилам техніки безпеки Зношеність обладнання Низька потужність (пропускна спроможність) обладнання Низька енергоефективність Недостатня ергономічність Невідповідність екологічним та санітарним нормам Неналежне забезпечення послугами ЖКГ
Фінанси	Негативні фінансові результати Неефективне ціноутворення Відсутність системи фінансового контролю Недосконала система розрахунків з клієнтами, персоналом та постачальниками Недотримання норм фіскального законодавства Зменшення надходжень виручки за рахунок відтоку клієнтів
Логістика	Відсутність належного забезпечення ресурсами відповідної якості Несвоєчасне виконання замовлень Наявність дефіциту або понаднормових залишків ресурсів
Фізична безпека клієнтів	Відсутність служби безпеки Відсутність технічних засобів охорони приміщень Можливість проникнення на територію сторонніх осіб Можливість нападу сторонніх осіб або створення фізичної загрози безпеки клієнтів
Імідж	Відсутність іміджевих заходів Формування негативного іміджу Наявність провокацій з боку конкурентів
Нормативно-регуляторне поле	Зміни законодавства Адміністративний тиск Зміни у зовнішньоекономічних відносинах

Існування ризику безпосередньо пов'язано з невизначеністю. Під невизначеністю слід розуміти не

відсутність інформації взагалі, а її неповнота, недостатність при прийнятті рішення. Взагалі невизначеність – широке поняття, яке відображає об'єктивну неможливість отримання абсолютного знання про внутрішні та зовнішні умови функціонування соціально-економічних систем, неоднозначність їх параметрів.

Таблиця 2
Характеристика можливих ризик-позицій підприємств
готельного господарства [7, с. 355]

Ризик-позиція	Характер співвідношення ризику та доходу	Характеристика ставлення до ризику
збалансована	$\Delta x = \Delta y$	Підприємство проводить тільки ті операції, за якими підвищення ризикованості компенсується адекватною зміною дохідності діяльності.
агресивна	$\Delta x > \Delta y$	Підприємство схильне до проведення ризикованих операцій, навіть якщо зростання ризику повною мірою компенсується відповідним зростанням дохідності.
консервативна	$\Delta x < \Delta y$	Підприємство йде на підвищення ступеня ризику тільки в тому випадку, коли це компенсується відносно більшим зростанням дохідності.

До основних причин виникнення невизначеності відносяться такі: неповнота та недостатність інформації про економічні процеси, об'єкти, явища, про зовнішнє середовище готельного підприємства взагалі.

Враховуючи, що ризик для підприємств готельно-ресторанного бізнесу в першу чергу буде пов'язаний з управлінськими рішеннями (або бездіяльністю) у певній сфері виникнення загроз, вважаємо за доцільне виділити: інформаційні ризики, ризики у сфері управління персоналом, технологічні ризики, фінансові ризики, логістичні ризики, іміджеві ризики, ризики нормативно-регулятивного характеру, ризики забезпечення фізичної безпеки.

Ефективне функціонування готельної індустрії є індикатором позитивних змін в економіці держави, важливою

передумовою інтенсифікації міжнародних зв'язків та інтеграції країни у світове співтовариство. Серед сучасних тенденцій розвитку готельного бізнесу в Україні дослідники виділяють наступні:

- поглиблення спеціалізації готельної й ресторанної пропозицій;
- утворення міжнародних готельних і ресторанных ланцюгів;
- розвиток мережі малих підприємств;
- впровадження в індустрію нових комп'ютерних технологій.

Перспективи розвитку готельного бізнесу в Україні тісно переплітаються з туристичним бізнесом. Позитивний прогноз вірогідний за умови підвищення потоків іноземного групового та індивідуального туризму. Експерти наголошують, що Україна має високі оцінки і позитивні відгуки міжнародних рейтингових агентств: Globe Spots, National Geographic, Trip Advisor, The Lonely Planet, які після проведення «Євро-2012» підняли туристичні прогнози країни з «аутсайдер» до «це необхідно побачити». Залучити туристів допоможе відновлення історичної цінності багатьох міст, а також реконструкція оздоровчих комплексів. Ще одним важливим моментом вважають проведення різних міжнародних заходів, які зайвий раз заявляють про Україну у світі. Правда, поки що основним чинником залучення туристів в Україну є стабілізація ситуації на Сході. Все-таки це значимий фактор, який вже привернув негативну увагу до нашої країни. Тому туристи почнуть активно відвідувати Україну тільки тоді, коли будуть впевнені у своїй безпеці, перебуваючи в країні [8].

Висновки. Підприємницький ризик в сучасних умовах – це можливість неповернення коштів, витрачених на виробництво та реалізацію продукції, яка залежить від видів людської діяльності та природних явищ. Таке розуміння дає змогу характеризувати ризик не лише з точки зору якісної оцінки, але й з кількісної; застосовувати конкретні методи та прийоми щодо його запобігання; ідентифікації його з ризиками, притаманними іншим сферам діяльності підприємств. Ризик в

цьому випадку може оцінюватись його ступенем та розміром. У туристичному та ресторанно-готельному бізнесі слід враховувати не стільки економічні ризики, але і інші: операційний ризик, ризик невідповідності, ризик втрати репутації, стратегічний ризик.

Веб-сайти готельних підприємств та органів виконавчої влади дають можливість отримати офіційну інформацію та ознайомлюють з останніми новинами та тенденціями розвитку послуг. За допомогою власного веб-сайту готельне підприємство може значно розширити напрями своєї діяльності.

Можливості використання інформаційних технологій є актуальним і перспективним напрямом їх розвитку. В цьому сенсі, мета – не тільки забезпечення обміну інформацією між окремими користувачами інформаційно-обчислювальних систем, але також і створення для них можливості кооперативного використання розподілених інформаційних ресурсів суспільства, отримання довідкової, документальної та іншої інформації з різного роду спеціалізованих інформаційних фондів [9].

За допомогою інформаційних технологій вирішується ряд завдань, що визначають конкурентоспроможність в своєму сегменті [10]:

- Участь у системі оперативного бронювання
- Встановлення контактів з оператором і агентами з бронювання
- Заявка про власне існування, що виводить готель на інший рівень в системі готельного бізнесу
- Автоматизація розрахунків зі споживачами та поставниками послуг
- Оптимізація бухгалтерського обліку
- Контроль доступу в номери
- Забезпечення роботи з терміналами і платіжними системами
- Контроль використання номерного фонду
- Контроль роботи персоналу
- Скорочення готівкових розрахунків, виводу персоналу з операцій з готівкою
- Моніторинг прибутковості.

Перераховані завдання вказують на актуальність використання в сучасній готельній справі продуктів інформаційних технологій, які здатні істотно вплинути на конкурентоспроможність підприємства, підвищуючи якість обслуговування та ефективність всієї діяльності – від обліку номерного фонду до забезпечення безпеки, зокрема економічної безпеки підприємства.

Реалізація готельної продукції за допомогою використання сучасних інтернет-технологій значно полегшує процес комунікації з потенційними споживачами, що активно користуються інтернетом. Бронювання та реалізація готельних послуг у режимі реального часу (он-лайн) сприяє значному розширенню аудиторії споживачів готельного підприємства, не вимагаючи додаткових витрат [11].

Вагомою перевагою он-лайн продажу є висока оперативність, адже потенційний споживач має можливість придбати готельну послугу безпосередньо у будь-якому місці за наявності підключення до мережі Інтернет [12].

Однією з переваг застосування інтернет-технологій готельними підприємствами є легкість та доступність професійної інформації, що є значним важелем ефективної діяльності підприємства на ринку сфери готельних послуг.

Будь-який сучасний готель, навіть без урахування неспецифічних послуг, являє собою складний комплекс функціональних ланок, від злагодженості роботи яких залежить успішність існування підприємства на ринку. При зростанні обсягу продажів, з одного боку, і зростаючої конкуренції, з іншого, підвищується значення оперативності в роботі персоналу.

Література

1. Ковешніков В.С. Організація готельно-ресторанної справи: навч. посіб. / В.С. Ковешніков, М.П. Мальська, Х.Й. Роглев. – К.: Кондор, 2015. – 752 с.
2. Лук'янова В. В. Економічний ризик: навч. посіб. / В. В. Лук'янова, Т. В. Головач. – Київ: Академвидав, 2007. – 462 с.

3. Нездоймінов С. Г. Підприємницький вектор розвитку регіонального туризму: монографія / С. Г. Нездоймінов. – Одеса: Пальміра, 2011. – 344 с.

4. Погодіна А.С. Управління ризиками діяльності малих готельних підприємств: автореф. дис. на здобуття учений. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 "Економіка, організація і управління господарством: економіка, організація і управління підприємствами, галузями, комплексами - сфера послуг" / А.С. Погодіна. – СПб, 2011. – 26 с.

5. Рудніченко Є. М. Оцінювання та моделювання впливу суб'єктів митного регулювання на систему економічної безпеки підприємства: [монографія] / Є.М. Рудніченко. – Луганськ: Промдрук, 2014. – 389 с.

6. Леонт'єва Ю.Ю. Класифікація ризиків виробничої діяльності готельного підприємства [Електронний ресурс] /Ю.Ю. Леонт'єва, Д.С. Почепинець // Науково-технічний збірник. – 2012. – № 102.

7. Завідна Л. Д. Готельний бізнес: стратегії розвитку : монографія / Л. Д. Завідна. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 600 с.

8. Як криза вплинула на готельну нерухомість в Україні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://realt.avisio.ua/uk/news?id=265504d9-3a83-4f65-ba9e-60f3717e4f95>.

9. Мазаракі А. А. Теоретико-методологічні засади формування цільових програм розвитку інформаційних технологій в туристичній сфері / А. А. Мазаракі, С. В. Мельниченко// Наук. Вісн. Ужгород, нац. ун-ту. – Ужгород, 2008. – С. 124-129.

10. Ткаченко Т. І. Методичні основи розробки системи якості послуг у готельних підприємствах /Т. І. Ткаченко, М. В. Новак// Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – 2004. – №3. – С. 61-69.

11. Матвєєва С. А. Сайт як жанр Інтернет-комунікації (на матеріалі персональних сайтів учених) : дис.. ... канд.. філол. наук: спец. 10.02.15 / С. А. Матвєєва : Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 211 с.

12. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в туризмі : теорія, методологія, практика : монографія / С.В.Мельниченко. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун.-т. 2007. – 493 с.

1. Koveshnikov, V.S., Mal's'ka, M.P., Rohlyev, X.Y. (2005) *Orhanizatsiya hotel'no-restorannoyi spravy: navch. posib. [Organization of hotel and restaurant business: teaching. manual]*. Kyuev.: Kondor [in Ukrainian].

2. Luk"yanova, V.V., Holovach T.V. (2007) *Ekonomichnyy ryzyk: navch. posib. [Economic Risk: Teaching. manual]*. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].

3. Nezdoyminov, S.H. (2011) *Pidpryyemnyts'kyu vektor rozvytku rehional'noho turyzmu: monohrafiya [The entrepreneurial vector of regional tourism development: a monograph]* Odesa: Pal'mira [in Ukrainian].

4. Pohodina, A.S. (2011). *Upravlinnya ryzykamy diyal'nosti malykh hotel'nykh pidpryyemstv [Risk Management of Small Hotel Enterprises:]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. SPB [in Russian].

5. Rudnichenko, Ye. M. (2014) *Otsinyuvannya ta modelyuvannya vplyvu sub"yektiv mytnoho rehulyuvannya na systemu ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva [Estimation and modeling of the influence of subjects of customs regulation on the system of economic security of the enterprise]*. Luhans'k: Promdruk. [in Ukrainian].

6. Leont"yeva, Yu.Yu. (2012) *Klasyfikatsiya ryzykiv vyrobnychoyi diyal'nosti hotel'noho pidpryyemstva [Classification of the risks of the production activity of the hotel company]*. *Naukovo-tekhnichnyy zbirnyk. – Scientific and Technical Collection, 102.* [in Ukrainian].

7. Zavidna, L.D. (2017) *Hotel'nyy biznes: stratehiyi rozvytku : monohrafiya [Hotel business: development strategies: monograph]*. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. [in Ukrainian].

8. *Yak kryza vplynula na hotel'nu nerukhomist' v Ukrayini? [How has the crisis affected hotel real estate in Ukraine?]*
realt.aviso.ua Retrieved from

<http://realt.avisio.ua/uk/news?id=265504d9-3a83-4f65-ba9e-60f3717e4f95>. [in Ukrainian].

9. Mazaraki, A.A., Mel'nychenko, S.V. (2008) *Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannya tsil'ovykh prohram rozvytku informatsiynykh tekhnolohiy v turystychniy sferi* [Theoretical and methodological principles of formation of targeted programs for the development of information technologies in the tourism sector]. *Nauk. Visn. Uzhhorod, nats. un-tu.* – Scientific herald of Uzhgorod National University, 124-129. [in Ukrainian].

10. Tkachenko, T.I., Novak, M.V. (2004) *Metodychni osnovy rozrobky systemy yakosti posluh u hotel'nykh pidpryyemstvakh* [Methodical bases of development of system of quality of services in hotel enterprises]. *Visn. Kyiv. nats. torh-ekon. un-tu.* – Bulletin of the Kiev National Trade and Economics University, 3, 61-69. [in Ukrainian].

11. Matvyeyeva, S.A. (2006) *Sayt yak zhanr Internet-komunikatsiyi (na materialy personal'nykh saytiv uchenykh)* [The site as a genre of Internet communication (on the material of the personal sites of scientists)] *Extended abstract of candidate's thesis.* Donets'k. [in Ukrainian].

12. Mel'nychenko, S.V. (2007) *Informatsiyni tekhnolohiyi v turyzmi: teoriya, metodolohiya, praktyka: monohrafiya* [Information Technologies in Tourism: Theory, Methodology, Practice: Monograph]. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un.-t. [in Ukrainian].

15.03.2019

УДК 339.9(477:4-672ЄФ)
JEL Classification: F 150, R 120

Кабанова Валерія, Уханова Інна

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У
ЄВРОРЕГІОНАХ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ
ЄВРОРЕГІОНУ «НИЖНІЙ ДУНАЙ»)**

У статті проведено короткий аналіз історії та розвитку євро регіону «Нижній Дунай» та його діяльності у сфері транскордонного співробітництва у розрізі зовнішньоекономічних операцій між Одеською областю України та сусідніми територіями Румунії та Республіки Молдова, зокрема зовнішньої торгівлі товарами та послугами між окремими територіальними одиницями. Розглянуто теоретичні основи поняття «транскордонного співробітництва», мету та цільову спрямованість територіальної влади при створенні євро регіонів, а також чинники, що впливають на їх розвиток та успішне функціонування у сучасних умовах. Зроблено аналіз показників окремих напрямків зовнішньоекономічної діяльності учасників євро регіону «Нижній Дунай», проведено SWOT-аналіз сильних, слабких сторін, можливостей та загроз для визначення наявних резервів для подальшого розвитку євро регіону та його учасників. В результаті SWOT-аналізу побудовано узагальнену матрицю чинників, що впливають на розвиток євро регіону «Нижній Дунай». Виокремлено проблеми подальшого розвитку євро регіону, зокрема у розвитку транспортної сфери, екологічні проблеми, проблеми недостатнього фінансування, падіння інвестиційної активності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та недостатньої популяризації сфери міжнародного туризму. Запропоновано деякі організаційні заходи щодо удосконалення зовнішньоекономічних зв'язків євро регіону «Нижній Дунай» та розширення зовнішніх операцій зокрема за рахунок інвестиційно-інноваційної діяльності, створення технопаркових структур та реалізації спільних проектів у різних

сферах. Узагальнено можливі позитивні аспекти іноземного інвестування в єврорегіон «Нижній Дунай» у вигляді соціального, економічного, наукового, технічного, правового та культурного ефектів.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, єврорегіон «Нижній Дунай», зовнішньоторговельна діяльність, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля товарами, зовнішня торгівля послугами, SWOT-аналіз.

Kabanova Valeria, Ukhanova Inna

FEATURES OF DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC COMMUNICATIONS IN THE EUROPEAN REGIONS OF UKRAINE (IN THE EXAMPLE OF THE EUROPEAN REGION "LOWER DANUBE")

The article gives a brief analysis of the history and development of the Lower Danube Euroregion and its activities in the field of cross-border cooperation in the context of foreign economic transactions between the Odesa region of Ukraine and the neighboring territories of Romania and the Republic of Moldova, in particular foreign trade in goods and services between separate territorial units. The theoretical bases of the concept of "transborder cooperation", the purpose and the target direction of territorial power in creation of Euroregions, as well as factors influencing their development and successful functioning in modern conditions are considered. The analysis of indicators of certain areas of foreign economic activities of participants in the Euroregion "Lower Danube" was made, SWOT analysis of strengths, weaknesses, opportunities and threats was made to determine the available reserves for further development of the euro area and its participants. As a result of SWOT-analysis, a generalized matrix of factors influencing the development of the Lower Danube Euroregion is constructed. The problems of further development of the Euroregion, in particular in the development of transport sphere, environmental problems, problems of insufficient financing, decrease of investment activity of subjects of foreign economic activity and insufficient

popularization of the sphere of international tourism are highlighted. Some organizational measures are proposed for improving the external economic relations of the Euroregion "Lower Danube" and expansion of external operations, in particular due to investment and innovation activity, creation of techno-park structures and implementation of joint projects in various spheres. The possible positive aspects of foreign investment in the Lower Danube Euroregion are summarized in the form of social, economic, scientific, technical, legal and cultural effects.

Keywords: cross-border cooperation, Euroregion "Lower Danube", foreign trade activity, foreign trade activity, foreign trade in goods, foreign trade in services, SWOT-analysis.

Кабанова Валерия, Уханова Инна

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ В ЕВРОРЕГИОНАХ УКРАИНЫ (НА ПРИМЕРЕ ЕВРОРЕГИОНА «НИЖНИЙ ДУНАЙ»)

В статье проведен краткий анализ истории и развития еврорегиона «Нижний Дунай» и его деятельности в сфере трансграничного сотрудничества в разрезе внешнеэкономических операций между Одесской областью Украины и соседними территориями Румынии и Республики Молдова, в частности внешней торговли товарами и услугами между отдельными территориальными единицами. Рассмотрены теоретические основы понятия «трансграничного сотрудничества», цель и целевую направленность территориальной власти при создании еврорегионов, а также факторы, влияющие на их развитие и успешное функционирование в современных условиях. Сделан анализ показателей отдельных направлений внешнеэкономической деятельности участников еврорегиона «Нижний Дунай», проведен SWOT-анализ сильных, слабых сторон, возможностей и угроз для определения имеющихся резервов для дальнейшего развития еврорегиона и его участников. В результате SWOT-

анализа построено обобщенную матрицу факторов, влияющих на развитие Еврорегиона «Нижний Дунай». Выделены проблемы дальнейшего развития еврорегиона, в частности в развитии транспортной сферы, экологические проблемы, проблемы недостаточного финансирования, падение инвестиционной активности субъектов внешнеэкономической деятельности и недостаточной популяризации сферы международного туризма. Предложены некоторые организационные меры по совершенствованию внешнеэкономических связей еврорегиона «Нижний Дунай» и расширения внешних операций том числе за счет инвестиционно-инновационной деятельности, создание технопарковых структур и реализации совместных проектов в различных сферах. Обзор возможные положительные аспекты иностранного инвестирования в Еврорегион «Нижний Дунай» в виде социального, экономического, научного, технического, правового и культурного эффектов.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, еврорегион «Нижний Дунай», внешнеторговая деятельность, внешнеэкономическая деятельность, внешняя торговля товарами, внешняя торговля услугами, SWOT-анализ.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-2-265-81-99

Постановка проблеми у загальному вигляді. Єврорегіони за довгий період розвитку зарекомендували себе в якості ефективного напрямку реалізації транскордонного співробітництва, тому Україна з отриманням незалежності почала активно здійснювати та розвивати економічні, соціальні, культурні зв'язи між окремими територіальними одиницями, що розташовані на європейському кордоні держави. На сьогодні області України приймають участь в утворенні єврорегіонів та співпраці в рамках транскордонного співробітництва із регіонами Білорусі, Молдови, Румунії, Польщі та ін. Тим не менше поки ще неможливо називати єврорегіони тим інструментом, ефект від якого реалізовано у повній мірі. Особливої актуальності ця проблема набуває за умов

приєднання України до європейського економічного простору, для якого характерним є високий ступень конкурентної боротьби. Аналіз сучасного стану транскордонного співробітництва в межах єврорегіону «Нижній Дунай» дозволить визначити слабкі місця та потенційні можливості розвитку економічної, соціальної, культурної співпраці.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років.

Питання, пов'язані з транскордонним співробітництвом були висвітлені в науковій літературі зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема: Н. Мікула, А. Мокія, В. Чужикова, П. Шилепницького, Г.Гросмен, М. Бафон та інших.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми.

Наукові дослідження численних вчених та практиків-економістів охоплює теоретичну базу створення та функціонування єврорегіонів, однак необхідність вирішення проблем та задач, що виникають у транскордонному регіоні «Нижній Дунай» потребує подальшого дослідження питання його розвитку.

Постановка завдання. Мета полягає в аналізі розвитку транскордонного співробітництва в рамках єврорегіону «Нижній Дунай» для вироблення пропозицій щодо його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Транскордонне співробітництво в Україні володіє потужною економічною мотивацією. Україна має можливість більш ефективно використовувати географічне розташування в Європі за рахунок визначення пріоритетних напрямів транскордонного співробітництва в системі загальнорегіонального розвитку. Транскордонне співробітництво – спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх законодавством [2, с 33].

База транскордонного співробітництва полягає у процесі створення взаємозв'язків та договірних відносин у прикордонних регіонах з метою вирішення для спільних та ідентичних проблем.

Транскордонне співробітництво спрямоване на знищення негативних наслідків існування кордонів. Серед головних основних співпраці: усунення бар'єрів (політичних та адміністративних) між сусідніми народами; створення господарської, соціальної та культурної інфраструктури, завдяки формуванню спільних органів, господарюючих суб'єктів, осередків тощо.

Єврорегіон «Нижній Дунай» було створено 14 січня 1998 року, під час зустрічі керівників прикордонних регіонів України (Одеська область), Румунії (повіти Бреїла, Галац, Тульча) і Республіки Молдова (райони Вулканешти, Кагул, Кантемір), які підписали Угоду про заснування Єврорегіону «Нижній Дунай», затвердили Статут та Регламент Єврорегіону. На даний момент до Єврорегіону «Нижній Дунай» входять Одеська область (Україна), повіти Галац, Тульча, Бреїла (Румунія), райони Кагул та Кантемір (Республіка Молдова). В межах Єврорегіону «Нижній Дунай» були створені три вільні економічні зони – «Галац», «Джурджулешть» та «Рені» [1].

За допомогою SWOT-аналізу визначено сильні й слабкі сторони та можливі зовнішні впливи на подальший економічний та соціальний зв'язок розвитку єврорегіону «Нижній Дунай» (табл. 1).

Згідно таблиці 1 ключові чинниками єврорегіону «Нижній Дунай» є: потужний промисловий потенціал; розташування на перехресті міжнародних транспортних магістралей; розгалуженість транспортної системи; вигідне географічне розташування, транзитні можливості території єврорегіону.

Згідно проведеного аналізу головними стримуючими чинниками розвитку єврорегіону «Нижній Дунай» є: незадовільна структура ПП; поганий стан транспортної інфраструктури; висока зношеність основних засобів; незначна кількість інноваційно-активних високотехнологічних

виробництв; слабка інформованість потенційних партнерів щодо інвестиційних можливостей Євро регіону.

Таблиця 1

SWOT-аналіз чинників, що детермінують стан
євро регіону «Нижній Дунай»
(розроблено авторами на основі [3])

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
Географічне положення та природно-ресурсний потенціал	
<ul style="list-style-type: none"> - наявність судноплавних річок; - значні земельні ресурси; - значна територія; - приморське та прикордонне положення; - розташування на перехресті міжнародних транспортних магістралей; - вигідне географічне розташування; - значна протяжність берегової лінії 	<ul style="list-style-type: none"> - значна віддаленість периферійних районів від адміністративного центру області; - слабка мінерально-сировинна база; - розташування в зоні ризикованого землеробства; - регіональні зміни кліматичних умов - некомпактна територія області; - обмеженість мінерально-сировинної бази; - периферійність та відсталість регіонів.
Інфраструктура	
<ul style="list-style-type: none"> - наявність усіх видів транспортного сполучення; - активний процес забезпечення мережею Інтернет; - міжнародні транспортні коридори; - транзитний потенціал. 	<ul style="list-style-type: none"> - недостатня розвиненість та незадовільний стан мережі автомобільних доріг, особливо у сільській місцевості; - слабкий транспортний зв'язок із задністровською частиною області.
Економічний потенціал	
<ul style="list-style-type: none"> - потужний промисловий потенціал; - потужний, високорозвинений агропромисловий потенціал; - потужний міжгалузевий транспортний комплекс; - розгалуженість транспортної системи; - наявність паромів з'єднуючих країни. 	<ul style="list-style-type: none"> - нерівномірність розміщення промислових об'єктів; - висока зношеність основних засобів; - низька частка інноваційних підприємств; - незадовільний стан транспортної інфраструктури; - непрацюючі спеціальні економічні зони.
Науково-технічний потенціал	
<ul style="list-style-type: none"> - значна концентрація наукових закладів та центрів науково-технічної інформації; - наявність кваліфікованих науково-технічних кадрів; - збільшення витрат на НТД. 	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення чисельності науковців; - незначна кількість інноваційно-активних високотехнологічних виробництв. - зменшення кількості організацій, що виконують наукові дослідження і розробки та обсягів НДР.
Можливості	Загрози
Гео економічне та геополітичне положення	

Продовж. табл. 1

1	2
<ul style="list-style-type: none"> - активне співробітництво з державами Чорноморського регіону та ЄС; - транзитні можливості території регіону; - можливості активного розвитку сфери послуг; - активна позиція місцевої влади щодо нарощування транзитних потужностей 	<ul style="list-style-type: none"> - залежність від постачання мінеральних ресурсів; - енергозалежність від зовнішніх джерел постачання; - незадовільна структура зовнішніх інвестицій; - недовіра до гарантування державою захисту.
Макроекономічна ситуація	
<ul style="list-style-type: none"> - розширення попиту на товари та послуги місцевого виробництва; - державна політика, спрямована на стимулювання розвитку регіоні. 	<ul style="list-style-type: none"> - сповільнене економічне зростання; - конкуренція з боку інших регіонів; - зміна законодавства щодо спеціального економічного режиму.
Зовнішньоекономічна та зовнішньополітична ситуація	
<ul style="list-style-type: none"> - наявність притоку інвестицій ззовні. - позиція євро регіону у рейтингу інвестиційної привабливості територій. 	<ul style="list-style-type: none"> - визнання України державою з загрозованим ризиком для інвестування.

Відзначимо незадовільний стан транспортної інфраструктури. Транспортна система євро регіону «Нижній Дунай» спроможна забезпечити пропуск великого обсягу транзитних перевезень. Однак, показники транзитних перевезень відповідають міжнародним вимогам щодо швидкості, неперервності, цілості вантажів, тарифів і цін на послуги значно стримує зростання обсягів.

Загальний обсяг експорту послуг Одеського регіону з Молдовою у 2017 році становив 9879,7 тис. дол. США. Імпорт товарів досяг рівня 15563 тис. дол. США та збільшився у порівнянні з 2016 роком на 8,6 %. Сальдо зовнішньої торгівлі товарами позитивне: експорт товарів перевищує імпорт на 83234 тис. дол. США У 2017 році у порівнянні з 2011 експорт товарів збільшився на 39,5 %, імпорт – зменшився на 56,5% [5]. Динаміка експортно-імпортних операцій з товарами за період 2011-2017 рр. представлена на рис. 1.

Загальний обсяг експорту послуг Одеського регіону з Молдовою у 2017 році становив 15180 тис. дол. США. Імпорт товарів досяг рівня 757,8 тис. дол. США та збільшився у

порівнянні з 2016 роком на 8,6 %. Сальдо зовнішньої торгівлі товарами позитивне: експорт товарів перевищує імпорт на 14423 тис дол. США У 2017 році у порівнянні з 2011 експорт товарів зменшився на 1,5 %, імпорт – зменшився на 76.4% [5].

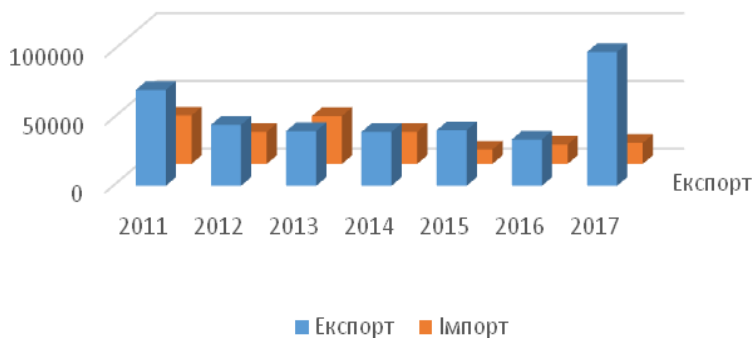

Рис 1. Зовнішня торгівля товарами Одеської області з Молдовою у 2011-2017 рр.
(побудовано авторами на основі [5])

Динаміка експортно-імпортних операцій з товарами за період 2011-2017 років представлена на рис. 2.

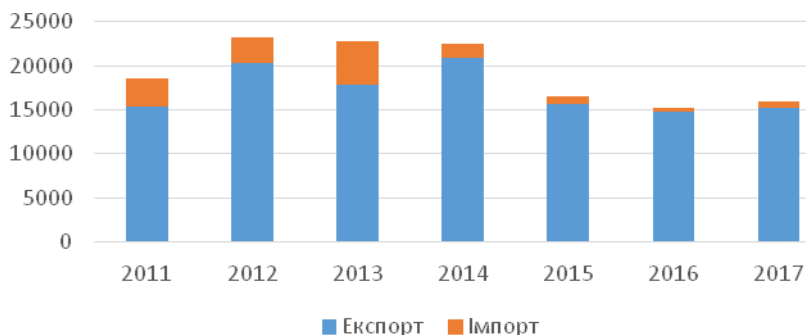

Рис. 2. Зовнішня торгівля послугами Одеської області з Молдовою у 2011-2017 рр.
(побудовано авторами на основі [5])

Майже на кожному з етапів прийняття та реалізації рішень щодо реалізації зв'язків в єврореєні, окрім органів влади, зобов'язаних на це, може приймати участь певна з зацікавлених сторін. Шляхи забезпечення діяльності єврореєніу «Нижній Дунай» представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Шляхи забезпечення діяльності єврореєніу
«Нижній Дунай» (складено авторами на основі [3])

Проблема	Шляхи вирішення
Недостатній розвиток транспортної інфраструктури та відсутність проектів у сфері транспорту	Проведення робіт із розвитку автошляхової, річкової та морської інфраструктури; відкриття нових пунктів переходу державного кордону і удосконалення вже існуючих Організація поромного сполучення Орловка – Ісачка– Ізмаїл Організація регулярного міжнародного сполучення Ізмаїл-Рені –Джурджулешть-Галац Створення прямої авіалінії між регіональними аеропортами Одеса, Кагул , Ізмаїл та Тульча Використання потенціалу морських портів Тульча та рені
Недофінансування проектів	Оптимізація сфер співробітництва та виділенні пріоритетних зокрема таких як екологія сільське господарствоторгівля туризм транспорт
Проблеми пов'язані з недостатньою популяризацією сфери туризму	Позиційнування адміністративних одиниць – членів єврореєніу «Нижній Дунай» зокрема місць екологічного туризму; представлення єврореєніу під час міжнародних туристичних виставок і форумів
Проблеми у сфері екології	Запобігання екологічним та техногенним катастрофам, що загрожують акваторії річки Дунай, біологічному та ландшафтному різноманіттю , через запровадження системи заходів запобігання та попередження;

Таким чином, наслідком розвитку та удосконалення транскордонного співробітництва в Україні буде низька позитивних наслідків, а саме: покращення бізнес-клімату та створення сприятливих умов для надходження прямих іноземних інвестицій в економіку прикордонних регіонів; збільшення обсягів товарообігу між країнами, забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу; створення та забезпечення роботи транскордонних кластерів та технопаркових структур; удосконалення та розбудову інфраструктури загального користування тощо.

Збільшення обсягів іноземного інвестування в єврорегіон «Нижній Дунай» можливе лише за умов підвищення її інвестиційної привабливості та створення механізму взаємодії іноземного інвестора й органів державної влади.

Загалом, пріоритетними шляхами вирішення проблем іноземного інвестування в Україні повинні бути [3]:

- покращення інвестиційного клімату шляхом удосконалення загального та спеціального законодавства, що регулює відносини при здійсненні інвестування відповідно до європейських норм;

- розвиток інвестиційного ринку та інвестиційної інфраструктури;

- запровадження економічного механізму страхування ризиків іноземного інвестування;

- створення сучасної системи державних гарантій захисту іноземних інвестицій та врегулювання комерційних спорів між суб'єктами інвестиційного процесу;

- забезпечення рівних умов для участі іноземних інвесторів у конкурсах з одержання ліцензій на використання природних ресурсів;

- застосування окремих видів особливих режимів економічної діяльності, зокрема створення індустриальних та технологічних парків;

- інформаційно-аналітичне забезпечення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Щодо можливих шляхів поліпшення інвестиційного клімату в «Нижній Дунай» та активнішого залучення прямих

іноземних інвестицій в пріоритетні сектори національної економіки, доцільною видається реалізація наступних заходів [2, с 58]:

- розбудова національної фінансової системи в напрямку створення механізмів довгострокового інвестиційного кредитування, конкурсного розподілу державних інвестиційних ресурсів, ефективної концентрації заощаджень населення для фінансування цілей економічного розвитку;

- прискорення реформування амортизаційної системи шляхом її лібералізації та посилення інвестиційної спрямованості;

- впровадження механізмів участі індивідуальних інвесторів в операціях на фінансовому ринку;

- створення надійної правової основи для стимулювання і залучення приватних інвестицій в інститути розвитку;

- розробка плану дій щодо формування сприятливого інвестиційного клімату у межах проголошених пріоритетів соціально-економічного розвитку, розробка регіональних планів підвищення інвестиційної привабливості областей з урахуванням особливостей їхнього ресурсного потенціалу;

- розвиток державно-приватного партнерства в підтримці інвестиційної та інноваційної діяльності;

- забезпечення постійної взаємодії органів виконавчої влади і підприємців, покращення інформаційного супроводження реалізації інвестиційних проєктів;

- розвиток програм довгострокового кредитування індивідуальних інвестицій у тому числі в підвищення енергетичної економічності житла, освіти, житлове будівництво тощо.

Стимулювання надходження прямих іноземних інвестицій в економіку «Нижнього Дунаю» повинне стати ключовим елементом державної політики та включати удосконалення нормативно-правової бази інвестиційної діяльності; прозорість процесу приватизації; стимулювання залучення інвестицій в інтелектуальний капітал; розвиток корпоративного управління; формування позитивного іміджу країни для закордонних інвесторів. Позитивні аспекти

іноземного інвестування в «Нижній Дунай» представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Позитивні ефекти іноземного інвестування
в євро регіон «Нижній Дунай»
(складено авторами на основі [6])

Ефект	Україна	З урахуванням ефекту для країн-сусідів
1	2	3
Соціальний	Підвищення рівня добробуту та соціальної захищеності громадян за рахунок розвитку суспільства	Розширення зв'язків, поєднання культур, популяризація кращих умов життя суспільства
Правовий	Можливість розвитку нормативно- правового поля за світовими стандартами, закладення у законодавство варіантів стикування та взаємодії з міжнародними системами	Розширення можливостей взаємодії за рахунок універсифікації нормативно-правових систем
Культурний	Збагачення культури	Взаємне збагачення культур, можливість популяризації своїх традицій, звичаїв, релігії
Науковий	Скорочення періоду наукового просування країни у процесі інтеграції інтернаціональних знань для здійснення спільних досліджень, випробувань, винаходів	Обмін науковим досвідом, оскільки Україна володіє значним науковим потенціалом
Технічний	Покращення технічного стану народного господарства, підвищення його продуктивності та потужності	Розширення та збільшення торговельних зв'язків (продаж техніки, обладнання, механізмів)
Технологічний	Можливість отримати нові передові високі технології, екологічно	Взаємовигідний трансферт і популяризація

Продовж. табл. 3

1	2	3
	безпечні тощо	технологій
Екологічний	Зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та здоров'я населення за рахунок використання новітніх технологій і передового обладнання, техніки	Зменшення негативного екологічного впливу на спільне навколишнє середовище Землі
Загальний	Вищенаведені позитивні зрушення дадуть можливості наближення до груп розвинутих країн, покращення іміджу держави, підвищення конкуренто- спроможності країни, збільшення ваги України у світовому співтоваристві	Підвищення світової політичної, економічної, соціальної, екологічної тощо інтеграції, забезпечення взаєморозуміння та світового спокою
Політичний	Підвищення політичної довіри країні, встановлення / розширення політичних зв'язків	Вирішення політичних питань шляхом інтенсифікації зв'язків
Економічний	Економічне зростання за рахунок розвитку / інтенсифікації процесів у галузях народного господарства	Диверсифікація діяльності компаній, очікування прибутку, створення нових економічних умов, що просуватимуть взаємодію у інших сферах/галузях

З метою ефективного функціонування та розвитку вітчизняним підприємствам необхідно активізувати свою інноваційну діяльність. Активізація такої діяльності передбачає інтеграцію в сучасні умови ефективного розвитку інноваційного ринку та підтримання високого рівня конкурентоспроможності на внутрішніх і зовнішніх ринках шляхом постійного

впровадження технічних і технологічних новинок, що дають змогу в майбутньому забезпечити формування інноваційної стратегії розвитку підприємств.

Основними способами та методами активізації інноваційної діяльності на підприємстві в межах «Нижнього Дунаю» повинні бути:

- удосконалення системи фінансування товарно-інноваційних та інвестиційних проектів шляхом оптимізації показників кредитної лінії;
- поліпшення інформаційної та маркетингової роботи за рахунок створення інформаційно-аналітичного відділу у складі служби маркетингу з чітко визначеною структурою та функціями спеціалістів;
- упровадження товароорієнтовної організаційної структури управління на підприємстві, продукція якого характерна незначним рівнем наукоємності та нешироким номенклатурним діапазоном;
- удосконалення системи стимулювання інноваційної праці шляхом упровадження мотиваційних заходів, що передбачають оптимізацію структури колективного та персонального стимулювання;
- посилення інноваційної спрямованості стратегії бізнесової поведінки підприємства та його адаптації до мережевої інформаційної системи за рахунок уведення в бізнес-план підприємства розділів, що конкретизували б інформаційну систему підприємства та систему мотиваційних чинників інноваційної діяльності.

Використання інноваційних технологій в управлінні призводить до:

- підвищення продуктивності і гнучкості підприємства;
- скорочення тривалості виробничого циклу та/або підвищення швидкості надання послуг;
- поліпшення якості товарів та послуг, що надаються;
- розширення присутності на ринку.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Активізація транскордонного співробітництва є однією із визначальних рис розвитку сучасної міжнародної економіки. У

той же час використання європейських форм та механізмів його реалізації в українських умовах виявилось малоефективним. Не останню роль у цьому відіграла відсутність науково обґрунтованої методики оцінки ефективності транскордонного співробітництва, використання якої може допомогти визначити проблемні сторони та пріоритетні напрямки для його активізації.

Результатом проведеного дослідження єврорегіону, як складової господарського комплексу України, є висновок про високий потенціал області, обумовлений географічним положенням, розвинутою транспортною інфраструктурою, високим інтелектуальним потенціалом, наявністю аграрної структури, переробної промисловості

Відзначимо незадовільний стан транспортної інфраструктури. Транспортна система єврорегіону «Нижній Дунай» спроможна забезпечити пропуск великого обсягу транзитних перевезень. Однак, показники транзитних перевезень не відповідають міжнародним вимогам щодо швидкості, неперервності, цілості вантажів, тарифів і цін на послуги значно стримує зростання обсягів.

Основними причини падіння інвестиційної активності є: несприятливі умови для інвестування, недостатній рівень державної підтримки інвестиційної діяльності, неналежним чином розвинута система підготовки інвестиційних програм і проектів для надання державних інвестицій; нерозвиненість інвестиційного ринку та інфраструктури; відсутність дієвих механізмів державно-приватного партнерства в інвестуванні.

Основними способами та методами активізації інноваційної діяльності в межах «Нижнього Дунаю» повинні бути: - удосконалення системи фінансування товарно-інноваційних та інвестиційних проектів шляхом оптимізації показників кредитної лінії; - поліпшення інформаційної та маркетингової роботи за рахунок створення інформаційно-аналітичного відділу у складі служби маркетингу з чітко визначеною структурою та функціями спеціалістів; - упровадження товароорієнтовної організаційної структури управління підприємстві, продукція якого характерна незначним рівнем наукоємності та нешироким номенклатурним

діапазоном; удосконалення системи стимулювання інноваційної праці .

Література

1. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF#n10>
2. Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України: теоретичні аспекти: кол. моногр. / А. М. Митко, Б. М. Юськів, Н. П. Карпчук [та ін.]; наук. ред. Є. Б. Тихомирова, за заг. ред. А. М. Митко. – Луцьк: Вежа-Друк, 2013. – 268 с.
3. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : моногр. / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2014. – 395 с.
4. Мітряєва С. Транскордонне співробітництво Україна-ЄС: стан, проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / С. Мітряєва, А. Крижевський. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/juli2009/34.htm>.
5. Офіційний сайт головного управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс] – Режим доступу до веб-сайту: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>
6. Реутов В. Є. Транскордонне співробітництво регіонів України: теоретико-практичні аспекти розвитку [Електронний ресурс] / В. Є. Реутов // Ефективна економіка. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912>.
7. Притула Х. М. Розвиток єврорегіонального співробітництва України та ЄС: сучасний стан та перспективи / Х. М. Притула, Я. Я. Калат // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – Львів, 2015. – Вип. 6(116). – С. 27-31.
8. Bufon M. Regional policies and cross-border cooperation : new challenges and new development models in Central Europe / M.

Bufon, V. Markelj [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://rrgp.uoradea.ro/art/2010-1/02_OK_Bufon+Markelj.pdf

9. Grossman G. Innovation and growth in the global economy / Grossman Gene M., Helpman, Elhanan// MIT press, 2018.

1. Derzhavna prohrama rozvytku transkordonnoho spivrobitnytstva na 2016-2020 roky [State Program for the Development of Cross-Border Cooperation for 2016-2020]. zakon3.rada.gov.ua Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF#n10> [in Ukrainian].

2. Mytko, A. M., Yus'kiv, B.M., Karpchuk N.P., Tykhomyrova, Ye. B. (2013) *Informatsiyne zabezpechennya transkordonnoho spivrobitnytstva Ukrainy: teoretychni aspekty: kol. monohr. [Information provision of cross-border cooperation of Ukraine: theoretical aspects: collective monograph]* Luts'k: Vezha-Druk. [in Ukrainian].

3. Mikula, N. (2014) *Mizhterytorial'ne ta transkordonne spivrobitnytstvo: monohr. [Interterritorial and transfrontier cooperation: monograph]*. L'viv : IRD NAN Ukrainy [in Ukrainian].

4. Mitryayeva, S. (2016) *Transkordonne spivrobitnytstvo Ukrainy-YeS: stan, problemy ta perspektyvy [Trans-border cooperation Ukraine-EU: state, problems and prospects]* Retrieved from <http://old.niss.gov.ua/monitor/juli2009/34.htm>. [in Ukrainian].

5. Ofitsiyyny sayt holovnoho upravlinnya statystyky v Odes'kiy oblasti [Official site of the Main Department of Statistics in the Odessa region] www.od.ukrstat.gov.ua Retrieved from <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

6. Reutov, V. Ye (2014) *Transkordonne spivrobitnytstvo rehioniv Ukrainy: teoretyko-praktychni aspekty rozvytku [Cross-border cooperation of the regions of Ukraine: theoretical and practical aspects of development]*. *Efektivna ekonomika. – Effective economy* www.economy.nayka.com.ua Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912>. [in Ukrainian].

7. Prytula, Kh.M., Kalat, Ya. Ya. (2015) *Rozvytok yevrorehional'noho spivrobitnytstva Ukrainy ta YeS: suchasnyy stan ta perspektyvy [The development of Euroregional cooperation*

between Ukraine and the EU: the current state and prospects].
Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny. –
Socio-economic problems of the modern period of Ukraine, 6(116),
27-31. [in Ukrainian].

21.03.2019

УДК 330.341.2:331.101.262

JEL Classification: E100, E140, E240

Коломієць Вікторія

МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Підготовка високорозвиненого людського капіталу набуває все більшої актуальності, оскільки є об'єктивною умовою розвитку національної економіки шляхом забезпечення їй додаткових конкурентних переваг. Процеси активної інституціоналізації всіх сфер суспільства, інституційні трансформації, що визначають розвиток України на сучасному етапі, зумовлюють вектор змін в країні. Одним із засобів забезпечення конкурентоспроможності національної економіки може стати розробка нового напрямку – моделювання розвитку людського капіталу в інституціональному середовищі.

Цілями дослідження стали моделювання розвитку людського капіталу в інституціональному середовищі національної економіки, і, зокрема, розробка моделі вибору стратегії розвитку людського капіталу на підставі формування системи умов і особливостей підготовки людського капіталу.

Проведено моделювання розвитку людського капіталу в інституціональному середовищі, розроблена модель вибору стратегії розвитку людського капіталу, яка включає визначення конкурентної стратегії, аналіз ключових факторів вибору

стратегії розвитку людського капіталу, вибір стратегії розвитку людського капіталу, формування переліку заходів за результатами впливу на об'єкт. У моделі запропоновано вибір переліку поточних заходів щодо розвитку людського капіталу та поліпшення показників їх застосування здійснювати в залежності від двох груп факторів: рівня розвитку економіки і рівня конкурентоспроможності людського капіталу.

Запропонована модель вибору стратегії розвитку людського капіталу в інституціональному середовищі дозволить обрати потрібну стратегію розвитку людського капіталу, врахувати особливості і умови його підготовки. Множинність шляхів розвитку людського капіталу передбачає розробку інших моделей, на чому зосереджені подальші авторські дослідження.

Ключові слова: людський капітал, інституціональне середовище, національна економіка, моделювання розвитку, модель вибору, стратегії розвитку.

Kolomiets Victoriia

MODELING THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT FOR ENSURING THE COMPETITIVENESS OF THE NATIONAL ECONOMY

The training of highly developed human capital is becoming increasingly urgent as it is an objective condition for the development of the national economy by providing additional competitive advantages to it. The processes of active institutionalization of all spheres of society, institutional transformations that determine the development of Ukraine at the present stage, determine the vector of change in the country. One of the means of ensuring the competitiveness of the national economy can be the development of a new direction - modeling the development of human capital in the institutional environment.

The objectives of the study were modeling the development of human capital in the institutional environment of the national economy, and, in particular, developing a model for choosing a

strategy for human capital development based on the formation of a system of conditions and features of human capital training.

The modeling of human capital development in the institutional environment was carried out; the model of the choice of the strategy of human capital development was developed, which included the definition of a competitive strategy, analysis of key factors in choosing a strategy for human capital development, the choice of the strategy for human capital development, and the establishment of a list of measures based on the results of the impact on the object. The model proposes a selection of the list of current measures for the development of human capital and the improvement of their application indicators, depending on two groups of factors: the level of economic development and the level of competitiveness of human capital.

The proposed model of choosing a strategy for the development of human capital in the institutional environment will allow us to choose the right strategy for the development of human capital, to take into account the features and conditions of its preparation. The multitude of ways of developing human capital involves the development of other models, which focuses on further author research.

Key words: human capital, institutional environment, national economy, modeling of development, model of choice, development strategies.

Коломиец Виктория

МОДЕЛИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЕ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Подготовка высокообразованного человеческого капитала приобретает все большую актуальность, поскольку является объективным условием развития национальной экономики путем обеспечения ей дополнительных конкурентных

преимуществ. Процессы активной институционализации всех сфер общества, институциональные трансформации, определяющие развитие Украины на современном этапе, обуславливают вектор изменений в стране. Одним из средств обеспечения конкурентоспособности национальной экономики может стать разработка нового направления - моделирование развития человеческого капитала в институциональной среде.

Целями исследования стали моделирование развития человеческого капитала в институциональной среде национальной экономики и, в частности, разработка модели выбора стратегии развития человеческого капитала на основании формирования системы условий и особенностей подготовки человеческого капитала.

Проведено моделирование развития человеческого капитала в институциональной среде, разработана модель выбора стратегии развития человеческого капитала, которая включает определение конкурентной стратегии, анализ ключевых факторов выбора стратегии развития человеческого капитала, выбор стратегии развития человеческого капитала, формирование перечня мероприятий по результатам воздействия на объект. В модели предложен выбор перечня текущих мероприятий по развитию человеческого капитала и улучшение показателей их применения осуществлять в зависимости от двух групп факторов: уровня развития экономики и уровня конкурентоспособности человеческого капитала.

Предложенная модель выбора стратегии развития человеческого капитала в институциональной среде позволит выбрать нужную стратегию развития человеческого капитала, учесть особенности и условия его подготовки. Множественность путей развития человеческого капитала предусматривает разработку других моделей, на чем сосредоточены дальнейшие авторские исследования.

Ключевые слова: человеческий капитал, институциональная среда, национальная экономика, моделирование развития, модель выбора, стратегии развития.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-2-265-99-113

Постановка проблеми. Человеческий капитал как ресурс приобретает все больший вес в развитии национальной экономики. Конкуренция на рынке производителей товаров повлекла за собой повышение обществом требований к человеческому капиталу. Профессиональные знания, инициативность, коммуникативность, наличие умений практического решения проблем, получения и использования информации, интеллектуальный потенциал – это далеко не весь перечень современных условий привлечения человеческого капитала. Кроме того, важной характеристикой человеческого капитала становится умение применять свои знания и широкое мировоззрение во время выполнения работы.

Трудовые отношения начали развиваться на конкурентной основе, что обеспечило их участников конкурентными преимуществами и определенной конкурентоспособностью.

Вопрос условий и особенностей подготовки человеческого капитала приобретает все большую актуальность, поскольку является объективным условием развития национальной экономики путем обеспечения ей дополнительных конкурентных преимуществ. Поэтому необходима разработка системы условий и особенностей подготовки человеческого капитала для развития конкурентоспособности национальной экономики.

Анализ последних исследований и публикаций.

Человеческий капитал в современных научных работах стал одной из наиболее изучаемых категорий. Основу знаний заложили Г. Бекер [1], Д. Минцер [2] і Т. Шульц [3] (50-70 годы XX столетия), которые по праву считаются основоположниками теории человеческого капитала. Формирование теории человеческого капитала связывают также с трудами И. Фишера [4, с. 225–243].

Всесторонне развили учение известные украинские исследователи Д. Богиня, О. Брацлавская, О. Гришнова, Ж. Дерий, Е. Лібанова, Л. Лисогор, И.Майбуров, М. Семикина, Ж.

Поплавская, О. Черная.

Научная мысль последние три десятилетия уделяла внимание выявлению роли человеческого капитала в обеспечении эффективного функционирования экономической системы страны.

Последние публикации сосредоточены на разработке путей развития человеческого капитала в связи с выдвиганием новых требований общества, экономик [5; 6].

Формирование благоприятных условий для развития общества является чрезвычайно сложной проблемой. Она обостряется на территориях с нестабильной политической, экономической и социальной обстановкой [7].

Взаимодействие человеческого капитала и финансовых рынков позитивно влияет на экономический рост страны и становятся важными и взаимодополняющими факторами этого процесса [махмуд].

Ряд украинских исследователей в числе перспективных сценариев развития страны отмечают как эффективное направление вложения именно в человеческий капитал [8; 9; 10].

Влияние человеческого капитала на экономическое развитие является определяющим не только для отдельных стран, но и для целых регионов [11, с. 2698; 12, с. 5]. Экономические возможности могут сыграть конструктивную роль в формировании человеческого капитала для поддержания явлений роста национальной экономики любой страны [12, с. 6].

Ученные отмечают сложность человеческого капитала как структуры, что обуславливает существование широкого перечня направлений его развития, которое происходит на протяжении всей жизни человека [13]. В последних исследованиях акцентируется, что в связи с переходом Украины к модели развития, в которой основным источником роста является развитие человеческого капитала, требуется кардинальный пересмотр методов и механизмов регулирования рынка труда [5, с. 65].

Нерешенные раньше части общей проблемы. В сложившейся ситуации достаточного внимания к вопросу развития человеческого капитала для обеспечения

конкурентоспособности национальной экономики наблюдается еще низкий уровень человеческого капитала в Украине.

Поэтому вопрос развития человеческого капитала остается актуальным. Обостряют ситуацию процессы активной институционализации всех сфер общества. Поэтому как одно из средств обеспечения конкурентоспособности национальной экономики необходима разработка такого нового направления, как моделирование развития человеческого капитала в институциональной среде.

Цель. Исходя из вышеприведенного, целью исследования стали моделирование развития человеческого капитала в институциональной среде, и в частности, разработка модели выбора стратегии развития человеческого капитала на основании формирования системы условий и особенностей подготовки человеческого капитала.

Основной материал исследования.

Институциональные трансформации, определяющие развитие Украины на данном этапе, определяют вектор изменений в стране во всех сферах. В экономике Украины доминируют крупные компании, стремящиеся к ведению стабильного и успешного бизнеса, поэтому она потенциально привлекательна для иностранных инвесторов [14, с. 617].

В то же время человеческий капитал ограничен в своих действиях институциональной структурой общества [15, с. 289]. Институциональные изменения приводят к возникновению новых и отмиранию старых правил поведения [16, с. 145] и соответствующих механизмов обеспечения их трансформации. Происходят также изменения структуры и характера экономических отношений в рамках действующих правил для их участников. Такой подход к определению институциональных изменений учитывает, что действующие правила означают не только появление новых установок, но и новых механизмов, которые обеспечивают их соблюдение субъектами вновь возникающих и уже существующих установок.

Для обеспечения развития конкурентоспособности национальной экономики нужно разработать систему

конкретных мероприятий, которые включают совокупность определенных элементов, в результате взаимодействия которых вырабатывается система условий и особенностей подготовки человеческого капитала.

Функционирование данной системы направлено на формирование и развитие возможностей человеческого капитала в зависимости от двух факторов: 1) соответствия собственным интересам человеческого капитала для эффективной его деятельности, 2) соответствие потребностям экономики для создания синергетической целостности всех сфер деятельности.

Результатом функционирования системы становится изменение всех составляющих человеческого капитала в направлении, которое обеспечивает возрастание эффективности и результативности деятельности экономики, одновременно удовлетворяя социально-экономические потребности человеческого капитала.

За счет функционирования разработанной системы достигается:

- развитие конкурентоспособности экономики в целом;
- развитие человеческого капитала;
- функциональная связь между возрастанием конкурентоспособности человеческого капитала и результативностью экономики.

Формирование системы условий и особенностей подготовки человеческого капитала должно осуществляется с учетом достигнутого уровня конкуренции, что обеспечивает стимулирование человеческого капитала к повышению собственной конкурентоспособности. Система условий и особенностей подготовки человеческого капитала состоит из:

- целевой подсистемы, которая описывает цели (миссии) развития, исходя из них – заданий развития конкурентоспособности человеческого капитала и экономики;
- правовой, информационной и методологической основой системы условий и особенностей подготовки человеческого капитала является институциональная подсистема;

- подсистемы управления условиями и особенностями подготовки человеческого капитала, которая предусматривает постановку требований к каждому элементу системы, оценку уровня конкурентоспособности, выбор стратегии и методов развития человеческого капитала;

- подсистемы реализации стратегии, которая должна обеспечивать для развития конкурентоспособности национальной экономики по трем направлениям: формирование количественной, качественной составляющих человеческого капитала и его стимулирование.

Реализация системы условий и особенностей подготовки человеческого капитала совершается с помощью применения соответствующих стратегий – инструментов управленческого воздействия на человеческий капитал. Подсистема управления условиями и особенностями подготовки человеческого капитала включает методы развития конкурентоспособности человеческого капитала, методы используются путем разработки и реализации соответствующих стратегий.

Основой предложенной системы условий и особенностей подготовки человеческого капитала является выбор и разработка стратегий развития человеческого капитала для каждой социально-профессиональной группы. Последовательность действий по выбору стратегии должна включать:

- определение конкурентной стратегии экономики в целом;

- выбор стратегии развития конкурентоспособности для каждой социально-профессиональной группы, что должно соответствовать стратегии экономики;

- действия по сохранению конкурентных преимуществ;

- текущие мероприятия по усилению конкурентных позиций и улучшению показателей работы.

Разработку и реализацию стратегии развития человеческого капитала нужно осуществлять в соответствии с общими стратегиями развития. Любая стратегия на уровне национальной экономики должна включать ведущие цели развития: повышение темпов экономического роста, развитие

социальной сферы, внедрение экологической безопасности, обеспечение условий для сокращения миграции, обеспечение стойкости и стабильности экономики и эффективное макроэкономическое регулирование [17]. Стратегия развития человеческого капитала может быть отнесена к категории функциональных стратегий, то есть к третьему иерархическому уровню стратегий [8].

Анализ методов развития человеческого капитала в соответствии с внешними и внутренними условиями, при которых эти действия могут быть реализованы, учет результатов воздействия указанных действий на уровень развития человеческого капитала позволили предложить классификацию стратегий развития человеческого капитала по следующим признакам: по источникам возникновения конкурентных преимуществ человеческого капитала, по способам влияния на объект, по этапам развития человеческого капитала, по срокам реализации, по соответствию общей экономической стратегии, по источнику инвестиций. Предложенная классификация стратегий развития человеческого капитала стала основой для обоснования выбора стратегии развития человеческого капитала в соответствии с выбранной ими стратегической перспективой.

Модель выбора стратегии развития человеческого капитала для каждой социально-профессиональной группы включает определение конкурентной стратегии, анализ ключевых факторов выбора стратегии развития человеческого капитала, выбор стратегии развития человеческого капитала, формирование перечня мероприятий по результатам воздействия на объект. Получение конкурентных преимуществ человеческого капитала при определении направления развития требует классификации критериев, по которым необходимо сравнивать возможные направления и систему их оценки. Предлагаем выбор перечня текущих мероприятий по развитию человеческого капитала и улучшению показателей их применения осуществлять в зависимости от двух групп факторов: уровня развития экономики и уровня конкурентоспособности каждой социально-профессиональной группы человеческого капитала.

Выводы по данному исследованию и перспективы дальнейших разработок в данном направлении.

Для обеспечения развития конкурентоспособности национальной экономики нужно разработать систему конкретных мероприятий, которые включают совокупность определенных элементов, в результате взаимодействия которых вырабатывается система условий и особенностей подготовки человеческого капитала.

В связи с вышеуказанным проведено моделирование развития человеческого капитала в институциональной среде, разработана модель выбора стратегии развития человеческого капитала для каждой социально-профессиональной группы, которая включает определение конкурентной стратегии, анализ ключевых факторов выбора стратегии развития человеческого капитала, выбор стратегии развития человеческого капитала, формирование перечня мероприятий по результатам воздействия на объект.

В модели предложено выбор перечня текущих мероприятий по развитию человеческого капитала и улучшению показателей их применения осуществлять в зависимости от двух групп факторов: уровня развития экономики и уровня конкурентоспособности каждой социально-профессиональной группы человеческого капитала.

Таким образом, предложенные модель выбора стратегии развития человеческого капитала позволит выбрать нужную стратегию развития человеческого капитала, учесть особенности и условия его подготовки. Множественность путей развития человеческого капитала предполагает разработку других моделей, на чем сосредоточены дальнейшие авторские исследования.

Литература

1. Becker G. S. Human Capital. New York : Columbia University Press, 1964.
2. Mincer J. Human Capital and Economic Growth. NBER Working Paper, 1981. 803 p. URL:

<http://www.nber.org/papers/w0803.pdf> (дата звернення: 15.02.2019).

3. Schulz T. W. Investment in Human Capital. *American Economic Review*. 1961. March. 51. P. 1–17.

4. Fisher I. The application of mathematics to the social sciences. *Bull. Amer. Math. Soc.* 1930. Vol. 36(4). P. 225–243. DOI: <https://doi.org/10.1090/S0002-9904-1930-04919-8>.

5. Бараник З., Бабєєва О. Основні проблеми інноваційного розвитку трудового потенціалу України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць*. 2018. № 4(256). С. 64–76. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2018/256/pdf/64-76.pdf> (дата звернення: 27.12.2018).

6. Mahmood H., Alkahtani N. Human resource, financial market development and economic growth in Saudi Arabia: a role of human capital. *Economic Annals-XXI*. 2018. Vol. 169 (1-2). P. 31–34. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V169-06>.

7. Kvilinskyi O., Mieshkov A., Bondaryeva I. Investigation of the Social Factors of Development of Society in the Territories with Transforming Environment. *Research Papers in Economics and Finance*. 2017. №2(2). С. 13–19. DOI: <http://dx.doi.org/10.18559/ref.2017.2.2>.

8. Radieva M. Institutional modernization of the Global economy. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. No. 5 (2018). P. 283–290. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-283-290>.

9. Ткач А.А., Радева М.М., Коломієць В.М. та ін. Институциональные трансформации экономических систем. *Трансформаційні процеси в економіці України: інституціональний контекст*: монографія. Мелітополь: Колор Принт, 2018. С. 180–252. DOI: <https://doi.org/10.32901/978-966-2489-64-4/2018>.

10. Ткач Т. Профессиональное выгорание у менеджеров. *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*. 2016. Zeszyt № 47 (3/2016). P. 260–273.

11. Siddiqui A., Rehman A. The Human Capital and Economic Growth Nexus: in East and South Asia. *Applied*

Economics. 2016. Vol. 49(28). P. 2697–2710. DOI: <https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1245841>.

12. Ali M., Egbetokun A., Memon M. Human capital, social capabilities and economic growth. *Economies*. 2018. №6(2). P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.3390/economies6010002>.

13. Чорна О. А. Інституціональний механізм розвитку людського капіталу підприємств. *Научный Вестник Донбасской государственной машиностроительной академии: сб. науч. тр.* 2010. №1(6Е). С. 428-434. URL: <http://www.dgma.donetsk.ua/publish/vesnik/1/nomer4.htm>; http://www.nbuu.gov.ua/ejournals/vddma/2010_1/article%5C10CAAHCE.pdf (дата звернення: 25.12.2018).

14. Kozlowski A., Kristofik P. Government system as a constraint to the growth of entrepreneurship in Belarus and Ukraine. *International relations 2017: current issues of world economy and politics*. 2017. P. 614–625.

15. Kolomiets V., Golovkova L. The institutional content of the human capital of the national economy. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2017. Vol. 3(5). P. 289–293. DOI: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2017-3-5-289-293>.

16. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. Київ: Основи, 2000. 189 с.

17. Антонюк Н. Антикризові стратегії та інструментарій управління національною економікою в умовах децентралізації. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць*. 2018. №4(256). С. 13–32. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2018/256/pdf/13-32.pdf> (дата звернення: 05.12.2018).

1. Becker, G. S. (1964). *Human Capital*. New York, NY: Columbia University Press.

2. Mincer, J. (1981). Human Capital and Economic Growth. *NBER Working Paper*, 803. Retrieved from <http://www.nber.org/papers/w0803.pdf>.

3. Schulz, T. W. (1961). Investment in Human Capital. *American Economic Review*, march, 51, 1–17.

4. Fisher, I. (1930). The application of mathematics to the

social sciences. *Bull. Amer. Math. Soc*, vol. 36(4), 225–243.
<https://doi.org/10.1090/S0002-9904-1930-04919-8>.

5. Baranyk, Z., Babyeyeva, O. (2018). Osnovni problemy innovatsiynoho rozvytku trudovoho potentsialu Ukrayiny. [The original problems of the innovational development of labor potential of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu: zb. nauk. prats' [Scientific herald of Odessa National Economic University: Sb. sciences works]*, 4(256), 64–76. Retrieved from <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2018/256/pdf/64-76.pdf> [in Ukrainian].

6. Mahmood, H., & Alkahtani, N. (2018). Human resource, financial market development and economic growth in Saudi Arabia: a role of human capital. *Economic Annals-XXI*, 169 (1-2), 31–34.
<https://doi.org/10.21003/ea.V169-06>.

7. Kvilinskyi, O., Mieshkov, A., & Bondaryeva, I. (2017). Investigation of the Social Factors of Development of Society in the Territories with Transforming Environment. *Research Papers in Economics and Finance*, 2(2), 13-19.
<http://dx.doi.org/10.18559/ref.2017.2.2>.

8. Radieva, M. (2018). Institutional modernization of the Global economy. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4, 5, 283–290.
<https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-283-290>.

9. Tkach, A., Radeva, M., Kolomiets V., & others. (2018). Ynstyutysional'nye transformatsyy ékonomycheskykh system. *Transformatsiyni protsesy v ekonomitsi Ukrayiny: instyutysional'nyy kontekst: [Institutional transformations of economic systems. Transformation processes in the Ukrainian economy: institutional context]: monograph. Melitopol: Kolor Print. Retrieved from <https://doi.org/10.32901/978-966-2489-64-4/2018> [in Ukrainian].*

10. Tkach, T. (2016). Professional'noye vygoraniye u menedzherov [Professional burnout at managers]. *Nirovnosty spoleczny a vsrost gospodarczy [Social inequalities and economic growth]*, 47 (3/2016), 260–273 [in Russian].

11. Siddiqui, A., & Rehman, A. (2016). The Human Capital and Economic Growth Nexus: in East and South Asia. *Applied Economics*, 49(28), 2697–2710.

<https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1245841>.

12. Ali, M., Egbetokun, A., & Memon, M. (2018). Human capital, social capabilities and economic growth. *Economies*, 6(2), 1–18. <https://doi.org/10.3390/economies6010002>.

13. Chorna, O. A. (2010). Instytutsional'nyy mekhanizm rozvytku lyuds'koho kapitalu pidpryyemstv [Institutional Mechanism Razvitku people capitalist pidpriemstv]. *Nauchnyy Vestnyk Donbasskoy hosudarstvennoy mashynostroytel'noy akademyy: sbornyk nauchnykh trudov*. [Scientific Herald of the Donbass State Machine-Building Academy: a collection of scientific papers], 1 (6E), 428-434. Retrieved from <http://www.dgma.donetsk.ua/publish/vesnik/1/nomer4.htm>; http://www.nbu.gov.ua/ejournals/vddma/2010_1/article%5C10CAAHCE.pdf [in Ukrainian].

14. Kozłowski, A., & Kristofik, P. (2017). Government system as a constraint to the growth of entrepreneurship in Belarus and Ukraine. *International relations 2017: current issues of world economy and politics*, 614–625.

15. Kolomiiets, V., & Golovkova, L. (2017). The institutional content of the human capital of the national economy. *Baltic Journal of Economic Studies*, 3 (2017), 5, December, 289–293. <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2017-3-5-289-293>.

16. Nort, D. (2000) *Ynstytutsiyyi, instytutsiyna zmina ta funktsionuvannya ekonomiky* [Institution, institutional change and functioning of the economy]. Kiev: Osnovy [in Ukrainian].

17. Antonyuk, N. (2018). Antykrizovi stratehiyi ta instrumentariy upravlinnya natsional'noyu ekonomikoyu v umovakh detsentralizatsiyyi [Anti-crisis strategies and tools for managing the national economy in a decentralized environment]. *Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu: zb. nauk. prats'* [Scientific herald of Odessa National Economic University: Sb. sciences works], 13–32. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2018/256/pdf/13-32.pdf> [in Ukrainian].

19.03.2019

УДК 65.012.8

JEL Classification: D 830

Король Володимир

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У ході дослідження автором встановлено, що система забезпечення економічної безпеки підприємства ґрунтується на основі базових принципів: системності, автоматизації, розвитку, безперервності, відкритості до взаємодії з іншими системами, масштабування, законності, та спеціальних принципів: поєднання гласності та конфіденційності, компетенції, економності, взаємодії, плановості, адаптованості, своєчасності та інших.

Удосконалено теоретичні підходи до трактування сутності поняття «управління інформацією в системі забезпечення економічної безпеки підприємства», що визначається як цілеспрямований процес планування, організації, координації різних видів інформаційної діяльності та контролю за ними.

Управління інформацією в системі забезпечення економічної безпеки підприємства визначається як цілеспрямований організуючий вплив суб'єкта управління на інформаційне забезпечення підприємства шляхом взаємопов'язаних процесів планування, організації, мотивації та контролінгу, які забезпечують економічну діяльність підприємства, з метою ефективного руху, обміну та розподілу інформації для забезпечення сукупності економічних відносин, пов'язаних із основною діяльністю, шляхом мінімізації впливу на нього внутрішніх і зовнішніх загроз та досягнення поставлених цілей.

Складові управління інформацією у сучасних умовах господарювання є такими: функції управління; процес управління; структура управління; механізм управління; об'єкт управління; суб'єкт управління. Місце інформації у системі забезпечення економічної безпеки підприємства визначається

значенням інформації, є невід'ємною частиною ведення бізнесу та необхідна для підтримання всіх аспектів забезпечення економічної безпеки підприємства; високоякісна інформація дуже важлива для успішного ведення економічної діяльності підприємства; управління інформацією є обов'язком менеджерів кожної структурної ланки підприємства.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, економічна безпека, елементи економічної безпеки, інформаційна безпека, інформаційна складова економічної безпеки.

Korol Volodymyr

FEATURES OF INFORMATION PROVISION OF THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

In the course of the study, the author was established, that the system of economic safety of the enterprise is based on the basic principles: system, automation, development, continuity, openness to interact with other systems, scalability, legitimacy and special principles: combination of publicity and confidentiality, competence, communication, planning, adaptability, timeliness and other.

The theoretical approaches to the interpretation of the essence of the concept of "information management in the system of providing enterprise economic security" are improved, which is defined as a purposeful process of planning, organization, coordination of various types of information activities and their monitoring.

Information management in the system of providing economic security of an enterprise is defined as the purposeful organizational influence of the subject of management on the information provision of the enterprise through interconnected planning processes, organization, motivation and controlling, which ensure the economic activity of the enterprise, for the purpose of effective movement, exchange and dissemination of information to ensure the totality of economic relations related to the main activity, by minimizing the impact on its internal and external threats and achievement of the set goals.

The components of information management in modern economic conditions are as follows: management functions; management process; management structure; management mechanism; object of management; entity. The place of information in the system of ensuring the economic security of an enterprise is determined by the value of information, is an integral part of doing business and is necessary to maintain all aspects of ensuring the economic security of the enterprise, high-quality information is very important for the successful conduct of economic activity of the enterprise, information management is the obligatory manager of each structural unit of the enterprise.

Key words: information security, economic security, elements of economic security, information security, informational component of economic security.

Король Владимир

ОСОБЕННОСТИ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СИСТЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В ходе исследования автором установлено, что система обеспечения экономической безопасности предприятия основывается на основе базовых принципов: системности, автоматизации, развития, открытости к взаимодействию с другими системами, масштабирования, законности и специальных принципов: сочетание гласности и конфиденциальности, компетенции, экономичности, адаптивности, своевременности и других.

Усовершенствованы теоретические подходы к трактовке сущности понятия «управление информацией в системе обеспечения экономической безопасности предприятия», что определяется как целенаправленный процесс планирования, организации, координации различных видов информационной деятельности и контроля за ними.

Управление информацией в системе обеспечения экономической безопасности предприятия определяется как

целенаправленное организующее влияние субъекта управления на информационное обеспечение предприятия путем взаимосвязанных процессов планирования, организации, мотивации и контроллинга, которые обеспечивают экономическую деятельность предприятия, с целью эффективного движения, обмена и распределения информации для обеспечения совокупности экономических отношений, связанных с основной деятельностью, путем минимизации воздействия на него внутренних и внешних угроз и достижения поставленных целей.

Составляющие управления информацией в современных условиях хозяйствования являются: функции управления; процесс управления; структура управления; механизм управления; объект управления; субъект управления. Место информации в системе обеспечения экономической безопасности предприятия определяется значением информации, является неотъемлемой частью ведения бизнеса и необходима для поддержания всех аспектов обеспечения экономической безопасности предприятия; высококачественная информация очень важна для успешного ведения экономической деятельности предприятия; управления информацией является обязанностью менеджеров каждого структурного звена предприятия.

Ключевые слова: информационное обеспечение, экономическая безопасность, элементы экономической безопасности, информационная безопасность, информационная составляющая экономической безопасности

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-2-265-114-128

Постановка проблеми. Ринкова економіка не може існувати без розвинутої інформаційної інфраструктури та інформатизації бізнесу. На думку автора, у системі забезпечення економічної безпеки важливу роль відіграють такі фактори, як інформація та комунікації. Управління економічною безпекою ґрунтується на певній інформації, її можна відобразити у

вигляді цілісної системи інформаційних взаємодій персоналу підприємства.

Економічна безпека підприємства залежить від того, яким чином управлінсько-виконавчий персонал зможе використати на свою користь наявну сукупність інформації, при чому зниження рівня економічної безпеки, на думку автора, може відбутися тільки за умови недостатнього дослідження інформаційного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню визначення сутності інформації та її класифікації, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підприємств присвятили свої роботи такі зарубіжні та вітчизняні науковці: В.І. Аранчій, А.І. Берлач, Т.Б. Воронков, В.В. Домарєв, А.В. Жуков, О.І. Захаров, І.Р. Конєєв, С.Ф. Лазарева, І.О. Нетреба, І.І. Новаківський, А.В. Олійник, В.М. Охріменко, Р.Ф. Ситник, В.С. Сідак, А.А. Стрельцов, В.І. Терехов, Г.А. Титоренко, А.М. Ткаченко, І.О. Ушакова, В.Л. Цимбалюк, Е.В. Чергенєць, І.О. Чернозубкін, В.М. Щербина, В.І. Ярочкін та інші. У працях цих авторів з різних точок зору висвітлено сутність інформації, зокрема щодо інформаційної безпеки підприємств, сформульовано підходи до класифікації інформації. Основні наукові здобутки цих та інших учених щодо аспектів інформаційного середовища діяльності підприємств імplementовано на законодавчому рівні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Інформація має вартісні характеристики, що визначаються тим реальним прибутком, який можна отримати від її використання. Проте розуміння специфіки інформаційної безпеки як вагомої складової економічної безпеки підприємств загалом приходить не відразу. Отже, питання інформаційної безпеки підприємства стають дедалі актуальнішими і в аспекті економічної безпеки.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності і структури управління інформацією в системі забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. На законодавчому рівні виділено основні об'єкти національної безпеки: людина і

громадянин (їхні конституційні права і свободи); суспільство (духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси); держава (її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність) [1].

В системі національної безпеки її економічна складова виступає базисом та фундаментом органічного, збалансованого розвитку та здатна забезпечити дієві механізми, направлені на нівелювання загроз суспільству в реаліях сьогодення. Вітчизняні науковці Онищенко С.В., Матковський А.В., Пугач О.А. у дослідженні [2, с. 16] підкреслюють, що економічна безпека відіграє вирішальну роль у системі національної безпеки як визначальний її елемент, адже всі структурні елементи національної безпеки мають економічне підґрунтя і економічні виміри наслідків.

Аналізуючи різні точки зору вчених-економістів на сутність і поняття економічної безпеки, які виокремлюють науковці [2-5], нами узагальнено основні підходи, де економічна безпека розглядається як:

1) основна умова забезпечення незалежності національної економіки, її стабільності та захисту національних інтересів;

2) стан держави, що забезпечує життєві потреби населення та умови для його розвитку;

3) рівень захищеності особистості, суспільства, держави, підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Ґрунтуючись на дослідженнях дефініції «економічна безпека» вітчизняних та зарубіжних науковців чітко виокремлюється інформаційна складова та її роль в системі забезпечення економічної безпеки на мікрорівні (підприємстві).

Інформація, що необхідна для управління економічною безпекою підприємства, становить собою повідомлення економічного, технологічного, соціального, юридичного, демографічного та іншого змісту. Тому до інформаційного забезпечення в системі економічної безпеки підприємства можна включити такі інформаційні блоки: політико-правова складова, техніко-технологічна складова, ринкова складова,

фінансово-інвестиційна складова, інтелектуально-кадрова складова, планово-економічна складова, складова стандартизації та сертифікації, екологічна складова. На думку автора, ці елементи інформаційного забезпечення мають потужний вплив на діяльність більшості сучасних підприємств у ринковому середовищі України. Ефективно управляючи інформаційними потоками визначених факторів, можна досягти підвищення рівня економічної безпеки.

Сутність управлінської інформації полягає в забезпеченні інтегрованої системи звітності, що дає кожному рівневі управління належну інформацію на певному етапі реалізації управлінських функцій керівниками.

На сьогодні інформація розглядається як найважливіший ресурс розвитку суспільства разом із матеріальними, енергетичними та людськими.

Інформація, як сукупність потрібних відомостей і даних для успішного здійснення аналізу, контролю, прийняття й організації виконання управлінських рішень, є невід'ємною складовою ефективного управління організаційно-економічними процесами загалом і підприємницькою діяльністю зокрема.

Інформація являє собою відомості чи знання. На думку економістів, інформація в широкому розумінні – результат відображення одного об'єкта в іншому, що використовується в подальшому для формування управлінських впливів [6, с. 21]. Це відображення (інформаційна модель) об'єкта. Цільова функція інформації полягає в її здатності впливати на процеси управління. Взаємозв'язок понять «інформація» і «управління» базується на теоретичній аксіомі, відповідно до якої інформація є вираженням якоїсь відмінності. У практичному змісті інформація – це відомості про осіб, предмети, факти, події, явища або процеси безвідносно до форми їхнього подання.

Аналізуючи роль інформаційних ресурсів у діяльності суб'єктів підприємництва, можна говорити, що рівень їх досконалості суттєво впливає на ефективність бізнесу суб'єктів, оскільки інформаційні ресурси: забезпечують об'єктивне бачення менеджментом суб'єкта підприємництва процесів, які

відбуваються на ринку і у взаємовідносинах з іншими суб'єктами та організаціями, дають можливість приймати ефективні рішення; сприяють розробленню більш якісних проектів і програм діяльності суб'єктів підприємництва, конкретно адаптованих до особливостей ситуації чи регіону, формуванню ефективних взаємовідносин та поведінки на ринку, який має динамічний розвиток; утворюють передумови для підтримання необхідного рівня конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва на ринку, результативної протидії актам недобросовісної конкуренції; забезпечують пізнавальні потреби споживачів, клієнтів, контрагентів, партнерів у необхідних їм послугах, товарах, роботах чи взаємовідносинах; формують необхідні бази даних, як інформаційний капітал суб'єктів підприємництва, здатний забезпечувати їх глобальні та локальні перспективи розвитку .

Загалом, діяльність господарського суб'єкта базується на трьох компонентах – системі управління підприємством, його економічній системі та інформаційних технологіях, що використовуються як інструментарій двох попередніх компонентів. Саме через інформаційну систему відбувається зв'язок між суб'єктом та об'єктом управління.

Центральною ланкою комп'ютерної інформаційної системи підприємства є фінансова інформаційна система, у якій хронологічно і систематично накопичуються й оброблюються дані, пов'язані з обліком, контролем, плануванням, аналізом і регулюванням. На основі цих даних формується інформація про роботу підприємства, порівнюються фактичні показники й нормативні, формулюються глобальні та локальні напрями діяльності, розроблюються пропозиції з установаження причин відхилень і коригування результатів, здійснюється прогнозування ефективності політики управління підприємством .

На думку Берлач А. І., у процесі управлінської діяльності в забезпеченні економічної безпеки підприємства використовують науково-технічну, адміністративно-правову, метеорологічну, агробіологічну та інші види інформації [7, с. 76]. Наукову інформацію поділяють на економічну, соціально-

політичну, ідеологічну та ін. Найбільшу питому вагу в загальній кількості інформації при забезпеченні економічної безпеки підприємства мають економічні дані.

У системах забезпечення економічної безпеки за допомогою інформації отримують відомості про внутрішній стан підприємства і про процеси, що відбуваються ззовні підприємства. Кожен господарський суб'єкт можна розглядати як об'єкт регулювання з властивою йому інформаційною системою. До цієї системи надходить вхідна інформація, що поділяється на зовнішню й внутрішню.

Зовнішня інформація – дані про різні аспекти економічної, екологічної, політичної, соціальної та інших сфер, що оточують підприємство. Джерелами зовнішньої інформації можуть бути постачальники, покупці, держава тощо, внутрішньої – підрозділи підприємства.

Внутрішня інформація на підприємстві – це дані, які виникли переважно в системі обліку, аналізу, контролю стосовно економічної безпеки.

Вихідна інформація також поділяється на зовнішню і внутрішню. Зовнішня вихідна інформація – відомості в загальноствановлених формах первинних і зведених документів, які надаються зовнішнім користувачам інформації.

Внутрішня вихідна інформація – відомості, які надаються внутрішнім користувачам інформації та служать для управління підприємством, характеризуючи економічну ситуацію, що склалася.

Так, на основі планового завдання приймаються управлінські рішення, які потім відображаються в матеріально-технічній підготовці виробництва, техніко-економічному й оперативному плануванні, оперативному управлінні технологічними та економічними процесами, обліку і контролі за фінансовою діяльністю підприємства, звіті, аналізі результатів господарської діяльності тощо.

Властивості економічної інформації визначають науково-технічну необхідність і економічну доцільність використання засобів обчислювальної техніки (комп'ютерів) при її зборі, накопиченні, передачі та обробці, що потребує

вміння визначати структуру й обсяги інформації, яка обробляється.

Сукупність управлінської інформації входить до системи інформаційного забезпечення діяльності підприємства. Фактично всі рішення, які приймаються вищим керівництвом підприємств, потребують різного роду обґрунтування та передбачення можливих наслідків їх прийняття. Такі дії можна провадити на основі вивчення масиву вхідної та вихідної інформації, виконання певних аналітично-розрахункових дій і, відповідно, отримати можливі варіанти розвитку подій від реалізації управлінських рішень. Від ефективності використання керівництвом підприємства інформаційного ресурсу залежить якість прийнятого рішення, що матиме прямий вплив на рівень його економічної безпеки [7, с. 194].

Організаційна інформація характеризує нормативно-правову складову діяльності суб'єкта підприємництва, зміст договорів, протоколів перемовин, рішень щодо організації діяльності суб'єкта, взаємовідносин з іншими суб'єктами, сюди ж слід віднести інформацію про управління його діяльністю.

Спеціальна інформація – це дані про безпеку суб'єкта підприємництва, його конфіденційні зв'язки, відомості з досьє осіб, щодо яких має зацікавленість суб'єкт підприємництва, зміст картотек, інтегрованих баз даних.

Допоміжна інформація – матеріали, що будь-яким чином характеризують сферу діяльності та взаємовідносин суб'єкта підприємництва, яка отримується з локального та глобального інформаційного середовища.

Важливе місце в структурі інформаційного ресурсу займає так звана ділова інформація, на яку зазвичай виникає найбільший попит у провідних менеджерів суб'єктів підприємництва. До такої інформації може бути віднесено макроекономічні показники сфери (галузі) діяльності, ринку; фінансові та біржові відомості; комерційна інформація про власну діяльність та діяльність інших суб'єктів, які утворюють чи можуть утворювати конкуренцію суб'єкту підприємництва; статистичні дані всіх рівнів; інформація про ділові зв'язки .

З урахуванням цього, роль інформації в системі забезпечення економічної безпеки підприємства полягає в інформаційному супроводі господарювання з метою раціонального використання сукупності ресурсів підприємства (матеріально-технічних, фінансових, людських, інформаційних тощо), для уникнення чи послаблення загроз стійкому розвитку та створення умов для зростання конкурентоспроможності, незалежності й автономії в майбутньому. Результатом управлінської діяльності повинно бути формування інформаційних потоків для забезпечення оптимальності й ефективності організаційної структури підприємства, правового захисту діяльності, захисту комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна і комерційних інтересів

Усі складові необхідно враховувати синхронно та комплексно у відкритому середовищі, зважаючи на вимоги до конфіденційності інформації, формування системи показників, вибору комплексу методів та індикаторів економічної безпеки підприємства .

Від точної ідентифікації загроз підприємству, від правильності вибору вимірювачів їх прояву, тобто системи індикаторів, залежить ступінь адекватності оцінки системи забезпечення економічної безпеки підприємства і комплекс необхідних заходів з попередження та нівелювання небезпеки. Однією з цілей моніторингу економічної безпеки підприємства є діагностика його стану за системою показників, що враховують специфічні галузеві особливості цього підприємства.

За таких умов організація інформаційного забезпечення діяльності суб'єктів підприємництва повинна мати комплексний характер і здійснюватися в різних сферах інформаційного середовища. Крім того, інформаційне забезпечення повинно відповідати таким вимогам:

- законності – здійснюватися в межах чинного законодавства;
- безперервності – інформаційні ресурси для забезпечення їх високої якості повинні постійно оновлюватися;

- активності – сили, задіяні в інформаційному забезпеченні, повинні постійно прагнути до отримання інформації;

- високої технічної оснащеності – інформаційна робота повинна спиратися на сучасні комп'ютерні засоби та технології збору і обробки інформації;

- компетентності – особи, які виконують завдання інформаційного забезпечення, повинні бути професіоналами, здатними на високому рівні виконувати свої обов'язки [57, с. 86].

Інформаційні потреби більшості підприємств приблизно однакові. Тому основні вимоги до інформації є такими:

- значимість - впливає на прийняття рішень, корисна для користувачів у потрібний час при складанні планів;

- достовірність - правдиво подана інформація, легко перевіряється та має нейтральний характер;

- повнота - містить максимум того, що необхідно знати зацікавленим особам і включає всі необхідні коментарі;

- релевантність – пов'язана з діями, що передбачають отримання бажаних результатів (для цього необхідно знати сферу застосування інформації та її джерело);

- відсутність систематичних помилок – передбачає незацікавлене визначення та передачу інформації, а також використання технічних прийомів і методів, що виключають внесення систематичних помилок .

Крім того, існує поняття економічної інформації. Економічна інформація – це інформація, яка послідовно і повно відображає виробничо-господарську діяльність підприємства. Вона розглядається під різними кутами зору:

- змістовності (семантичного підходу) – розуміння користувачем інформації (відомостей), отриманих від передавача, способів знакового вираження; корисності для споживача (релевантність), що означає необхідність доведення лише тих відомостей, які потрібні для виконання функцій;

- цінності (актуальності, достовірності, неупередженості).

Інформаційні ресурси, на відміну від матеріальних, мають такі властивості:

- невичерпність і відтворюваність;

- збереження і збільшення незалежно від використання;
- потенційність використання в майбутньому.

Висновки. У підсумку можемо сформулювати значення інформації в системі економічної безпеки підприємства:

1. Інформація є невід’ємною частиною ведення бізнесу та необхідна для підтримки всіх аспектів забезпечення економічної безпеки підприємства.

2. Інформація є стратегічним загальним діловим ресурсом, який підлягає виконанню законодавчих і директивних вимог.

3. Інформація є охоронюваною і доступною для громадськості відповідно до законодавчих і директивних вимог.

4. Високоякісна інформація дуже важлива для успішного ведення економічної діяльності підприємства.

5. Управління інформацією є обов’язком менеджерів кожної структурної ланки підприємства.

Отже, значення інформації в системі забезпечення економічної безпеки визначається необхідністю забезпечення ефективного прийняття управлінських рішень, ефективного розроблення та реалізації інвестиційних проектів підприємства, підвищення рівня загальної конкурентоспроможності, що може здійснюватися на основі оптимальних вхідних та вихідних інформаційних потоків і потоків у межах підприємства.

Література

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. №964-IV // *Голос України*. – 2003. – 22 лип. – С. 20-21

2. Економічна безпека держави: оцінювання та стратегічні орієнтири забезпечення: монографія // О. В. Комеліна, С. В. Онищенко, А.В. Матковський, О. А. Пугач. – Полтава: ПолтНТУ, 2013. – 202 с.

3. Механізм попередження загроз економічній безпеці України / З.С. Варналій, С.В. Онищенко, О.А. Маслій // *Економічний часопис - XXI*. - 2016. - №159 (5-6). - С.20-24

4. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С. 4–13

5. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статистика процесу забезпечення: підручник для вузів. – К. : Кондор, 2002. – 303 с.

6. Чергенець Е. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємництва / Е. В. Чергенець, А. В. Зайцев, Є. В. Позднишев // Навчальний посібник. – К., Видавець Позднишев. – 2007. – 74 с.

7. Берлач А. І. Інформаційна безпека бізнесу : Навч. Посіб. / А. І. Берлач. – К. : Університет «Україна», 2007. – 280 с

1. Zakon Ukrainy «Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy» [Law of Ukraine "On the Fundamentals of National Security of Ukraine"] (2003. – 22 July) *Holos Ukrainy*, Voice of Ukraine 2003, 20-21 [in Ukrainian]

2. Komelina, O.V., Onyshchenko, S.V., Matkovskiy, A. V. & O. A. Puhach (2013) *Ekonomichna bezpeka derzhavy: otsiniuvannia ta stratehichni oriientyry zabezpechennia: monohrafiia* [Economic security of the state: assessment and strategic guidelines for the provision of: monograph] .Poltava: PolNTU . [in Ukrainian]

3. Varnalii, Z.S., Onyshchenko, S.V., Maslii O.A. (2016) Mekhanizm poperedzhennia zahroz ekonomichnii bezpetsi Ukrainy [The mechanism of prevention of threats to economic security of Ukraine] *Ekonomichni chasopys* – Economic magazine XXI, 159 (5-6), 20-24 [in Ukrainian].

4. Abalkyn, L. (1994). *Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение* [Economic Security of Russia: Threats and Their Reflection] *Voprosy ekonomiky* – Issues of the Economy, 12, 4-13 [in Russian].

5. Pasternak-Taranushenko, H. (2002) *Ekonomichna bezpeka derzhavy. Statystyka protsesu zabezpechennia: pidruchnyk dlia vuziv* [The statistics of the security process: a textbook for universities]. Kyuev: Kondor. [in Ukrainian]

6. Cherganets, E.V., Zaitsev, A.V., Pozdnyshev, Ye.V. (2007) *Informatsino-analituchne zabezpechennia bezpeky*

pidpriemnustva [Information and analytical security of entrepreneurship]. Kyuev. Vudavets Pozdnushev [in Ukrainian].

7. Berlach, A.I. (2007) *Informatsina bezpeka biznesu [Information security of business]. Kyuev: Universytet «Ukraina» [in Ukrainian].*

21.03.2019

УДК 657: 334.012

JEL Classification: M 410

Лоханова Наталія

ІНТЕГРОВАНА КОРПОРАТИВНА ЗВІТНІСТЬ – ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СКЛАДАННЯ В УКРАЇНІ

У статті доведено, що Звіт про управління, який запроваджено в Україні, – є одним з різновидів інтегрованого формату звітності. Між тим, він не охоплює частку показників, які мають передбачатися в складі Інтегрованого звіту для комплексного розкриття суттєвих аспектів діяльності підприємств.

Для поліпшення процесу інтегрованого звітування в Україні запропоновано упорядкувати склад показників інтегрованого звіту, передбачивши в ньому розкриття таких даних: 1. Опис компанії і стану її корпоративного управління (загальні відомості про компанію; опис діяльності; охоплення зацікавлених сторін; стислий опис системи корпоративного управління); 2. Результати аналізу зовнішнього середовища, ризиків і можливостей; 3. Стислий опис обраної стратегії розвитку компанії на короткостроковий, середньостроковий і довгостроковий періоди; 4. Огляд стратегічних цілей організації з деталізацією для сегментів діяльності; 5. Опис обраної бізнес-моделі компанії, пов'язаної з її стратегією і цілями; 7. Результати детальної оцінки ризиків і системи управління ними; 8. Опис

системи управління якістю, прийнятої в компанії; 9. Показники діючого стану господарської діяльності, в т.ч.: фінансові показники і показники стійкого розвитку відносно економічної, екологічної, соціальної і інноваційної результативності роботи компанії з акцентом на розкриття ключової інформації; 10. Прогноз фінансових і нефінансових показників, зокрема, прогнози фінансового стану, фінансових результатів і руху грошових коштів за умови реалізації обраної стратегії з урахуванням наявних ризиків; а також прогнози нефінансових показників - перспективи розвитку економічного впливу компанії, а також її діяльності зі збереження довкілля, підвищення соціального впливу, інновацій і взаємодії із зацікавленими сторонами.

Ключові слова: інтегрована звітність, корпоративна звітність, стійкий розвиток, Звіт про управління, фінансові показники, нефінансові показники.

Lokhanova Nataliia

INTEGRATED CORPORATE REPORTING - PRACTICAL ASPECTS COMPOSITION IN UKRAINE

The article states that the Management Report implemented in Ukraine is one of the varieties of an integrated reporting format. However, it does not cover the proportion of indicators to be included in the Integrated Report to comprehensively disclose the essential aspects of enterprise activity.

In order to improve the integrated reporting process in Ukraine, it is proposed to streamline the composition of the indicators of the integrated report by providing for disclosure of the following data: 1. Company's description and corporate governance (general information about the company, description of the activity, stakeholder coverage, brief description of the corporate governance system); 2. Results of the analysis of the external environment, risks and opportunities; 3. Brief description of the chosen strategy of development of the company in the short, medium and long-term

periods; 4. Overview of the organization's strategic objectives with details for the segments of activity; 5. Description of the selected business model of the company related to its strategy and goals; 7. Results of detailed risk assessment and management system; 8. Description of the quality management system adopted by the company; 9. Indicators of the current state of economic activity, including: financial indicators and indicators of sustainable development regarding the economic, environmental, social and innovative performance of the company with an emphasis on the disclosure of key information; 10. Forecast of financial and non-financial indicators, in particular, forecasts of financial condition, financial results and cash flow, provided that the chosen strategy is implemented taking into account existing risks; as well as forecasts of non-financial indicators - prospects for the development of the company's economic impact, as well as its environmental performance, increasing social impact, innovation and interaction with stakeholders.

Key words: Integrated Reporting, Corporate Reporting, Sustainable Development, Management Report, Financial Indicators, Nonfinancial Indicators.

Лоханова Наталья

ИНТЕГРИРОВАННАЯ КОРПОРАТИВНАЯ ОТЧЕТНОСТЬ – ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОСТАВЛЕНИЯ В УКРАИНЕ

В статье доказано, что Отчет об управлении, который введен в Украине, – является одной из разновидностей интегрированного формата отчетности. Между тем, он не охватывает долю показателей, которые должны предусматриваться в составе интегрированного отчета для комплексного раскрытия существенных аспектов деятельности предприятий.

Для улучшения процесса составления интегрированной отчетности в Украине предложено упорядочить состав ее показателей, предусмотрев в ней раскрытие следующих данных:

1. Описание компании и состояния ее корпоративного управления (общие сведения о компании, описание деятельности; охват заинтересованных сторон; краткое описание системы корпоративного управления); 2. Результаты анализа внешней среды, рисков и возможностей; 3. Краткое описание выбранной стратегии развития компании на краткосрочный, среднесрочный и долгосрочный периоды; 4. Обзор стратегических целей организации с детализацией для сегментов деятельности; 5. Описание выбранной бизнес-модели компании, связанной с ее стратегией и целями; 7. Результаты детальной оценки рисков и системы управления ими; 8. Описание системы управления качеством, принятой в компании; 9. Показатели состояния хозяйственной деятельности, в т.ч.: финансовые показатели и показатели устойчивого развития в отношении экономической, экологической, социальной и инновационной результативности работы компании с акцентом на раскрытие ключевой информации; 10. Прогноз финансовых и нефинансовых показателей, в частности, прогнозы финансового состояния, финансовых результатов и движения денежных средств при условии реализации выбранной стратегии с учетом имеющихся рисков; а также прогнозы нефинансовых показателей - перспективы развития экономического влияния компании, а также ее деятельности по сохранению окружающей среды, повышения социального влияния, инноваций и взаимодействия с заинтересованными сторонами.

Ключевые слова: интегрированная отчетность, корпоративная отчетность, устойчивое развитие, Отчет об управлении, финансовые показатели, нефинансовые показатели.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-2-265-128-143

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Ускладнення інституціонального середовища, в якому доводиться функціонувати господарюючим суб'єктам всього світу, у тому числі України, висуває нові вимоги перед системою бухгалтерського обліку в частині укладання

корпоративної звітності нового формату, яка могла б задовольнити широке коло інтересів самих різних інститутів і тим самим сприяти підтримці стійкого розвитку. Ці питання безпосередньо пов'язані з питаннями розвитку цілісності системи обліку, з одного боку, і з питаннями побудови звітності на інтеграційних началах, з іншого. Не випадково, в останні роки перспективи розвитку корпоративної звітності зв'язуються саме з формуванням так званої інтегрованої звітності. У зв'язку з цим розробка підходів до визначення складу статей інтегрованої корпоративної звітності представляється актуальним.

Особливо ці питання стали актуальними у зв'язку зі змінами, що відбуваються в системі бухгалтерського обліку та аудиту в Україні, починаючи з 1.01.2018 року, і пов'язані з оновленням вимог Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (редакція від 16.11.2018, підстава - 2545-VIII) [1], а також Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 р. № 2258-VIII [2]. Як відомо, починаючи зі звітності за 2018 рік, в Україні вводиться Звіт про управління. Згідно з вимогами Закону № 996- XIV, Звіт про управління – це «документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності [1]. Запровадження Звіту про управління здійснюється для великих компаній з розкриттям в ньому як фінансової, так і нефінансової інформації, а для середніх компаній – лише фінансової інформації. У свою чергу на допомогу підприємствам в Україні розроблені «Методичні рекомендації зі складання звіту про управління», затверджені Наказом Міністерства фінансів України 07.12.2018 № 982 № 0982201-18 (редакція від 18.01.2019, №0027201-19) [3]. У відповідних Методичних рекомендаціях передбачені конкретні напрями, за якими пропонується подавати інформацію у Звіті про управління за єдиним підходом. Об'єктивно кажучи, Звіт про управління становить собою саме різновид інтегрованої звітності, оскільки охоплює не лише фінансову складову, а й інші види нефінансової інформації.

Таким чином, в Україні фактично здійснені спроби запровадити певний формат інтегрованої звітності. Між тим, це не означає, що всі практичні аспекти цього процесу є остаточно з'ясованими.

І взагалі, питання як співвідноситься Звіт про управління з іншими видами корпоративної звітності не є вирішеним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких покладений початок вирішенню проблеми.

Питання вдосконалення звітності на принципах інтеграції вивчаються в роботах ряду дослідників: Голова С.Ф., Костюченко В.М., Кузіної Р.В. [4], Куцика П.О., Озеран А.В. [5] і інших. На сьогоднішній день у достатній мірі обґрунтована доцільність складання саме інтегрованої звітності, оскільки для задоволення інформаційних потреб широкого кола користувачів фінансової інформації традиційної звітності недостатньо. Окреслені основні підходи до формату інтегрованої звітності, визначено, за якими блоками має наводитися інформація в інтегрованому звіті, запропоновано склад показників, які мають у ній наводитися і розкриватися тощо. У найбільш глибокому дослідженні з теми інтегрованого звітування [4] Голова С.Ф., Костюченко В.М. і Кузіної Р.В. здійснено оцінку сучасного стану та описано «напрями подальшого розвитку корпоративної звітності на засадах інтегрованого мислення. Розглянуто концептуальні основи, методологію та організацію інтегрованого звітування. Розроблено підхід до аналітичного забезпечення інтегрованого звітування на засадах аналізу ризиків» [4]. Отже, питання розробки інтегрованого звіту постають вельми важливими і з теоретичної, і з практичної точок зору.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Не зважаючи на наявність ряду підходів до побудови інтегрованої корпоративної звітності у сучасній літературі і практиці, неопрацьованими в повній мірі є питання обґрунтованості оптимального складу показників звіту за основними складовими блоками фінансового і нефінансового характеру (екологічні, соціальні, інноваційні тощо).

З практичної точки зору, не з'ясовано, які конкретно показники мають входити до кожного блоку. Отже, ряд моментів, як відносно побудови Інтегрованого корпоративного звіту, так і принципів його формування, продовжують залишатися дискусійними і вимагають додаткових досліджень.

Формулювання мети статті (постановка завдання).

Мета статті полягає в тому, щоб визначити підхід до структури інтегрованої корпоративної звітності, визначити склад основних показників, які повинні в неї включатися в частини розкриття фінансової і нефінансової інформації.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основною особливістю складання інтегрованої звітності є те, що вона покликана розкрити найрізноманітнішу інформацію не лише історичного характеру, традиційно відбивану у фінансовій звітності, але і ряд інших відомостей, які носять прогностичний характер і мають відношення до питань стратегії і ризиків, а також інформації по нефінансових аспектах діяльності, у тому числі по екологічному, соціальному і інших аналогічних напрямках.

Для розкриття інформації в інтегрованій звітності можуть бути застосовані розповсюджені у світовій практиці принципи, на які звертає увагу А.В. Озеран в своїй роботі відносно Звіту про управління. Зокрема до них належать: 1) принцип «керівництва»; 2) принцип «комбінування з фінансовими звітами»; 3) «орієнтація на майбутнє» [5, с.6-8].

Перший принцип підкреслює, що в інтегрованій звітності міститься розкриття бачення керівництва стосовно основних напрямів діяльності (фінансів, екології, соціальних питань, інновацій тощо). Другий принцип передбачає необхідність узгодженого розкриття даних фінансової інформації, що міститься в традиційних: Звіті про фінансовий стан, Звіті про сукупний дохід, Звіті про рух грошових коштів, Звіті про рух власного капіталу, Примітках до фінансової звітності і нефінансової інформації. Третій принцип звертає увагу на необхідність розкриття стратегічних аспектів розвитку діяльності, опису перспектив бізнесу, ризиків діяльності тощо.

Можна констатувати, що інтегрований звіт має включати традиційну складову - фінансову звітність, а також звітність по корпоративному управлінню, стійкому розвитку і інформацію про прогностичні показники і стратегію. І, таким чином, дуже важливою є оптимізація складу показників звітності, щоб не допустити наявності зайвої інформації.

Якщо проводити паралелі зі Звітом про управління, то, як зазначено в Методичних рекомендаціях згідно з п.2, «з метою систематизації та зіставності інформації звіт про управління рекомендується формувати за такими напрямками: 1) організаційна структура та опис діяльності підприємства; 2) результати діяльності; 3) ліквідність та зобов'язання; 4) екологічні аспекти; 5) соціальні аспекти та кадрова політика; 6) ризики; 7) дослідження та інновації; 8) фінансові інвестиції; 9) перспективи розвитку; 10) корпоративне управління» [3].

У цілому можемо позитивно оцінити кроки на шляху розкриття інформації про відповідні напрями діяльності вітчизняних компаній, здійснені шляхом запровадження Звіту про управління. Однак, вважаємо, що склад інформації, що потребує розкриття, має бути в певній мірі деталізованим.

На нашу думку, склад інформації, що має підлягати розкриттю в Інтегрованому звіті, може бути представлено в такий спосіб:

1.Опис компанії і стану її корпоративного управління.

1.1.Загальні відомості про компанію, що мають містити: назву, місце розташування і місце діяльності, характер форми власності, організаційно-правову форму і тому подібне); масштаб діяльності (з урахуванням чисельності співробітників, чистого об'єму продажів); опис організаційної структури компанії тощо.

1.2.Опис діяльності (з розкриттям основних видів діяльності); ринки, на яких працює компанія за географічною ознакою, а також за категоріями продуктів (товарів, робіт, послуг); інформація про ключових покупців (споживачів) і постачальників, якщо їх частка в обсягах продажу (закупівлі) перевищує 10% тощо.

1.3. Охоплення зацікавлених сторін - компанія, що здійснює підготовку інтегрованого звіту, повинна визначити склад осіб, зацікавлених в її діяльності, і пояснити в описовій частині, яким чином очікування і економічні інтереси цих користувачів були враховані при складанні звіту.

Звернемо увагу, що в структурі Звіту про управління, запропонованій в Методичних рекомендаціях [3], відповідне розкриття даних про охоплення зацікавлених сторін зараз відсутнє.

1.4. Стислий опис системи корпоративного управління.

2. Результати аналізу стану зовнішнього середовища, ризиків і можливостей. Для цілей такого аналізу можуть бути застосовані різноманітні методики SWOT, STEP і STEEPV-аналізу і тому подібне з акцентом на найбільш суттєві і значимі тенденції, що здійснюють вплив на компанію в контексті стійкого розвитку як підприємства, так і в цілому стійкого розвитку регіону, країни, світу. У описовій частині інтегрованого звіту важливо акцентувати увагу саме на тому, як стійкий розвиток компанії корелює із стійким розвитком економік вищого рівня.

3. Стислий опис обраної стратегії розвитку компанії на короткостроковий, середньостроковий (найближчі 3-5 років) і довгостроковий періоди. Стратегія повинна включати опис загального бачення керівництва компанії відносно перспектив підприємства і його конкретизацію у вигляді стратегічного плану розвитку. При цьому мають бути враховані ключові проблеми стійкого розвитку, пов'язані з економічними, екологічними, соціальними і інноваційними результатами діяльності.

4. Огляд стратегічних цілей організації з їх деталізацією для сегментів діяльності і з акцентом на стратегічні пріоритети і напрями розвитку.

5. Опис обраної бізнес-моделі компанії, пов'язаної з її стратегією і цілями.

7. Результати детальної оцінки ризиків і системи управління ними з ранжуванням залежно від значущості і з

визначенням можливих заходів відносно подолання з позицій підтримки стійкого розвитку компанії.

8. Опис системи управління якістю, яка прийнята в компанії.

9. Показники діючого стану господарської діяльності, в т.ч.:

9.1. фінансові показники, зокрема показники: звіту про фінансовий стан, звіту про сукупний дохід, звіту про рух грошових коштів, звіту про рух власного капіталу, приміток до фінансової звітності;

9.2. показники стійкого розвитку відносно економічної, екологічної, соціальної і інноваційної результативності роботи компанії з акцентом на розкриття ключової інформації в частині: персоналу, екологічної і промислової безпеки, екологічності продукції, інновацій, участі компанії в соціально-економічному розвитку регіону, стислий опис взаємодії із зацікавленими сторонами.

10. Прогноз показників:

10.1. фінансового стану, фінансових результатів і руху грошових коштів, за умови реалізації обраної стратегії з урахуванням наявних ризиків;

10.2. нефінансових показників - перспективи розвитку економічного впливу компанії, а також її діяльності зі збереження довкілля, підвищення соціального впливу, взаємодії із зацікавленими сторонами тощо.

Таким, на нашу думку, має бути загальний підхід до побудови і структура показників інтегрованого корпоративного звіту.

Хотілося б звернути увагу на те, що особливістю інтегрованої звітності, дуже важливої з позицій громадянського суспільства, є комплексне розкриття в ній фінансових, соціальних і екологічних питань. Сама ідея її формування виникла у рамках концепції стійкого розвитку. Фактично нині звітність зі стійкого розвитку переростає у формат інтегрованої звітності, яка покликана цілісно представити ряд взаємопов'язаних показників фінансів, соціальної відповідальності бізнесу і екології.

Досвід роботи українських компаній свідчить, що до 2019 року в Україні склалася ситуація, коли лише окремі компанії складали корпоративні звіти, вносячи в них інформацію зі стійкого розвитку. При цьому використовувалися різні стандарти і нормативні бази звітності в області стійкого розвитку, розроблені незалежними і неурядовими організаціями.

Так в Україні найчастіше використовуються дві нормативні бази звітності: глобальна ініціатива по звітності (Global Reporting Initiative) (GRI, ГІО) і глобальний договір ООН (United Nations Global Compact) (ГДООН).

Слід зазначити, що з методологічної точки зору зі звітності в області стійкого розвитку на сьогодні є рекомендації відносно того, які показники вимагають розкриття по окремих напрямках, зокрема в ній повинні розкриватися: показники економічної результативності; показники екологічної результативності; показники результативності в області прав людини; показники результативності підходів до організації праці; показники результативності в області відповідності продукції; показники результативності взаємодії з суспільством.

Водночас, як бачимо, звітність з питань стійкого розвитку є дуже різноспрямованою і, на наш погляд, до складу інтегрованої корпоративної звітності слід вводити більше обмежений круг показників, інакше внаслідок зайвого перевантаження інформацією можуть виникнути складнощі з її прийняттям з боку користувачів.

При цьому можуть бути виділені два блоки: потоки капіталу між зацікавленими сторонами і основні економічні впливи компанії на суспільство. У свою чергу, в частині першого блоку повинні бути розкриті показники економічної результативності щодо сталого розвитку, серед яких, на наш погляд, доцільно залишити один основний показник: створена і розподілена економічна вартість, в тому числі доходи, операційні витрати, виплати працівникам, нерозподілений прибуток, виплати постачальникам капіталу (інвесторам і кредиторам), виплати державі, виплати на користь громадськості (благодійні внески тощо).

Що стосується екологічної складової стійкості, то вона повинна відобразити ті результати діяльності підприємства, які пов'язані з використанням всіх видів ресурсів (матеріальних, енергетичних, водних тощо), тобто вхідний потік, а також вихідний потік (тобто щодо відходів, викидів і т. п.). Додатково до цього ж блоку показників відноситься інформація щодо витрат, пов'язаних із забезпеченням екологічності продукції (товарів, робіт, послуг) організації. До показників екологічних характеристик, які повинні бути внесені до складу показників інтегрованої корпоративної звітності, на нашу думку, слід віднести такий набір показників:

- щодо використання матеріальних ресурсів: обсяг використаних матеріальних ресурсів в натуральному виразі і частка в них матеріалів, які представляють собою повторно використовувані відходи; обсяг використаної енергії із зазначенням джерел та кількість зекономленої енергії за рахунок заходів енергозбереження; кількість спожитих водних ресурсів і частка в них повторно використовуваних водних ресурсів;

- щодо земельних ресурсів - місцезнаходження і площа земельних ділянок, які перебувають у власності, в оренді, під управлінням компанії і характер їх використання;

- щодо відходів, викидів і скидів - обсяг прямих і непрямих відходів, викидів і скидів в розбивці по видах і способах обороту; обсяг перероблених відходів; розмір витрат, які понесені на створення безвідходних технологій або технологій переробки відходів;

- в частині екологічності продукції - обсяг і частка в загальному обсязі продукції, щодо якої може бути задекларована екологічна чистота; кількість випадків невідповідності нормативним вимогам, які стосуються впливу продукції на здоров'я і екологічну безпеку;

- сума штрафних санкцій за невиконання нормативних вимог або чинного законодавства через порушення вимог екологічності продукції; сума витрат, понесених на забезпечення підвищення рівня екологічності продукції на всіх стадіях її життєвого циклу; окремо слід розкрити інформацію

про створення резервів на відновлення території і інші резерви на екологічні цілі;

- загальні витрати і інвестиції на охорону навколишнього середовища з розбивкою за видами.

Результативність соціальної діяльності компанії може бути представлена через такий набір показників:

- щодо праці та її безпеки: загальна чисельність працівників за типами зайнятості з угрупованням за віковими групами, статтю, в тому числі чисельність зайнятих на підприємстві інвалідів; плинність кадрів; види і сума виплат і пільг, які надаються співробітникам;

- щодо підвищення кваліфікації і можливостей, які надаються персоналу,

- середня кількість годин занять (підвищення кваліфікації) на одного співробітника на рік за категоріями співробітників; кількість постійно діючих програм підвищення кваліфікації, розвитку кар'єрних можливостей та т. п. і сума витрат, витрачених на відповідні цілі.

Результативність інноваційної діяльності може бути представлена через такий набір показників як: загальна сума витрат на технологічне переоснащення виробництва; кількість зареєстрованих патентів на власні інноваційні розробки, а також кількість отриманих ліцензій на застосування новітніх технологій, придбаних ззовні; загальна сума витрат на дослідження і розробки, з деталізацією на витрати, не визнані як актив, і витрати, які підлягають капіталізації, які є нематеріальним активом; кількість нових видів продукції тощо.

Розгляд відповідних складових має здійснюватися системно, в комплексі, без відриву від фінансової складової.

Відзначимо, що роль облікової системи підприємства в процесі формування інтегрованої корпоративної звітності є ключовою, бо саме на неї покладається завдання ув'язати все різноманіття показників стратегії, бізнес-моделі, прогнозних і фактичних показників фінансового та нефінансового характеру в рамках єдиного і системно упорядкованого документа, в якому буде видно головне - реальність стратегії розвитку бізнесу і її забезпеченість фінансовими та іншими видами ресурсів, а також

результативність діяльності компанії за всіма основними напрямками сталого розвитку - економічних, екологічних, соціальних, інноваційних.

Особливо важливим, на нашу думку, є те, що вся інформація, яка подається в інтегрованому звіті, повинна носити взаємопов'язаний характер.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок за даним напрямом

На підставі проведеного дослідження можна зробити такі основні висновки:

1. Звіт про управління, що запроваджено в Україні, – є одним з різновидів інтегрованого формату звітності, і склад його показників передбачає системне розкриття фінансової і нефінансової інформації.

2. Для поліпшення процесу інтегрованого звітування в Україні пропонуємо упорядкувати склад показників інтегрованого звіту, передбачивши в ньому розкриття таких даних: 1. Опис компанії і стану її корпоративного управління (загальні відомості про компанію; опис діяльності; охоплення зацікавлених сторін; стислий опис системи корпоративного управління); 2. Результати аналізу зовнішнього середовища, ризиків і можливостей; 3. Стислий опис обраної стратегії розвитку компанії на короткостроковий, середньостроковий (найближчі 3-5 років) і довгостроковий періоди; 4. Огляд стратегічних цілей організації з деталізацією для сегментів діяльності і з акцентом на стратегічні пріоритети і напрями розвитку; 5. Опис обраної бізнес-моделі компанії, пов'язаної з її стратегією і цілями; 7. Результати детальної оцінки ризиків і системи управління ними; 8. Опис системи управління якістю, прийнятою в компанії; 9. Показники діючого стану господарської діяльності, в т.ч.: 9.1. Фінансові показники, 9.2. Показники стійкого розвитку відносно економічної, екологічної, соціальної і інноваційної результативності роботи компанії з акцентом на розкриття ключової інформації; 10. Прогноз фінансових і нефінансових показників. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою пропозицій щодо розкриття

інформації про ризики і стратегічні аспекти діяльності в Інтегрованому звіті.

Література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (станом на 01.01.2019 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

2. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 р. № 2258-VIII (станом на 01.01.2018 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>

3. Методичні рекомендації зі складання звіту про управління, затв. Наказом Міністерства фінансів України 07.12.2018 № 982 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18#n10>

4. Інтегроване звітування: концепція, методологія та організація: монографія / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко, Р. В. Кузіна. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 251 с.

5. Озеран А. Звіт керівництва vs звіт про управління: проблеми відповідності закону про бухгалтерський облік та світової практики / А.Озеран // Бухгалтерський облік і аудит. – 2017. – № 10-11. – С.2-11.

1. Zakon Ukrayiny «Pro bukhhalters'kyi oblik ta finansovu zvitnist' v Ukraini» [Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrayiny «Pro audyt finansovoyi zvitnosti ta audytors'ku diyal'nist'» [Law of Ukraine "On Audit of Financial Reporting and Audit Activity"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19> [in Ukrainian].

3. Metodychni rekomendatsiyi zi skladannya zvituvannya, zatv. Nakazom Ministerstva finansiv Ukrayiny 07.12.2018 # 982 [Methodological recommendations for drawing up a management report]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18#n10> [in Ukrainian].

4. Holov, S.F., Kostyuchenko, V. M , Kuzina R.V. (2018) *Intehrovane zvituvannya: kontseptsiya, metodolohiya ta orhanizatsiya: monohrafiya [Integrated reporting: concept, methodology and organization: monograph]*. Kherson: Vydavnychyy dim «Hel'vetyka». [in Ukrainian].

5. Ozeran, A. (2017) *Zvit kerivnytstva vs zvit pro upravlinnya: problemy vidpovidnosti zakonu pro bukhholders'kyi oblik ta svitovoyi praktyky [Management Report vs. Management Report: Compliance Problems with the Accounting Act and Worldwide Practices]*. *Bukhholders'kyi oblik i audyt. – Accounting and auditing*, 10-11, 2-11. [in Ukrainian].

21.03.2019

УДК 339.138:502.3

JEL Classification: G100, O440, Q100

Пімоненко Тетяна, Люльов Олексій, Чигрин Олена

ІМІДЖ КОМПАНІЇ ТА ГРІНВОШІНГ У РАМКАХ КОНЦЕПЦІЇ ЗЕЛЕНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

У статті авторами проаналізовано основні передумови проникнення принципів сталого розвитку та зеленого зростання в усі сектори економіки. Так, авторами визначено стрімке зростання екологічної свідомості серед суспільства, що провокує бізнес-сектор переорієнтовувати свою діяльність у відповідності до вимог споживачів. Окрім цього, розвиток зеленого інвестиційного ринку провокує переорієнтацію поведінки інвесторів при прийнятті інвестиційних рішень. Також, низка світових рейтингових агентств та фондових бірж створюють власні рейтинги та зелені фондові індекси, що віддзеркалюють ефективність використання компаніями зеленого бренду. Авторами визначено, не дивлячись на стрімке

зростання зеленого інвестиційного ринку та актуальності промоції зеленого іміджу, єдиної загально визнаної теорії визначення сутності зелених інвестицій, зеленого іміджу та бренду досі не розроблено. У статті авторами визначено, що при формуванні зеленого іміджу компанії необхідним є врахування інтересів основних стейкхолдерів компанії. При цьому авторами було систематизовано основних стейкхолдерів компанії враховуючі специфіку зелених інвестицій та зеленого бренду. Авторами наголошено, що використання грінвошингу призводить до зниження рівня довіри до зеленого бренду. З метою мінімізації використання грінвошингу, авторами запропоновано впровадження системи публікації нефінансової звітності як обов'язкової норми закріпленої на законодавчому рівні. Авторами виокремлено та охарактеризовано основні маркетингові стратегії промоції зеленого бренду компанії з метою залучення додаткових зелених інвестицій. Авторами визначено що програма промоції зеленого бренду повинна враховувати інтереси стейкхолдерів, використовувати відповідно до їх інтересів маркетингову стратегію та набір інструментів зеленого маркетингу (як традиційних, так і сучасних). Автори наголошують, що подальшого досліджень вимагає аналіз впливу таких факторів як гендер, вік та національність на поведінку стейкхолдерів та на зелений бренд компанії.

Ключові слова: інвестиції, стейкхолдери, зелений бренд, маркетингові комунікації, зелений маркетинг, промоція.

Pimonenko Tetiana, Lyulyov Oleksii, Chygryn Olena

COMPANY'S IMAGE AND GREENWASHING IN THE FRAMEWORK OF GREEN INVESTMENT CONCEPT

The paper deals with analyses of the main preconditions of the penetration of sustainable development goals and green growth into all sectors of the economy. Thus, the authors proved that increasing growth of green consciousness among the society provokes the business sector to reorient its activities considering the

consumers' requirements. In addition, the development of a green investment market provokes a transformation of investor behaviour during the making investment decisions. Besides, the world rating agencies and stock exchanges develop the ratings and green stock indices that estimate the efficiency of the company's green brand using. The authors highlighted, that despite of the huge range investigation on green brand and green investment market the universally theory to define the meaning of green investment, the green image and brand have not been developed yet. In the paper, the authors proved the necessity of considering the stakeholders' interests under the developing program of company's green image promoting. At the same time, the authors systematized the main stakeholders of the company taking into account the specifics of green investments and the green brand. The authors highlighted, that greenwashing leads to decreasing the trust level of green brand. The authors proposed to implement a system for publishing non-financial reporting as a obligatory norm for companies with purpose to minimize the greenwashing using, The authors allocated and characterized the main marketing strategies of green brand promotion in order to attract additional green investments for company's development. The authors have determined that the green brand promotion program should considering the stakeholders' interests under developing of marketing strategy and green marketing instruments (both traditional and modern). The authors identified that further research is required to analyse the impact of gender, age and nationality on the stakeholders' behaviour and the company's green brand.

Keywords: investment, stakeholders, green brand, marketing communications, green marketing, promotion.

Пимоненко Татьяна, Люлев Алексей, Чигрин Елена

ИМИДЖ КОМПАНИИ И ГРИНВОШИНГ В РАМКАХ КОНЦЕПЦИИ ЗЕЛЕННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ

В статье авторами проанализированы основные предпосылки проникновения принципов устойчивого развития и

зеленого роста во все сектора экономики. Так, стремительный рост экологического сознания среди общества провоцирует бизнес-сектор переориентировать свою деятельность в соответствии с требованиями потребителей. Кроме этого, развитие зеленого инвестиционного рынка провоцирует переориентацию поведения инвесторов при принятии инвестиционных решений. Также, ряд мировых рейтинговых агентств и фондовых бирж создают собственные рейтинги и зеленые фондовые индексы, отражающие эффективность использования компаниями зеленого бренда. Авторами определено, что несмотря на стремительный рост зеленого инвестиционного рынка и актуальности продвижения зеленого имиджа, единой общепризнанной теории определения сущности зеленых инвестиций, зеленого имиджа и бренда до сих пор не разработано. В статье авторами установлено, что при формировании зеленого имиджа компании необходимо учитывать интересы основных стейкхолдеров компании. При этом авторами были систематизированы основные стейкхолдеров компании учитывая специфику зеленых инвестиций и зеленого бренда. В статье отмечено, что использование гинвошинга приводит к снижению уровня доверия к зеленому бренду. С целью минимизации использования гринвошинга, авторами предложено внедрение системы публикации нефинансовой отчетности в качестве обязательной нормы, которая должна быть закреплена на законодательном уровне. Авторами выделены и охарактеризованы основные маркетинговые стратегии продвижения зеленого бренда компании с целью привлечения дополнительных зеленых инвестиций. Авторами определено, что программа продвижения зеленого бренда должна учитывать интересы стейкхолдеров, учитывать их интересы при выборе маркетинговой стратегии и набор инструментов зеленого маркетинга (как традиционных, так и современных). Авторы отмечают, что дальнейшего исследований требует анализ влияния таких факторов как гендер, возраст и национальность на поведение стейкхолдеров и на зеленый бренд компании.

Ключевые слова: инвестиции, стейкхолдеры, зеленый бренд, маркетинговые коммуникации, зеленый маркетинг, промоция.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-2-265-143-157

Problem statement. The current mainstream of the world is future development considering the principals of sustainable development goals. Thus, the share of green-conscious among society is increasing from year to year. Noted, that enlarging of sustainable development concept provokes the appearance of new types of market, types of innovative activities, new conditions issues for the business sector. In that case, with the purpose to save the competitor positions at the market, the business sector should adopt and react to the changes so quickly.

It should be noted, that worldwide experts develop the range of indexes and rating which describe the company's, brand or country success on the way for achieving the sustainable development goals. Thus, the most popular indexes are: Sustainable Development Goals Index, Environmental Performance index, Subnational Human Development Index, Sustainable Competitiveness Index and etc. The above-mentioned indexes analyse not only economic performance, but also include the ecological, political and social indicators.

At the same time, the green concept spreading in all economic sectors. Thus, foreign investors try considering the green parameters during making the investing decisions. Besides, the EU experience showed that companies listed by the green stock indexes have a higher capitalization compare with others. The abovementioned means that if the company is to be a success at the market, the management should adopt all activities according to the requirements of the sustainable development goals. Therefore, the company's high management along with the improvement of the technological process should reorient the promotion program from traditional to developing and popularising the green brand of the company. It should be noted, if company is eco-friendly it has more options to attract the additional green investments.

Thus, it is necessary to investigate the main theoretical and methodological approaches to format, develop and promote green image of the company with purpose to attract additional green investment for developing.

Literature review. The results of previous investigations [8, 9] showed that despite of snowballing development of green investment market, enlarging green in all business sectors, the universal approach to define green investment hasn't been accepted by the worldwide science community. It is provoking the misunderstanding among the main stakeholders of green investment which limit the spreading green investment in all sectors. Under this investigation green investment is a capital which direct to the green assets. In this case, green assets – assets which provoke the achievement of green goals: decreasing of CO₂ emissions, mitigating the climate changes, spreading of alternative energy, green education and mind, etc.

Noted, that green stakeholders (investors, consumers, banks and etc) have different goals and interest during the making decisions. Therefore, the scientists Bolton R., Drew J., Chen Y. S., Sarkar N. A in the papers [1, 2, 10] proved that promotion program of company's green image should considering the green features of the stakeholders. It should be highlighted, despite the huge range of investigation on green brand, image and marketing the universal approaches to define green brand (as a green investment) has not accepted by the worldwide science community. Thus, the scientists in the paper define green brand as a symbols, signs or words which develop green imaginations about company (product or service) among stakeholders. As in the traditional marketing concept the most scientists Chen Y. S., Danciu V., Doszhanov A., Matthes J. Patterson P. in the paper [2, 3, 5-7] justified that green brand image of the company consists from the green satisfaction, green trust and green brand equity. In addition, green brand equity has the mediating role between green satisfaction and trust. Chen in the paper [2] defined green brand equity 'a set of brand assets and liabilities about green commitments and environmental concerns linked to a brand, its name and symbol that add to or subtract from the value provided by a good or service'. In this case it is necessary to provide the

promotion company with purpose to purchase the green as a brand among stakeholders.

Unsolved aspects of the problems. The abovementioned findings showed that most investigation of formation the main principals of promoting green brand as an instrument to attract green investment should be summarised and adapted to the ongoing Ukrainian conditions.

Thus, **the purpose of the paper** is analysing and summarising of the main parameters of the company's green brand; allocating of the main issues on promoting company's green image which restrict the attractiveness of additional green investment.

Results. Thus, the obtained results of investigation allow summarising the main berries and issues which limit the effective using of green brand by the companies:

- the lack of universal approaches to define green brand;
- the misunderstanding among stakeholders of the main meaning, features and parameters of green as a brand;
- the wide ranges of stakeholders which have own different interests and role which have to be considered during the developing and promoting of green brand;
- the lowest level of trusting to green as to the brand among stakeholders;
- the lack of nonfinancial report of companies which positioning itself as a green company in open access;
- the insufficient of certification and licensing systems of green products or services and etc.

It should be underlined, that all abovementioned issues are relate with each other, and one issue provoke the appearance of others. One of the most significant issue is the wide ranges of stakeholders which have own different interests and role which have to be considered during the developing and promoting of green brand. In this case, it is necessary to allocate the main stakeholders of green brand and green investment with purpose to considering their interest under the developing the green image of the company. Based on the obtained results of analysis, the main stakeholders of green investment could be allocated as follows: investment funds (domestic

and foreign); international associations; state funds; rating agencies; banks; public and non-governmental organizations; stock exchanges; domestic and foreign investors; advertising companies; state; consumers and etc. Taking to account the traditional stakeholders' theory, the all stakeholders of company's green brand could be grouped in three group: consumers; high management and investors. The effective promotion program of companies' green brand should consider the interest of the stakeholders with purpose to maximise the company's capitalization. The compilation of stakeholders of company's green brand and theirs interests are showed at Figure 1.

The findings showed that due to using of the greenwashing by the companies during the promotion program the level of trust to green brand is decreasing among the stakeholders. In this case, transparency should be the core element of marketing program to promote company's green brand. Greenwashing as a marketing instrument was used by the hotel chain with purpose to save money on towels' laundering. They promoted green mind among consumers through the using of the towels more than one time. Noted, that in this case the real goal of the hotel was reduce cost so not to save nature. The scientists Jay Westervelt called that process as greenwashing and defined it as company's behaviour which focuses firstly on economic profitability, not on environmental issues. Mostly scientists defined greenwashing as a big gap between declaration and real practice. Thus, the real practice means initiatives which correspond to the main principals of sustainable development. Therefore, greenwashing develops only green talking and green myth about the brand which could be destroyed at any time [4]. The greenwashing as a marketing instruments using with the purpose to demonstrate ecological benefits and achievements instead of real investment in green projects which decline negative impact on the environment. Traditionally, greenwashing used by the oil, chemical, automobile and etc. companies with purpose to promote brand and their products as eco-friendly. Thus, according to the experts' calculation (on the first Day of Earth) in 1970 the companies had been spent on greenwashing more than \$1 billion, it was much more than they spent on green technologies [11, 12].

Considering the above mention, using of greenwashing leads to developing the negative attitude to ‘green’ as a brand among stakeholders. The latest scandal with Volkswagen company on CO2 emission leads not only to the paying of \$24.7 billion and as a consequence to decline the trust level to the company which had the negative impact on company's brand which led to the loss of sales – up to \$34.5 billion [12, 14]. Thus, with the purpose to attract additional green investment through promotion of company’s green brand, the greenwashing should be declined and controlled by the government authorities. One of the perspective ways on solving abovementioned issues is implementing the transparency principals in the company activities through the publication of non-financial reports on the regular bases and in open access.

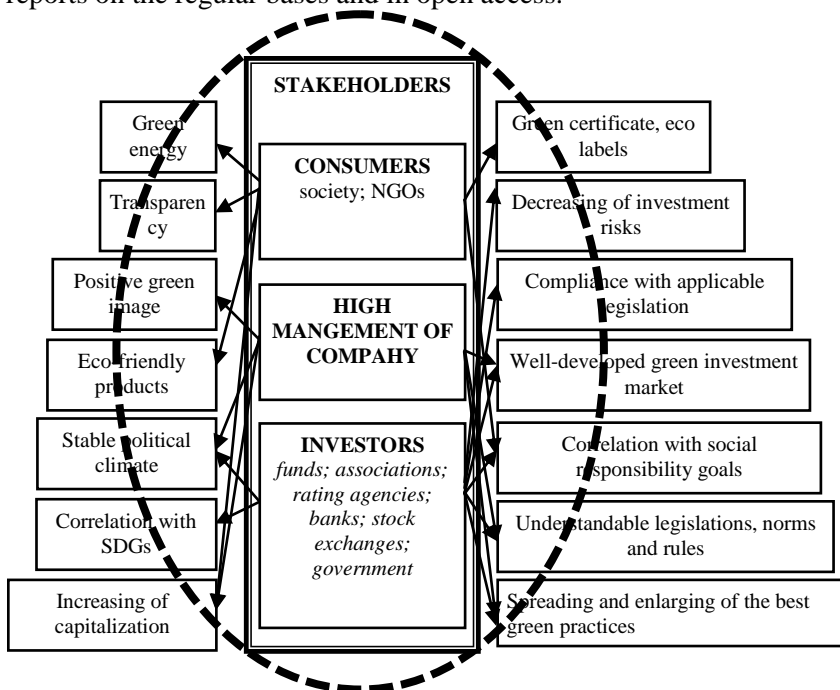

Figure 1. The main interests of the company’s green brand stakeholders
(developed by the authors)

Besides this norm should be accepted at the government level as obligatory. The finding showed European and American companies try to decline the using of greenwashing trough the publication of nonfinancial reports. According to the report of KPMG [13] the share of companies which published nonfinancial report is increasing from year to year (Table 1).

Table 1
The share of companies which published nonfinancial reports (developed on the basis of [13])

COUNTRIES	2011	2013	2015	2017
East and Africa	61%	54%	53%	52%
Europe	71%	73%	74%	77%
Asia-Pacific region	79%	71%	79%	78%
USA	69%	76%	77%	83%

Thus, compare to 2011 in 2017, the share of companies in the USA and Europe increase by 14% та 6% relevance. At the same time, the lowest level of share in the East and Africa (53%). Noted, that EU has already activated the process to unification of principals and rules to publish the nonfinancial reports. Thus, from the 2019–2020 years the companies should publish nonfinancial report on the obligatory and regular basis. Noted, that European experts declared that the first findings proved that companies which published nonfinancial reports could increase the profitability and had more chance to attract green investment. If the greenwashing could decrease the trust level to the company’s green brand, so the green satisfaction of the stakeholders increases the green brand equity which leads to improving green brand attitude. Thus, green trust and satisfaction could be increased through the satisfaction of the stakeholders’ interests through the minimizing the contradictions between expectations and real picture of green brand. In this case the most important is developing the effective system of eco certification and ecolabeling. Besides, this goal is also requirements of the entrance to EU market. Noted, that Ukrainian practice showed that green label hasn’t had the positive image among Ukrainian consumers yet. Firstly, society had the lowest level of trust. In this case, it is necessary to develop and implement such instruments,

marketing strategies which lead to increase the green satisfaction, trust, equity and attitude. The analysis of the traditional marketing strategy to promote brand and considering the features of green brand and stakeholders the most affordable strategies could be as follows: Green efficiency; Leadership; Green branding; Pricing leadership; Gender strategy.

Thus, the main goal of green efficiency strategy is costs reducing and decreasing the negative impact of technological process on environment. Mostly, under this strategy company doesn't spend a huge sum to promote their green brand. They try to attract attention through the quality of the product using the positive word of mouth communications. The second strategy – leadership. The main goal of this strategy is developing of company's green image through the direct communication with stakeholders according to their interests. Noted, that under this strategy companies spend a huge sum of money on promoting. Noted, it is thin line between this strategy and greenwashing. Green branding is the most popular strategy among companies which is going to save the competitive positions at the market and attract new green investment. Thus, according to this strategy companies try to develop unique propositions with green values for stakeholders. Pricing leadership based on the concept that green products should be more expensive than traditional. In this way, the company try to increase the profitability of investment for green investors through decreasing the payback period. But, the weak side of this strategy, that not all stakeholders agree to pay more for green products or for higher risks of green investment.

The gender strategy is less developed and justified from the scientific point of view than previous. The bullet point of this strategy is considering the gender factors during the promotion program of company's green brand. Thus, the main assumption is that women are more ecofriendly than man. In this case, the sub strategy could be allocated– gender-neutral strategy.

According to the finding's key elements which should be considered in effective program of company's green brand promotion are:

1. Green brand trust.
2. Green satisfaction.

3. Green brand image.
4. Green brand equity.
5. Green brand attitude.
6. Green promotion strategies.
7. Stakeholders and their interests.
8. Green marketing instruments and communications.

The concept model of linking between core element of company's green brand promotion is showed in Figure 2.

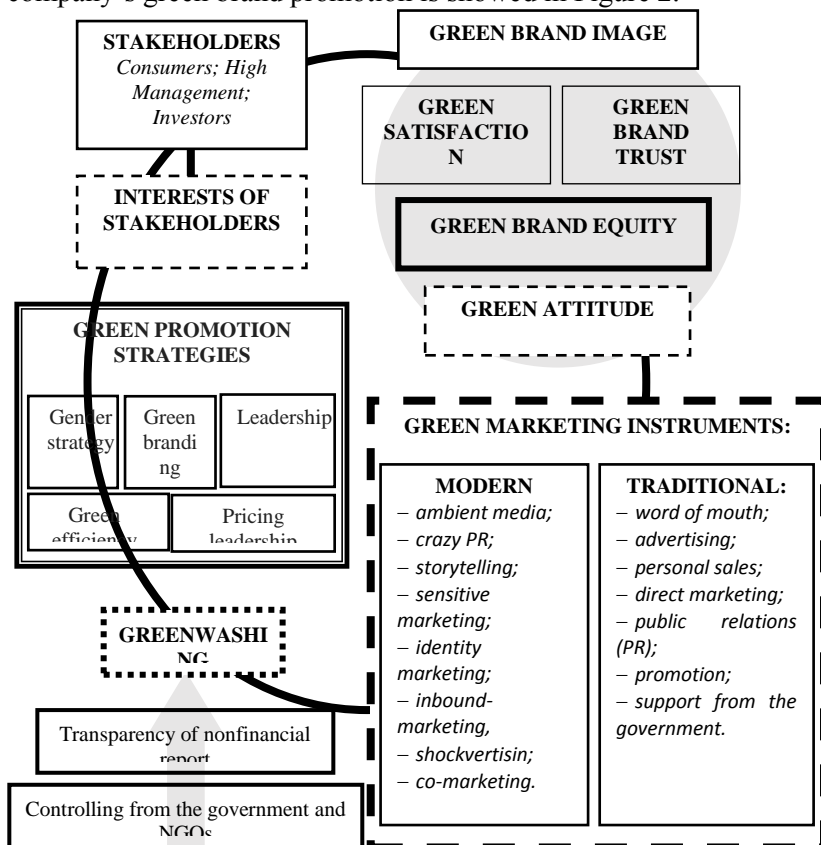

Figure 2. The framework concept of linking between core element of company's green brand promotion (developed by the authors)

Noted, the combination of all bullet elements of company's green brand promotion in line with avoiding of greenwashing could increase the green brand image of the company. As a consequence, it leads to increasing of company's capitalization and as a result – attract attention of investors and new green investment for company's development. At the same time, the increasing of green brand trust could be realized through avoiding of greenwashing. It should be highlighted, the range of green marketing instruments used according to the stakeholders' interest and corresponding green promotion strategies.

Conclusions. The results of investigation allow making conclusion that positive green image of company could attract the additional green investment for the company's development. Thus, the concept of green marketing should be analysed as a core element of increasing the competitive advantages of the company with purpose to attract additional green investment. Besides, all elements of green brand are linked. The changes of one element provokes the changing of other. The greenwashing has a negative impact on green brand attitude. In this case, company should avoid using of greenwashing as a green marketing instrument.

For the further investigation is actual to analyse the impact of gender, nation and age factors on stakeholders' behaviour and on green brand of companies with empirical justifications.

References

1. Bolton, R. N., & Drew, J. H. (1991). A longitudinal analysis of the impact of service changes on customer attitudes. *Journal of Marketing*, 55(1), 1–9.
2. Chen, Y. S. (2010) The drivers of green brand equity: green brand image, green satisfaction, and green trust. *Journal of Business Ethics*, 93(2), 307-319.
3. Danciu, V. (2015). Successful Green Branding, a New Shift in Brand Strategy: Why and how it works. *The Romanian Economic Journal*, 56, 47-64.

4. Delmas, M., & Cuerel, Burbano V. (2011). The drivers of greenwashing. *California Management Review*, 54, 64–87

5. Doszhanov, A., & Ahmad, Z. A. (2015). Customers' intention to use green products: The impact of green brand dimensions and green perceived value. *SHS Web of Conferences*, 1-16.

6. Matthes, J. Wonnerberger, A. Schmuck, D. (2013). Consumers' green involvement and the persuasive effects of emotional versus functional ads. *Journal of Business Research*, 67(9), 1885-1893.

7. Patterson, P. G., & Spreng, R. A. (1997). Modelling the relationship between perceived value, satisfaction and repurchase intentions in a business-to-business, services context: An empirical examination. *International Journal of Service Industry Management*, 8, 414-434.

8. Pimonenko T. (2018). Ukrainian Perspectives for Developing Green Investment Market: EU Experience. *Economics and Region*, 4 (71), 35-45.

9. Pimonenko T. Transparency of Ecological Reports as a Basis of Green Investment Market Development. Mechanism of Economic Regulation, 2018, No 4, 16-23.

10. Sarkar, N.A.: Green Branding and Eco-Innovation for Evolving a Sustainable Green Marketing Strategy. *Asia-Pacific Journal of Management Research and Innovation*, 8(1), 39-58, 2012.

11. Siano, A., Vollero, A., Conte, F., Amabile, S. (2015). More than words: Expanding the taxonomy of greenwashing after the Volkswagen scandal. *Journal of Business Research*, 71, 27–37. doi:10.1016/j.jbusres.2016.11.002

12. The Domino Effect of Volkswagen's Emissions Scandal. (2015). Retrieved from: <https://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2015/09/28/the-domino-effect-of-volkswagens-emissions-scandal/#3258544d282b>

13. The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2017. (2018). Retrieved from: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/10/kpmg-survey-of-corporate-responsibility-reporting-2017.pdf>

14. Vos L. (2019). What is Green Marketing? Retrieved from: <https://learn.g2crowd.com/green-marketing>

21.03.2019

УДК 657.631

JEL Classification: R 410

Потанов Максим, Міщенко Максим, Чернова Наталія

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІТ ТАРИФОУТВОРЕННЯ У ВАНТАЖНОМУ СЕКТОРІ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Визначена необхідність вдосконалення методології тарифоутворення для вантажних залізничних перевезень. У сфері залізничного транспорту метод регулювання тарифів на основі економічно обґрунтованих витрат прогнозованого обсягу доходу застосовується більше 20 років. При цьому, контроль над витратами реалізовується із застосуванням багатофакторної моделі, де враховують обсяги робіт і ціни на споживчому ринку, в промисловості та в деяких галузях національної економіки.

Ув'язка довгострокової тарифної політики з показниками ефективності, надійності і якості в частині надання послуг залізничного транспорту з перевезення вантажів може бути проведена в рамках розробки механізму застосування на залізничному транспорті мережевого контракту. Він укладається між державою і господарюючим суб'єктом на залізничному транспорті та передбачає довгострокову інвестиційну програму, модель довгострокового тарифного регулювання, а також цільовий рівень якості послуг і пов'язаних операційних показників. Мережевий контракт виступає як довгостроковий договір, який укладається між державою і власником інфраструктури залізничного транспорту загального користування, встановлює зобов'язання сторін для забезпечення цільового стану інфраструктурного комплексу і зобов'язаний

статі балансуєчим елементом методу прибутковості інвестованого капіталу.

Такий механізм ефективно працює в європейських країнах, де непогано себе зарекомендував. Держави - члени Європейського співтовариства, які уклали багаторічні контракти з менеджментом залізничної інфраструктури, це: Бельгія, Болгарія, Великобританія, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Польща, Румунія, Франція, Швейцарія.

Ключові слова: тариф, вантажні перевезення, залізничний транспорт, Європейське співтовариство, економічна ефективність

Potapov Maksym, Mishchenko Maksym, Chernova Natalia

EUROPEAN EXPERIENCE OF TARIFF FORMATION IN THE RAILWAY SECTOR OF RAILWAY TRANSPORT

The need to improve the pricing methodology for freight rail transportation has been identified. In the field of railway transport, the method of tariff regulation on the basis of economically reasonable costs of the projected income is used for more than 20 years. Cost control is carried out on the basis of multifactor models, which take into account the volume of work and prices in the consumer market, in the industrial sector and in other sectors of the national economy.

Linking the long-term tariff policy with indicators of efficiency, reliability and quality in terms of the provision of railway transport services for the carriage of goods can be carried out as part of the development of a mechanism for the application of a network contract in railway transport. It is between the state and the economic entity in railway transport and provides for a long-term investment program, a model of long-term tariff regulation, as well as a target level of service quality and related operational indicators. The network contract acts as a long-term contract concluded between the state and the subjects of managing public rail transport. It fixes the obligations of the parties to ensure the effective functioning of the

infrastructure complex and must become a balancing element of the method of return on invested capital.

Such a mechanism effectively works in European countries where it has a positive implementation experience. The states - members of the European Community, which have concluded long-term contracts with the management of railway infrastructure, are: Belgium, Bulgaria, Great Britain, Denmark, Ireland, Spain, Italy, the Netherlands, Poland, Romania, France, Switzerland.

Key words: tariff, freight transportation, railway transport, European Community, economic efficiency

Потапов Максим, Мищенко Максим, Чернова Наталья

ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ ТАРИФООБРАЗОВАНИЯ В ГРУЗОВОМ СЕКТОРЕ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА

Определена необходимость совершенствования методологии тарифообразования для грузовых железнодорожных перевозок. В сфере железнодорожного транспорта метод регулирования тарифов на основе экономически обоснованных затрат прогнозируемого объема дохода применяется более 20 лет. Контролирование издержек осуществляется на основе многофакторных моделей, в которых учитывается объем работы и цены на потребительском рынке, в промышленном секторе и в иных отраслях национальной экономики.

Увязка долгосрочной тарифной политики с показателями эффективности, надежности и качества в части предоставления услуг железнодорожного транспорта по перевозке грузов может быть проведена в рамках разработки механизма применения на железнодорожном транспорте сетевого контракта. Он заключается между государством и хозяйствующим субъектом на железнодорожном транспорте и предусматривает долгосрочную инвестиционную программу, модель долгосрочного тарифного регулирования, а также целевой уровень качества услуг и связанных операционных показателей.

Сетевой контракт выступает в роли долгосрочного договора, заключаемого между государством и субъектами хозяйствования железнодорожного транспорта общего пользования. Он фиксирует обязательства сторон для обеспечения эффективного функционирования инфраструктурного комплекса и обязан стать балансирующим элементом метода доходности инвестированного капитала.

Такой механизм эффективно работает в европейских странах, где имеет положительный опыт реализации. Государства - члены Европейского сообщества, которые заключили долговременные контракты с менеджментом железнодорожной инфраструктуры, это: Бельгия, Болгария, Великобритания, Дания, Ирландия, Испания, Италия, Нидерланды, Польша, Румыния, Франция, Швейцария.

Ключевые слова: тариф, грузовые перевозки, железнодорожный транспорт, Европейское сообщество, экономическая эффективность

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-2-265-157-173

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Одна з основних вимог до сучасної тарифообразуючої системи - стимулювання залучення інвестицій під гарантований державою відсоток прибутковості на вкладений капітал, зростання капіталізації регульованих організацій, поліпшення якості при стратегічному плануванні діяльності організацій, фінансова та економічна мотивація для скорочення витрат [4, 11]. Існуюча система тарифного регулювання заснована на витратному підході фактично завдає шкоди компаніям, що скорочують витрати, тому що урізає витрати на майбутній період на величину економії [7]. Це позбавляє компанії можливості акумулювати активи і вкладати їх в розвиток діяльності.

Зекономлені кошти можуть бути інвестовані в модернізацію і оновлення виробничого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в який започатковано розв'язання поданої проблеми та на які спирається автор.

Проблема вдосконалення методології тарифоутворення у вантажному секторі залізничного транспорту заслуговує в ринкових умовах особливу увагу. Це викликано, по-перше, надмірним зносом основних засобів вантажного сектору залізничного транспорту; по-друге, необхідністю забезпечення вимог вантажовласників щодо заданого обсягу перевезень [13], з встановленим рівнем якості, по-третє, необхідністю реалізації гармонізаційних процесів з залізничним транспортом Європейських країн на основі вдосконалення інтероперабельності.

Окремі аспекти даної проблематики вивчали та розробляли такі вітчизняні та закордонні фахівці: Ortuzar J. [1], Аксьонов І.М., Пасечнік В.І. [2], Гурнак В.М. [3], Ейтутіс Г. Д. [5], Макаренко М. В. [8], Міщенко М.І. [9, 10], Сич Є. М. [12], Цветов Ю.М. [14].

З урахуванням вагомості для теорії та практики отриманих результатів, все ж таки залишаються недостатньо висвітлені деякі питання.

Формування цілей статті (постановка завдання).

Метою статті є дослідження європейського досвіду формування тарифів на вантажні залізничні перевезення з урахуванням умов та особливостей його функціонування та вдосконалення вітчизняної методології тарифоутворення як засіб покращення економічної ефективності діяльності залізничного транспорту.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

У Великобританії завдяки методу прибутковості інвестованого капіталу за 15 років витрати компаній знизилися більш ніж на 50% [6]. Інвестори купують гарантію по поверненню інвестованого капіталу, зниження ризиків, справедливий рівень прибутковості капіталу. Згідно з методом прибутковості інвестованого капіталу, всі фінансові вкладення інвесторів повинні бути відшкодовані. Відсоток доходу

інвестора встановлюється регулятором – органами державного регулювання цін і тарифів при визначенні величини тарифу. Інтерес для приватного інвестора представляють галузі, де ризики передбачувані, а правила роботи прозорі і стабільні. Система тарифного регулювання на основі методу прибутковості інвестованого капіталу істотно зменшує ризики інвестування за рахунок економічно обґрунтованих механізмів, що гарантують інвесторам повернення інвестицій і прибутковості капіталу [11]. Метод прибутковості задіяного капіталу вигідний з різних причин. Передбачуваність і стабільність тарифної політики. Довгостроковий принцип регулювання дозволяє моделювати основні економічні параметри регульованої інфраструктурної компанії на термін діяльності по періоду життєвого циклу інвестицій [11]. Застосування методу прибутковості інвестованого капіталу передбачає індексацію тарифів виходячи з незалежних від діяльності регульованою організації макроекономічних показників (інфляція, розмір експлуатаційної діяльності). Зменшуються регуляторні та макроекономічні ризики і гарантується збереження інвестицій [11]. Рівень прибутковості. Інтерес інвесторів до вкладень в діяльність регульованої компанії визначається величиною реального прибутку. Інвестиції повинні забезпечувати справедливу прибутковість, яку можна порівняти з прибутковістю вкладень в інші активи з ідентичними ризиками. Інфраструктурним компаніям вигідніше залучати позикові джерела фінансування інвестицій за умови повної гарантії прибутковості і рентабельності нових вкладень. Ризикованість таких позик для кредитора вкрай невисока при адекватності рівня фінансового важеля позичальника і самої компанії, так як норма прибутковості повинна покривати середньозважену вартість капіталу. Держава і регуляторна діяльність. Реконструкція, модернізація та введення нових потужностей в умовах нової моделі тарифного регулювання забезпечить можливість гарантованого інфраструктурного забезпечення розвитку національної економіки. Привабливість методики полягає в щорічному зниженні операційних витрат інфраструктурної компанії, контроль якості її послуг.

В умовах структурних модифікацій економіки і тотального бюджетного дефіциту з початку незалежності найважливішим завданням держави є подолання наслідків економічного спаду для бюджетного сектора і населення. Тарифне регулювання полягало в обмеженні виручки суб'єктів до найменшої можливої величини і перерозподілі тарифного навантаження з населення і бюджетів усіх рівнів на найбільш стійку частину комерційного сектора (перехресне субсидування). Ключовими критеріями адекватності тарифної політики нових умов функціонування галузі та потребам розвитку можна визначити наступні. Створення умов для залучення комерційних інвестицій, полегшення виходу на регульований ринок новим учасникам. Забезпечення ефективного тарифного регулювання в умовах ускладнюється і рухомий інституційної структури і структури прав власності в регульованому секторі. Передумови переходу до нової моделі тарифного регулювання багато в чому визначаються тими ж особливостями, що і при впровадженні її за кордоном. По-перше, наявність протиріччя між інтересами держави та інтересами власників монопольного бізнесу. У 1980-х рр. уряд Великобританії був змушений піти на безпрецедентний адміністративний обмеження тарифів монополіста на ринку зв'язку. Подібне адміністративне обмеження тарифів призвело до того, що рентабельність бізнесу значно знизилася. По-друге, рентабельність бізнесу, тарифи якого регулює держава, стає нижче середньо-ринкового значення. Отже, інвестиції в цей бізнес стають малопривабливими, а одержуваний прибуток виявляється недостатнім навіть для обслуговування позикових коштів. При цьому спочатку процес розширення бізнесу, а потім і процес оновлення і модернізації основних виробничих активів стає неможливим. Порогові рівні настання подібних процесів можуть бути досить точно прораховані виходячи з вартості банківського кредиту. По-третє, відновлення інвестиційної привабливості галузі шляхом регулювання тарифів. Оскільки ціноутворення стає досить прогнозованим, держава може гарантувати певні правила гри в ціноутворенні. Після переходу на метод прибутковості інвестованого капіталу галузь стає привабливою

як позичальник довгострокових і, отже, більш вигідних вкладень з терміном повернення запозиченого капіталу до 15-25 років, що дозволяє фінансувати дорогі проекти, термін реалізації яких може бути майже необмежений.

У Великобританії процедура розрахунку і затвердження необхідної валової виручки для власника інфраструктури ґрунтується на твердженні елементів по «блокам» [6]. Дана методологія є стандартною і часто застосовується державними органами при затвердженні тарифів природних монополій. Особливістю цього підходу стосовно володільця залізничної інфраструктури є порядок відшкодування витрат на інвестиції. Частина витрат на інвестиції, понесені власником інфраструктури, відшкодовуються через механізм амортизації регульованою бази активів, в розрахунок якого включається сума нових інвестицій в планових періодах. Частина, що залишилася витрат підлягає відшкодуванню за рахунок запозичень. Процедура розрахунку і затвердження прогнозованого обсягу доходу є частиною загального циклу планування і проводиться один раз в п'ять років з затвердженням рівня плати за доступ до інфраструктури на наступні п'ять років. При цьому, в рамках наступного контрольного періоду, передбачений роздільний порядок розрахунку складових елементів прогнозованого обсягу доходу та окремі тарифи за доступ до інфраструктури для Англії та Уельсу і окремо для залізничної інфраструктури Шотландії [6]. Плата за доступ до інфраструктури, а так само штрафні або бонусні платежі, розраховується Network Rail (британська компанія, власник і оператор залізничної інфраструктури в Великобританії) з встановленою законом періодичністю 5 років і підлягають узгодженню і затвердженню Службою з регулювання залізниць. Плата за доступ до інфраструктури складається з фіксованої частини, затвердженої службою і змінною частини, яка визначається Network Rail. Змінна частина залежить від виконання критеріїв результативності перевізників. Встановлений розмір плати за доступ до інфраструктури закріплюється в угоді про доступ до інфраструктури на тривалість контрольного періоду – 5 років. При узгодженні

розміру плати за доступ до інфраструктури операторів (вантажні і пасажирські оператори) регулюючий орган може встановити їх нижче необхідного для покриття всієї суми прогнозованого обсягу доходу. Втрачена частина суми прогнозованого обсягу доходу власнику інфраструктури компенсуються за рахунок державних грантів. Найбільшу частку в джерелах надходжень Network Rail складають державні гранти - трансферти з державного бюджету, що спрямовуються власнику інфраструктури на компенсацію прогнозованого обсягу доходу, непокритою платами за доступ, або фінансування затверджених інвестиційних проектів. Загальний їх обсяг встановлюється Департаментом транспорту в цілому на контрольний період і в розбивці по роках. Network Rail залучає позикові кошти як в рамках програми запозичення, що гарантується урядом, так і за допомогою залучення банківських кредитів. На законодавчому рівні не закріплені конкретні напрямки використання залучених коштів, а визначається лише максимальний розмір заборгованості компанії (відношення заборгованості до активів компанії). На практиці залучені кошти використовуються з метою фінансування передбачених інвестиційними планами витрат і покриття дефіциту фінансування поточних операцій. Процес розрахунку прогнозованого обсягу доходу є узагальненою вартісною оцінкою робіт і інвестицій, необхідних для виконання вимог, закріплених Департаментом транспорту в Основних вимогах до інфраструктури.

Це доводить, що компанія несе відповідальність за розвиток національної залізничної інфраструктури. Незначне відхилення від бізнес плану сталося через глобальні кризові явища в світі, що позначилося і на економіці Об'єднаного Королівства.

Для досягнення цих цілей проводиться вартісна оцінка величини регульованої бази активів на кожен рік планованого контрольного періоду. Всі процедури розрахунку тарифних елементів детально описані в нормативних документах і не підлягають зміні або перегляду в односторонньому порядку. У зв'язку зі спадом промислового виробництва і зниженням споживання відповідно впала і виручка і, як наслідок, виник

брак коштів для власних вкладень, які є основою інвестиційної програми. Виникли проблеми і з другою складовою інвестиційного портфеля - кредитними ресурсами. Залучення позикових коштів на ринку банківського капіталу стало проблематично через високі відсоткові ставки. Проведений аналіз дозволив виявити наступні недоліки застосування методу прибутковості інвестованого капіталу. Зростання тарифів. Головна перевага нової системи тарифного регулювання в тому, що вона сприяє залученню додаткового обсягу інвестицій. Однак чим більше база інвестованого капіталу, тим більше буде тариф для споживачів. В результаті виникають протиріччя для компаній зі значним майновим комплексом: розмір інвестованого капіталу призводить до істотного зростання тарифу навіть при використанні механізмів згладжування, а скорочення бази недоцільно, так як втрачається сенс впровадження нового методу. Висока ставка позикових коштів. Новий тариф дає можливість залучати більше коштів від інвесторів, піднімаючи закладену в тариф ставку прибутковості. Це дозволяє гнучко управляти попитом, в тому числі реагуючи на поточні процентні ставки і очікувану інвесторами норму прибутковості капіталу. Правда, поки контекст застосування цих можливостей за змістом може бути абсолютно протилежним: намагаючись стримати зростання тарифів, прибутковість можуть знижувати в надії на те, що при низьких кредитних ставках це і інвесторів не відлякує, і інфляцію послабить.

Ризики непередбачуваності тарифів для кінцевого споживача. Крім інфраструктурної складової вартість перевезення включає вагонну. Тариф на інфраструктурну складову можна спрогнозувати. Але з точки зору споживача, в цьому мало сенсу, так як передбачуваний тариф за послуги інфраструктури додається до непередбачуваною ціною за використання вантажних вагонів.

Неочевидність зв'язку між тарифом і якістю послуг. Проблема полягає в тому, що механізм підвищення якості послуг не є автоматичним. Його робота залежить від об'єктивності і сумлінності регулятора і регіональних влад. А

при такій схемі існує можливість помилки, упередженості і корупційних дій.

Обґрунтування тарифу на вантажні перевезення - це процес, що не залежить від методики розрахунку, що застосовується. Як і раніше спочатку формується заявка на встановлення тарифу, відбувається подача заявки з відповідним обґрунтуванням. Далі йде процес розгляду заявки, який іноді включає в себе і залучення сторонніх експертів. Підсумком стає ухвалення рішення про встановлення тарифу. Як правило, до заявки на встановлення тарифу організація подає докладну інформацію за статтями витрат, інвестиційну програму на майбутній період регулювання, відомості про фактичне виконання тарифів за попередній період. Таким чином, процедура обґрунтування тарифу - діалог, в якому компанія доводить необхідність встановлення тарифу певного розміру, оперуючи параметрами економічної ефективності. Основна відмінність нового методу полягає в тому, що при його розробці враховується індекс прибутковості капіталу. Він застосовується в розрахунку вартості основних засобів компанії, які повинні бути оцінені кваліфікованим оцінювачем. При сформованих банківських ставках і переході на перспективну систему формування тарифу для того, щоб зберегти рівень прибутковості залізничної монополії необхідно підвищити тариф на 18%. В умовах кризи таке підвищення не прийнятно. Компаніям потрібен компенсаційний механізм.

Техніко-економічна неготовність залізничних компаній до переходу на перспективні тарифи. Незважаючи на переваги методу прибутковості інвестованого капіталу, перейти на методику формування перспективного тарифу, без певної підготовки, не можна, оскільки накопичився ряд проблем, що не дозволяє залізничним інфраструктурним компаніям застосувати новий метод формування тарифу. Накопичений фінансовий дефіцит не дозволить ефективно вирішувати поставлені завдання.

Вплив зовнішніх факторів. Новий метод формування тарифів розрахований на серйозну виручку і зростання обсягів виробництва. На метод прибутковості інвестованого капіталу

переходити вигідніше в період зростаючого ринку, коли потреба в інвестиціях різко збільшується. У зв'язку зі спадом промислового виробництва і зниженням обсягів виробництва відповідно скорочується і виручка. Як наслідок, бракує коштів для власних вкладень, які повинні бути основою інвестиційного портфеля. В результаті виникає необхідність в скороченні інвестиційної програми. Залучення позикових коштів на ринку банківського капіталу проблематично через високі відсоткові ставки.

Регулятивна політика держави. Можна відзначити три основні категорії проблем тарифного регулювання, що викликають збитки для регульованих компаній, які можуть бути не в повній мірі компенсовані надалі. Держава часто не компенсує недоотриманий дохід в повному обсязі або взагалі не компенсує. Неправильна практика згладжування тарифів.

Зменшення виручки в попередні роки не компенсується в повному обсязі в наступні роки. При цьому в деяких випадках компенсація не враховує тимчасову вартість грошей, тобто згладжування тарифів часом приймає форму простого урізування регульованої виручки. Регулюючі органи скорочують підконтрольні операційні витрати і згладжують тарифи без належної компенсації.

У сфері залізничного транспорту метод регулювання тарифів на основі економічно обґрунтованих витрат прогнозованого обсягу доходу застосовується більше 20 років. При цьому, контроль над витратами реалізовується із застосуванням багатофакторної моделі, де враховують обсяги робіт і ціни на споживчому ринку, в промисловості та в деяких галузях національної економіки.

Стратегічним напрямком інфраструктурної залізничної компанії для вирішення даної проблеми має стати застосування на залізничному транспорті механізмів по формуванню тарифу на вантажні перевезення на економічно аргументовано рівні, аналогічно механізму методу прибутковості інвестованого капіталу. Застосування даного механізму дозволить забезпечити розширене відтворення основних засобів залізничного

транспорту відповідно до потреб національної економіки в перевезеннях.

Методичні вказівки теоретично дозволяють упорядкувати державні підходи до тарифного регулювання, вони формують механізм довгострокового тарифного планування, що забезпечує розширене відтворення основних засобів залізничного транспорту адекватно потребам економіки країни, дозволяючи забезпечити гарантоване джерело інвестиційних ресурсів в довгостроковій перспективі. Ці вказівки по суті заміщають метод витратного підходу, що раніше використовувався у процесі формування тарифу на вантажні перевезення і механізм додавання до тарифу інвестиційної складової.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших наукових напрацювань у даному напрямку. Ув'язка довгострокової тарифної політики з показниками ефективності, надійності і якості в частині надання послуг залізничного транспорту з перевезення вантажів може бути проведена в рамках розробки механізму застосування на залізничному транспорті мережевого контракту. Він укладається між державою і господарюючим суб'єктом на залізничному транспорті та передбачає довгострокову інвестиційну програму, модель довгострокового тарифного регулювання, а також цільовий рівень якості послуг і пов'язаних операційних показників. Мережевий контракт виступає як довгостроковий договір, який укладається між державою і власником інфраструктури залізничного транспорту загального користування, встановлює зобов'язання сторін для забезпечення цільового стану інфраструктурного комплексу і зобов'язаний стати балансуєчим елементом методу прибутковості інвестованого капіталу.

Такий механізм ефективно працює в європейських країнах, де непогано себе зарекомендував. Держави - члени ЄС, які уклали багаторічні контракти з менеджментом залізничної інфраструктури: Бельгія, Болгарія, Ірландія, Італія, Румунія, Великобританія, Данія, Іспанія, Німеччина, Польща, Франція, Нідерланди, Швейцарія [6].

Література

1. Ortuzar J. de D. Modelling transport. Third edition / J. de D. Ortuzar, L. G. Willumsen. – John Wiley & Sons Ltd. 2006, – 499 р.
2. Аксенов И. М. Проблемы вхождения железных дорог стран СНГ в общеевропейскую транспортную систему (на примере железных дорог Украины) / И. М. Аксенов, В. И. Пасечник, В. В. Пасечник // Современные проблемы экономики и управления на железнодорожном транспорте : материалы II сетевой науч.-практ. конф. – М., 2000. – С. 36-37.
3. Гурнак В.М. Проблеми управління економіко-господарською діяльністю транспортної галузі в сучасних умовах / В.М. Гурнак, О.В. Онанченко // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер.: Економіка і управління. – 2015. – Вип. 32. – С. 9-19.
4. Державна цільова програма реформування залізничного транспорту на 2010 – 2019 роки [Електронний ресурс] : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 16 груд. 2009 р. № 1390 [в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 26 жовт. 2011 р. № 1106]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>. - Назва з титул. екрану.
5. Ейтутіс Г. Д. Теоретико-практичні основи реформування залізниць України: [монографія] / Г. Д. Ейтутіс. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2009. – 240 с.
6. Європейське Залізничне Агентство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.era.europa.eu> [Дата звернення 01.01.2019].
7. Збірник тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України та пов'язані з ними послуги. – К.: ТОВ «Інпрес», 2017. – 198 с.
8. Макаренко М. В. Витрати на залізничному транспорті: аналіз і управління / М. В. Макаренко, М. Ю. Гончаров, Н. С. Соколовська. – К. : ІКТП-Центр, 1999. – 206 с.
9. Міщенко М. І. Дослідження процесів реструктуризації залізничної галузі країн світу / М. І. Міщенко // Вісник

Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. – Д., 2007. – Вип. 17. – С. 250-253.

10. Міщенко М.І. Model of fees calculation for access to track infrastructure facilities / М. І. Міщенко // Наука та прогрес транспорту. – 2015. – №1 (55). – С.35-42.

11. Практичний посібник з оцінки державних інфраструктурних інвестиційних проектів: Проект ЄС «Підтримка сталого регіонального розвитку в Україні» / Під заг. ред. Ю. Фролова. – К.: СПД «Вальд», 2011. – 224 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://municipal.gov.ua/upload/usr/files/CBA_manual_ua.pdf

12. Сич Є. М. Організаційно-економічні проблеми взаємодії транспортних мереж суміжних країн : [монографія] / Є. М. Сич, О. М. Парубець. – К. : Логос, 2012. – 217 с.

13. Транспорт і зв'язок України 2017р. / Державний комітет статистики України; [за ред. О.О. Кармазіна]. – К. : Державна служба статистики України, 2018. – 168с.

14. Транспортний сектор економіки України та залізничний транспорт / Ю. М. Цветов [та ін.]. – К. : КУЕТТ, 2006. – 428 с.

2. Aksenov, Y.M. (2000) Problemy vkhozhdeniyya zheleznykh doroh stran SNH v obshcheevropeyskiyu transportnuyu systemu (na prymere zheleznykh doroh Ukrainy) [Problems of entry of railways of the CIS countries into the pan-European transport system (on the example of the railways of Ukraine)]. *Sovremennyye problemy ekonomiky u upravleniyya na zheleznodorozhnom transporte : materialy II setevoy nauch.-prakt. konf. – Modern problems of economics and management in railway transport: materials II network scientific-practical. conf.* Moscow, 36-37 [in Russian].

3. Hurnak, V.M., Onanchenko O.V. (2015) Problemy upravlinnya ekonomiko-hospodars'koyu diyal'nistyuu transportnoyi haluzi v suchasnykh umovakh [Problems of management of economic-economic activity of transport industry in modern conditions]. *Zbirnyk naukovykh prats' Derzhavnoho ekonomiko-*

tekhnologichnoho universytetu transportu. Ser.: Ekonomika i upravlinnya. – *Collection of scientific works of the State economic-technological university of transport. Sir: Economics and Management*, 32, 9-19 [in Ukrainian].

4. Derzhavna tsil'ova prohrama reformuvannya zaliznychnoho transportu na 2010 – 2019 roky [State target program for rail transport reform for 2010-2019]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/>. [in Ukrainian].

5. Eytutis, H.D. (2009) *Teoretyko-praktychni osnovy reformuvannya zaliznyts' Ukrayiny [Theoretical and practical basics of reforming the railways of Ukraine]*. Nizhyn : Aspekt-Polihraf. [in Ukrainian].

6. Yevropeys'ke Zaliznychne Ahent-stvo [European Railway Agency]. (n.d.). www.era.europa.eu. Retrieved from <http://www.era.europa.eu>. [in Ukrainian].

7. Zbirnyk taryfiv na perevezennya vantazhiv zaliznychnym transportom u mezhakh Ukrayiny ta pov"yazani z nymy posluhy [*Collection of tariffs for the carriage of goods by rail within Ukraine and related services*] (2017). – Kyyev.: TOV «Inpres». [in Ukrainian].

8. Makarenko, M.V., Honcharov M.Yu., Sokolovs'ka N.S. (1999) *Vytraty na zaliznychnomu transporti: analiz i upravlinnya [Cost of Rail Transport: Analysis and Management]*. Kyyev: IKTP-Tsentr. [in Ukrainian].

9. Mishchenko, M.I. (2007) *Doslidzhennya protsesiv restrukturyzatsiyi zaliznychnoyi haluzi krayin svitu [Investigation of the Restructuring of the Railroad Industry of the World Countries]*. Visnyk Dnipropetrovs'koho natsional'noho universytetu zaliznychnoho transportu imeni akademika V. Lazaryana. – *Bulletin of the Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after academician V. Lazaryan*, 17, 250-253. [in Ukrainian].

10. Mishchenko, M.I. (2015) *Model of fees calculation for access to track infrastructure facilities [Model of fees calculation for access to track infrastructure facilities]*. Nauka ta prohres transportu. – *Science and progress of transport.*, 1 (55), 35-42. [in Ukrainian].

11. Frolov, Yu. (2011) *Praktychnyy posibnyk z otsinky derzhavnykh infrastruktturnykh investytsiynykh proektiv: Proekt YeS*

«Pidtrymka staloho rehional'noho rozvytku v Ukraini» [Practical Guide to Assessing Public Infrastructure Investment Projects: EU Project "Support for Sustainable Regional Development in Ukraine"] / Pid zah. red. Yu. Frolova. – Kyuytv: SPD «Val'd». [in Ukrainian].

12. Sych, Ye.M., Parubets', O.M. (2012) *Orhanizatsiyno-ekonomichni problemy vzayemodiyi transportnykh merezh sumizhnykh krayin* [Organizational and economic problems of interaction of transport networks of adjacent countries]. Kyuev: Lohos. [in Ukrainian].

13. Karmazina, O.O. (2018) *Transport i zv'yazok Ukrainy 2017 p.* [Transport and communications of Ukraine in 2017]. Kyuev: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [in Ukrainian].

14. Tsvetov M. (2006) *Transportnyy sektor ekonomiky Ukrainy ta zaliznychnyy transport* [Transport sector of Ukrainian economy and railway transport]. Kyuev: KUETT. [in Ukrainian].

21.03.2019

УДК 338.43+368

JEL Classification: D 290, G 200, G 290

Слободянюк Ольга, Мужайло Василь, Чабаров Валентин

РИНОК СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У розвинених країнах страхування життя має інституційне значення для економіки, акумулює внутрішні інвестиційні ресурси, сприяє поліпшенню економічного стану, накопляє грошові кошти та підтримує економічну безпеку. Таким чином це норма життя та об'єкт для подальших досліджень.

У кожної людини існує нагальна проблема попередження і головне відшкодування збитків при настанні страхового випадку. Без цього неможливо формувати відносини, сутність яких має об'єктивний характер та розкриває сутність

економічної категорії «Страховий захист», пов'язаний з життям, здоров'ям та додатковою пенсією людей у суспільстві. Захищає людей та формує в галузі страхування ці відносини страхування життя і яке є невідокремленим атрибутом ринкової економіки сучасності.

Згідно чинного законодавства України, у випадку банкрутства компанії страхування життя або її ліквідації з інших причин, кошти сформованих резервів підлягають передачі іншому страховикові за згодою страхувальника або застрахованої особи або підлягають передачі застрахованій особі. Тривалість існування страхової компанії не зв'язана прямо з тими продуктами, які вона реалізує.

Економічні умови розвитку ринку страхування життя змінюються зі зростанням економіки, підвищенням рівня життя громадян, появою на ринку страхування життя нових страховиків і тому потребують адекватної оцінки та теоретичного осмислення.

Ринок страхування життя є другим за рівнем капіталізації серед небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній на 31.12.2017 р. становила 39 компаній.

Страхування життя є важливим засобом захисту рівня добробуту та забезпечення економічної системи і досить могутнім джерелом внутрішніх інвестицій. Існує пряма залежність між рівнем ВВП країни та долею зборів по страхуванню життя в ВВП. За цим показником Україна багаторазово поступається не тільки країнам з найвищим у світі рівнем добробуту, але і своїм сусідам у Центральній та Східній Європі. Так, за даними офіційних статичних даних у Чехії, Угорщині та Польщі ринок страхування життя становив біля 1-2% від ВВП, у США – 4-5%, в Японії – 8-9%.

Як показує досвід країн Центральної та Східної Європи, динаміка ринку страхування життя у першу чергу визначається п'ятьма умовами: рівнем добробуту населення, його горизонтом планування, розвитком альтернативних фінансових інститутів, попереднім досвідом страхування життя населення, доступністю якісних страхових продуктів. Зі зростанням добробуту, як

правило, людям властиво більшу частину свого заробітку зберігати, в тому ж числі у формі полісів страхування життя.

У статті встановлено необхідність розвитку страхування життя в Україні та його актуальність, що є підґрунтям для повноцінної життєдіяльності громадян кожної країни та нормою. Досліджено сутність, основні ризики покриття накопичувальних програм страхування життя, взаємозв'язок між страхуванням та життям громадян, головні об'єкти страхування. Охарактеризовані основні проблеми даного виду страхування, що стримують та гальмують його розвиток. Проведено аналіз динаміки показників ринку страхування життя на фоні макроекономічних показників. Запропоновані рекомендації щодо перспектив розвитку даного виду страхування в Україні.

Ключові слова: страхування, страхування життя, страхові компанії, страховик, страхувальник, вигодонабувач, страхова сума, страхова премія.

Slobodyanyuk Olga , Muzhailo Vasily, Chabarov Valentin

MARKET OF LIFE INSURANCE IN UKRAINE: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

In developed countries, life insurance has institutional significance for the economy, accumulates domestic investment resources, improves the economic situation, saves money and maintains economic security. So it's a standard of living and an object for further research.

Every person has an urgent problem of warning and, most importantly, compensation for losses in the event of an insured event. Without this it is impossible to form relations, the essence of which is objective and reveals the essence of the economic category "Insurance protection", which is connected with life, health and additional pension of people in society. Protects people and forms in the field of insurance these life insurance relationships and which is an indispensable attribute of today's market economy.

According to the current legislation of Ukraine, in case of bankruptcy of the company life insurance or its liquidation for other

reasons, the funds of the formed reserves are to be transferred to another insurer with the consent of the insured or the insured person or subject to transfer to the insured person. The duration of the existence of an insurance company is not directly related to the products it sells.

Economic conditions of the life insurance market are changing with the growth of the economy, an increase in the standard of living of citizens, the emergence of new insurers on the life insurance market and therefore need an adequate assessment and theoretical reflection.

The life insurance market is the second in terms of capitalization among non-bank financial markets. The total number of insurance companies as at 31.12.2017 was 39 companies.

Life insurance is an important means of protecting the welfare and ensuring the economic system and a very powerful source of domestic investment. There is a direct correlation between the level of GDP of the country and the share of life-assurance charges in GDP. By this indicator, Ukraine has repeatedly yielded not only to the countries with the highest welfare level in the world, but also to its neighbors in Central and Eastern Europe. Thus, according to official static data in the Czech Republic, Hungary and Poland, the life insurance market was about 1-2% of GDP, in the US - 4-5%, in Japan - 8-9%.

As the experience of Central and Eastern Europe shows, the dynamics of the life insurance market are primarily determined by five conditions: the level of welfare of the population, its planning horizon, the development of alternative financial institutions, previous experience of life insurance, availability of quality insurance products. With the growth of welfare, as a rule, people tend to save most of their earnings, including in the form of life insurance policies.

The article establishes the need for the development of life insurance in Ukraine and its relevance, which is the basis for the full-fledged life of citizens of each country and the norm. The essence, the main risks of coverage of life insurance programs, the relationship between insurance and life of citizens, the main objects of insurance are investigated. The main problems of this type of

insurance, which restrain and inhibit its development, are characterized. The analysis of the dynamics of indicators of life insurance market against the background of macroeconomic indicators was conducted. Recommendations on the prospects of development of this type of insurance in Ukraine are suggested.

Key words: insurance, life insurance, insurance companies, insurer, insurer, beneficiary, insurance amount, insurance premium.

Слободянюк Ольга, Мужайло Василий, Чабаров Валентин

РЫНОК СТРАХОВАНИЯ ЖИЗНИ В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В развитых странах страхование жизни имеет институциональное значение для экономики, аккумулирует внутренние инвестиционные ресурсы, способствует улучшению экономического состояния, накапливает денежные средства и поддерживает экономическую безопасность. Таким образом это норма жизни и объект для дальнейших исследований.

У каждого человека существует насущная проблема предупреждения и главное возмещение убытков при наступлении страхового случая. Без этого невозможно формировать отношения, сущность которых имеет объективный характер и раскрывает сущность экономической категории «Страховая защита», связанный с жизнью, здоровьем и дополнительной пенсией людей в обществе. Защищает людей и формирует в области страхования эти отношения страхования жизни и которое является неотделимым атрибутом рыночной экономики современности.

Согласно действующему законодательству Украины, в случае банкротства компании страхования жизни или ее ликвидации по другим причинам, средства сформированных резервов подлежат передаче другому страховщику с согласия страхователя или застрахованного лица или подлежат передаче застрахованному лицу. Длительность существования страховой

компанії не зв'язана напряму з теми продуктами, которые она реалізуєт.

Економічні умови розвитку ринку страхування життя змінюються з ростом економіки, підвищенням рівня життя громадян, появою на ринку страхування життя нових страховиків і тому потребують адекватної оцінки і теоретичного осмислення.

Ринок страхування життя є другим по рівню капіталізації серед небанківських фінансових ринків. Загальне кількість страхових компаній на 31.12.2017 г.. Складала 39 компаній.

Страхування життя є важливим засобом захисту рівня благополуччя і забезпечення економічної системи і достатньо потужним джерелом внутрішніх інвестицій. Існує пряма залежність між рівнем ВВП країни і долею страхування життя в ВВП. По цьому показателю Україна багаторазово поступає не тільки країнам з найвищим в світі рівнем благополуччя, але і своїм сусідам в Центральній і Східній Європі. Так, за даними офіційних статистичних даних в Чехії, Угорщині і Польщі ринок страхування життя складає приблизно 1-2% від ВВП, в США - 4-5%, в Японії - 8-9%.

Як показує досвід країн Центральної і Східної Європи, динаміка ринку страхування життя в першу чергу визначається п'ятьма умовами: рівнем благополуччя населення, його горизонтом планування, розвитком альтернативних фінансових інститутів, попереднім досвідом страхування життя населення, доступності якісних страхових продуктів. З ростом благополуччя, як правило, людям характерно більшу частину свого зарплати зберігати, в тому ж числі в формі полісів страхування життя.

В статті встановлено необхідність розвитку страхування життя в Україні і його актуальність, що є основою для повноцінної життєдіяльності громадян кожної країни і нормою. Досліджено сутність, основні ризики покриття накопительних програм страхування життя, взаємозв'язок між страхуванням і життям громадян, головні

объекты страхования. Охарактеризованы основные проблемы данного вида страхования, сдерживающих и тормозящие его развитие. Проведен анализ динамики показателей рынка страхования жизни на фоне макроэкономических показателей. Предложены рекомендации относительно перспектив развития данного вида страхования в Украине.

Ключевые слова: страхование, страхование жизни, страховые компании, страховщик, страхователь, выгодоприобретатель, страховая сумма, страховая премия.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-2-265-173-196

Постановка проблеми. Страхування життя є одним з центральних видів страхування та має велике соціально-економічне значення. В усіх промислово розвинутих країнах воно є випробуваним та популярним інструментом для індивідуального забезпечення в старості та для сім'ї покійного. У цих країнах страхування життя займає від 40% до 60% страхового ринку і виконує як функцію страхового захисту громадян і забезпечення високих стандартів їх життєдіяльності, так і накопичення коштів для інвестування в економіку. В Україні стан цього сегменту ринку не дозволяє говорити про виконання вказаних функцій. Страхування відноситься до особи як до об'єкта, який наражається на ризик, знаходиться у зв'язку з життям, рівнем фізичної працездатності, станом здоров'я чи пенсійним забезпеченням. Як наслідок, застрахований повинен бути визначеною і персоніфікованою особою, що наражається на дію визначених ризиків [1].

На думку провідних економістів, страхування життя є необхідним атрибутом ринкової економіки і являє собою підгалузь особистого страхування, в якій об'єктом страхових відносин можуть бути майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані з дожиттям застрахованого до певного віку або строку, а також настанням інших подій у житті застрахованого. Такі страхові відносини здійснюються на підставі добровільно укладеного договору між страховиком і страхувальником [2].

Важливо підкреслити, що страхування життя – це вид особистого страхування, який передбачає обов’язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також якщо це передбачено договором страхування у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку (згідно зі ст. 6 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування») [3].

Відмітимо, що у розвинутих країнах страховий бізнес забезпечує дієвий захист соціальних і майнових прав та інтересів громадян від ризиків, сприяє підтриманню соціальної стабільності суспільства та економічної безпеки держави; він є потужним засобом акумулювання коштів для інвестування в економіку. І що саме страхування життя в цих країнах є важливим інструментом соціального захисту населення і могутнім джерелом інвестування національних економік.

Формування ринку страхування життя має інституціональне значення в розвитку економіки. Справа в тому, що виконуючи функцію накопичення грошових коштів, страхування життя акумулює внутрішні інвестиційні ресурси суспільства і сприяє поліпшенню економічного стану країни. Велике соціально-економічне значення страхування життя і визначає необхідність його системного дослідження в умовах сучасної України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорії та методології становлення, розвитку страхування життя приділяється достатньо великої уваги з боку як зарубіжних так і вітчизняних вчених. Так С.С. Осадець (2002) [4] фундатор і перший завідувач кафедри страхування в КНЕУ досліджував розвиток, становлення та значення страхування життя як для всієї галузі страхування, так і громадян в цілому. О.М. Залетов (2007) сформував принципи державного регулювання страхування життя в Україні та запропонував замінити поняття «страхування життя» на термін «убезпечення життя» і визначити його як «діяльність страховика, яка направлена на матеріальне забезпечення у формі одноразової або періодично

виплачуваної страхової суми певній фізичній особі (застрахованому) або її вигодонабувачу, за рахунок сплати (одноразово або періодично) страхових внесків та доходу від управління страховиком коштами страхових резервів».

В.Д. Базилевич (2008) розкрив теоретичні аспекти функціонування страхування життя, а О.О. Радецька (2009) досліджувала класифікацію факторів, що перешкоджають розвитку страхування життя в Україні та чинне законодавство. О.І. Фарат (2009) зі свого боку зазначає, що страхування життя – це «економічні відносини між надавачами і споживачами страхових послуг, в процесі реалізації яких, в обмін на страхові премії, останні отримують захист від фінансових наслідків настання одного або обох основних ризиків життя, а також, якщо це передбачено договором страхування – додаткового ризику життя». Є.Ю. Ткаченко та О.В. Яришко (2012) запропонували подальші дії щодо розвитку ринку страхування життя в Україні. З точки зору професора О.О. Гаманкової (2012) «ринку страхування життя (в його класичному розумінні) в Україні практично не існує», а його потенціал може бути реалізовано лише за умови економічного зростання країни.

Т.А. Говорушко, В.М. Стецюк (2014) займалися теорією становлення та розвитку страхування життя, яку виклали для вивчення студентами в навчальному посібнику. І.В. Копитіна (2014) надала аналітику становлення та розвитку страхування життя. Т.І. Стецюк (2015) займався страховими ризиками та їх класифікацією, а саме довів, що ризики пов'язані з життям поділяються на дві групи: основні та додаткові (основні ризики передбачають смерть застрахованої особи та дожиття застрахованої особи до моменту, зафіксованого у договорі страхування, а додаткові – втрату застрахованою особою працездатності). О.М. Золоторьова та В.О. Галаганов (2017) розглядали актуальні проблеми та перспективи розвитку страхування життя в Україні, виявили що ринок страхування життя в Україні є недостатньо розвиненим і потребує суттєвих трансформацій і що на його розвиток впливає система дестабілізуючих факторів, які здійснюють прямий та опосередкований вплив на цю сферу. Ризиками та світовим

досвідом страхування життя займалися Заволока О.А., С. Р. Мороз, В. І. Якимова (2017). О.А.Сич та Н.В. Вольська (2018) розглянули економічний зміст страхування життя, особливості здійснення цього виду та його доцільність, проаналізували стан страхових компаній, надали прогнози щодо підвищення ефективності функціонування сфери страхування життя в Україні.

Однак сьогодні виникає дуже багато питань і щодо розвитку, інвестиційної складової, і перш за все, доцільності галузі страхування та одного із його пріоритетних видів – страхування життя, яке потребує подальшого дискусійного розгляду та дослідження з боку вітчизняних вчених.

Мета статті. Мета даного дослідження є аналіз сучасного ринку страхування життя та дослідження механізмів його становлення та розвитку в Україні в контексті світового та європейського досвіду.

Виклад основного матеріалу. Страхування життя вважається в нашій країні страхуванням накопичувальним. Слід зазначити, що більшість страхувальників, інвестувавши свій перший або черговий платіж у накопичувальне страхування життя, сподівається одержати інвестиційний дохід від своїх вкладень, найчастіше порівнюючи даний інструмент інвестицій з банківським депозитом, але забуваючи про головне, заради чого вони, по-суті, звернулися в страхову компанію - подбати про майбутнє своїх рідних, родичів і близьких у випадку непередбаченого нещасного випадку.

Відмітимо, що ризики, які покривають накопичувальні програми страхування життя включають наступне:

- дожиття до певного строку (закінчення дії договору страхування);
- смерть (може бути «з будь-якої причини»);
- смерть у результаті нещасного випадку (страхова сума подвоюється);
- інвалідність I-II групи.

Важливо, що існуючі на сьогодні тарифи по накопичувальному страхуванню життя варіюються в межах 4-10% від страхової суми й залежать від:

- віку (чим молодше страхувальник, тим нижче тариф);
- статі (у жінок тариф нижче, ніж у чоловіків);
- набору ризиків і програми страхування (винятково ризик смерті, нагромадження, смерть із будь-якої причини або інвалідність).

Варто зазначити, що загальна сума сформованих резервів, загальний розмір інвестиційного доходу в грошовому і у процентному вираженні, абсолютні значення активів, власного капіталу, премій, виплат, викупної суми, кількості договорів і застрахованих осіб й інші показники діяльності компаній страхування життя, рівним рахунком нічого не показують щодо існуючої ситуації, а також про накопичені кошти конкретного клієнта і його доходів.

Як показує практика, більшість страхувальників і не цікавиться розміром накопичених (зароблених, сформованих) коштів, або одержавши, у найкращому разі, лист від свого страховика з «результатами року» про зароблений 12-17% відсоток інвестиційного доходу (у різній валюті: долар, євро, гривня), відразу «розслаблюється» й не задає зайвих питань, поки життя не змусить зайнятися плануванням своїх фінансів і їхнім перерозподілом з метою економії [17].

Згідно чинного законодавства України, у випадку банкрутства компанії страхування життя або її ліквідації з інших причин, кошти сформованих резервів підлягають передачі іншому страховикові за згодою страхувальника або застрахованої особи, або підлягають передачі застрахованій особі. Тривалість існування страхової компанії не зв'язана прямо з тими продуктами, які вона реалізує.

Слід зазначити, що економічні умови розвитку ринку страхування життя змінюються зі зростанням економіки, підвищенням рівня життя громадян, появою на ринку страхування життя нових страховиків і тому потребують адекватної оцінки та теоретичного осмислення.

Відомо, що ринок страхування життя є другим за рівнем капіталізації серед небанківських фінансових ринків України. Загальна кількість страхових компаній на 31.12.2017 р. становила 39 компаній.

Цікавим є те, що в Україні питома вага страхових виплат у ВВП протягом останніх років скоротилася з 0,51% до 0,41%, а по страхуванню життя зросла із 0,005% до 0,025% (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників ринку страхування життя
на фоні макроекономічних показників
(побудовано автором згідно статистичних даних [18])

Показник	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП, млн. грн.	1465198	1586915	1988544	2383182	2908233
Валові страхові премії, млн. грн.	28661,9	26767,3	29736	35170,3	43431,8
у тому числі: зі страхування життя	2476,7	2159,8	2186,6	2756,1	2913,7
Питома вага страхових премій зі страхування життя валових преміях, %	8,64	8,07	7,35	7,84	6,71
Валові страхові виплати, млн. грн.	4651,8	5065,4	8100,5	8839,5	10536,8
у тому числі: зі страхування життя	149,2	239,2	491,6	418,3	556,3
Питома вага страхових виплат зі страхування життя у валових виплатах, %	3,21	4,72	6,07	4,73	5,28
Рівень валових виплат, %					
всього	16,23	18,92	27,24	25,1	24,3
зі страхування життя	6,02	11,08	22,48	15,2	19,1
Питома вага страхових виплат у ВВП, %					
всього	0,32	0,32	0,41	0,37	0,36
зі страхування життя	0,010	0,015	0,025	0,018	0,019

Якщо порівняти витрати зі страхуванню життя до ВВП, то можна зробити висновок, що довіра населення до страхових компаній зі страхуванню життя поступово зростає. Валові

страхові платежі зі страхування життя за 2017 рік становили 2913, 7 млн. грн., що на 5,7% більше, ніж за 2016 рік (на 31.12.2016 – 2756, 1 млн. грн.)

Структура надходжень валових страхових платежів (премій, внесків) на 31.12.2017 наступна: від фізичних осіб надійшло 2813,1 млн. грн. (96,6%), а від юридичних осіб – 100,6 млн. грн. (3,4%).

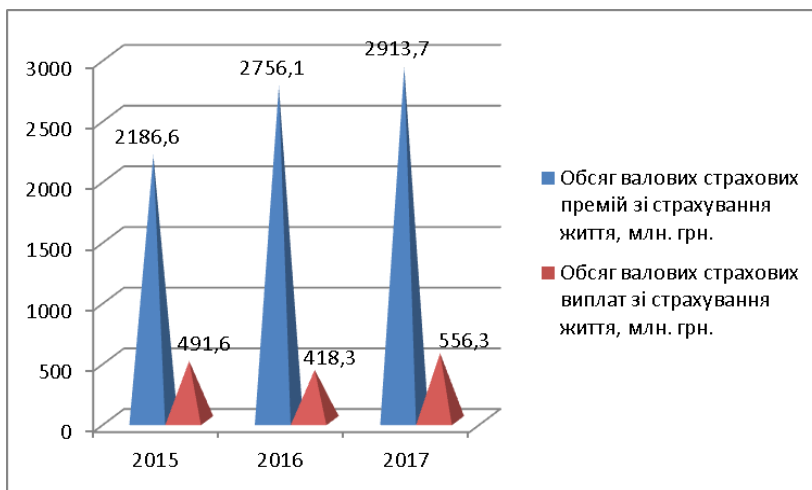

Рис.1. Динаміка страхових премій та виплат із страхування життя за 2015-2017 рр. (млн. грн.)

Як відомо, страхування життя. у класичному його розумінні, означає страхування майнових інтересів на випадок смерті застрахованої особи. Але з часом коло видів страхування життя розширилось. Наразі страхування життя включає:

- страхування на дожиття застрахованої особи до зазначеного в договорі віку з одноразовою виплатою капіталу;
- страхування життя на випадок смерті;
- змішане страхування життя;
- страхування дітей до вступу до шлюбу;
- страхування життя з виплатою анuitету;

- довгострокове страхування життя працівників підприємств, установ за рахунок коштів роботодавців;
- страхування життя позичальника кредиту.

Безперечно, страховою подією при страхуванні життя є смерть застрахованої особи, а головною особливістю цього виду страхування є те, що людське життя не має вартісної (грошової) оцінки. Це означає, що за цим видом страхування неможливо визначити величину збитку, зумовленого настанням страхового випадку.

За 2017 рік зменшилася кількість застрахованих фізичних осіб на 2,1% або на 88 296 осіб (станом на 31.12.2016 застраховано 4 165 014 фізичних осіб, станом на 31.12.2017 – 4 076 718 фізичних осіб). Протягом 2017 року застраховано 1 532 821 фізичних осіб, що на 11,2% або на 154 178 осіб більше проти відповідного періоду 2016 року (за 2016 рік застраховано 1 378 643 фізичні особи).

Таблиця 2

Кількість зареєстрованих договорів страхування життя

№	Назва страхової компанії	Кількість громадян, зареєстрованих у роках			Кількість договорів страхування зареєстрованих за роки		
		2015	2016	2017	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	АСКА-ЖИТТЯ	195629	153536	243995	195192	153302	235901
2.	РЕНЕСАНС ЖИТТЯ	27821	-	-	80164	-	-
3.	МЕТЛАЙФ	168933	209853	727614	75948	203860	666950
4.	УНКА ЖИТТЯ	94535	82698	145314	101641	84774	146305
5.	ТАС	82861	103906	122890	79273	94497	104043
6.	РЗУ УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	35955	49700	81950	34819	48503	81527
7.	ЕЙГОН ЛАЙФ УКРАЇНА	20726	-	-	15527	-	-
8.	ЮПІТЕР СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ VIG	9184	-	-	9781	-	-
9.	АХА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	11873	29402	45361	11889	26082	38395

Продовж. табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8
10.	ГАРАНТ-ЛАЙФ	824	-	-	403	-	-
11.	ІЛ'ТІВСЬКА	991	-	-	1276	-	-
12.	ІНГО УКРАЇНА ЖИТТЯ	14251	19758	18290	682	1005	313
13.	КД-ЖИТТЯ	2330	1149	1248	2330	1149	1248
14.	БЛАКИТНИЙ ПОЛІС	94	-	-	94	-	-
15.	ТЕКОМ-ЖИТТЯ	416	368	-	405	361	-
16.	КЛАСІК СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ		17644	10172		21919	12671
17.	КНЯЖА ЛАЙФ ВІЕНА ІНШУРАНС ГРУП		9709	2656		10116	3064
	ВСЬОГО	666423	677723	1399490	609424	645568	1290417

Джерело: побудовано автором згідно статистичних даних [18]

Важливість цього виду страхування як для власне громадян так і задля їх добробуту розкриває аналіз 10 найбільших світових природних катастроф, які забрали не одне життя та надали значних фінансових збитків.

На першому місці ураган «Катріна», який обрушився на США у 2005 році. Він забрав життя 1720 людей та стер з землі Новий Орлеан. Фінансові втрати були 125 млрд. дол., а сума страхового збитку – 60 млрд. дол.

В 2011 році стався найсильніший в історії Японії землетрус, який забрав життя 16 тис. людей. Він зруйнував північно-східне узбережжя Японії і викликав аварію на АЕС в Фукусумі. Фінансові втрати були 201 млрд. дол., а сума страхового збитку – 40 млрд. дол.

У 2012 році на Багамських островах, Кубі, в Домінікані, Гаїті, Ямайці, Пуерто-Ріко, США та Канаді стався ураган «Сенді». Його жертвами стали 210 осіб. Фінансові втрати були 68,5 млрд. дол., а сума страхового збитку – 29,5 млрд. дол.

У 2008 році стався ураган «Айк» у США, на Кубі, Гаїті, в Домінікані та на Багамських островах. Ураган зруйнував містечко Галвестон (Техас). Жертвами стали 170 осіб. Фінансові

втрати були 38 млрд. дол., а сума страхового збитку – 18,5 млрд. дол. В Атлантичному океані в 1992 році пройшов ураган «Ендрю», який лютував на Багамах, затонув Лос-Анджелес та Флориду. Він пройшов через північно-західні Багамські острови, південну Флориду і південно-західну Луїзіану. Призвів до 62 людських жертв. Фінансові втрати були 26,5 млрд. дол., а сума страхового збитку – 17 млрд. дол.

Землетрус у Новій Зеландії стався у 2011 році та забрав життя 185 осіб. Фінансові втрати були 24 млрд. дол., а сума страхового збитку – 16,5 млрд. дол.

В 2011 році стався повінь в Таїланді, який забрав життя 813 осіб. Фінансові втрати були 43 млрд. дол., а сума страхового збитку – 16 млрд. дол.

Землетрус, який стався в 1994 році на Тихоокеанському узбережжі США забрав життя 61 людини. Фінансові втрати були 44 млрд. дол., а сума страхового збитку – 15,3 млрд. дол.

Ураган «Вільма» стався на американському штаті Флорида, на Карибському узбережжі Мексики, Ямайки, Куби, на Багамських островах і Гаїті у 2005 році. Він викликав зруйнування на півострові Юкатан, на Кубі та в штаті Флорида. Від урагану загинули 62 людини. Фінансові втрати були 29 млрд. дол., а сума страхового збитку – 12 млрд. дол.

І на останок, засуха в США. Вона сталася у 2012 році. Через сильну посуху 26 штатів США були оголошені зоною природного лиха. В зону лиха потрапило 1016 округів. Загальні фінансові втрати були 25 млрд. дол., а сума страхового збитку – 12 млрд. дол [19].

Дослідження показало, що на тлі стабільних ринків Центральної та Східної Європи український ринок страхування життя знаходиться фактично ще на початку свого формування. Але, з огляду на те, що інтеграційні та новітні технологічні процеси в Україні відбуваються дещо швидше, ніж у сусідніх країнах Центральної та Східної Європи, вона має великі перспективи розвитку страхового ринку, зокрема ринку страхування життя [20].

Зарубіжний досвід функціонування страхового ринку засвідчує значну роль фінансових посередників на світових

фінансових ринках. Саме тому у більшості розвинутих країн світу були створенні Фонди гарантування страхових виплат, у тому числі і за договорами страхування життя.

В Україні ж поки створений лише Проект Закону України «Про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя» [21]. Однак він потребує доопрацювання та подальшого перегляду як з боку науковців так і на законодавчому рівні [22].

Важливо підкреслити, що страхування життя є дієвим засобом захисту рівня добробуту та забезпечення економічної стабільності і досить могутнім джерелом внутрішніх інвестицій. Існує пряма залежність між рівнем ВВП країни та долею зборів по страхуванню життя в ВВП. За цим показником Україна багаторазово поступається не тільки країнам з найвищим у світі рівнем добробуту, але і своїм безпосереднім сусідам у Центральній та Східній Європі. Так, за даними офіційних статичних даних у Чехії, Угорщині та Польщі ємність ринку страхування життя становив біля 1-2% від ВВП, у США – 4-5%, в Японії – 8-9%.

Як показує досвід країн Центральної та Східної Європи, динаміка ринку страхування життя у першу чергу визначається п'ятьма умовами: рівнем добробуту населення, його горизонтом планування, розвитком альтернативних фінансових інститутів, попереднім досвідом страхування життя населення, доступністю якісних страхових продуктів. Рівень розвитку ринку страхування життя безпосередньо пов'язаний, на думку багатьох економістів, з рівнем стабільності економічної системи та рівнем добробуту членів суспільства. Саме зі зростанням добробуту, як правило, людям властиво більшу частину свого заробітку зберігати, в тому ж числі у формі полісів страхування життя.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ступінь розвитку альтернативних страхуванню фінансових інститутів описує реальні можливості для потенційного покупця страхового полісу вибору форм та методів збереження та накопичення фінансових активів. До числа альтернативних фінансових інститутів належать, як показує світова практика,

банківські депозити, інвестиційні фонди, готівка тощо. Зрозуміло, що при великому різноманітті можливостей, частка коштів, виділених «під страхування життя», буде недостатньою.

Зауважимо, що попередній досвід страхування життя задає загальний рівень довіри страхувальника до страховика і, таким чином, відіграє ключову роль при прийнятті рішення про купівлю страхового полісу. Досвід страхування включає як довгостроковість користування послугами страхування життя, так і наявність випадків втрати вкладених у страхування життя коштів. Доступність якісних продуктів зі страхування життя залежить, в першу чергу, від наявності кваліфікованих надійних страховиків, здатних розробити спеціальні продукти для окремого ринку, та масштабів національної агентської мережі. Разом з тим, не дивлячись на позитивну динаміку розвитку цього виду страхування в Україні, його основні показники залишаються досить низькими у порівнянні з розвинутими країнами.

Одним з вирішальних чинників, який істотно перешкоджає розвитку страхування життя в Україні, є також низька доступність якісних страхових продуктів українцям. За цим показником Україна відстає від своїх західних сусідів більш ніж на 10 років.

Узагальнюючи усе вищесказане можна зробити висновок, що сьогодні українці можуть довірити своє життя 15-20 лайфовим страховим компаніям, а для розвитку ринку страхування життя в Україні можна запропонувати наступні кроки:

- поступова інтеграція України в міжнародні структури, що визначають міжнародну політику в галузі особистого страхування і перш за все в страхуванні життя;

- створення оптимальної структури співвідношення між обов'язковим і добровільним страхуванням для громадян України;

- залучення страхового ринку до вирішення найважливіших питань соціального забезпечення громадян;

- створення комплексної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів в галузі страхування та перестраховування;

- стимулювання державою інвестиційної політики з боку страховиків та інші.

Законодавство України зобов'язує здійснювати облік резервів зі страхування життя, які не є власністю страховика, на окремому балансі. Ці кошти відокремлюються від іншого майна страховика. Вони можуть розміщуватись страховиком на основі принципів: безпечності; прибутковості; ліквідності; диверсифікації. Форми розміщення коштів резервів зі страхування життя теж визначає законодавство: зберігання їх на розрахунковому рахунку; зберігання на депозитному рахунку; нерухоме майно; акції, облігації; державні цінні папери; права вимоги до перестраховиків; інвестиції; готівка в касі в обсягах лімітів касових залишків, встановлених НБУ.

Кошти резервів зі страхування життя можуть використовуватись для довгострокового кредитування житлового будівництва, включаючи індивідуальних забудовників, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. При цьому кредит не може бути видано раніше ніж через один рік після набрання чинності договором зі страхування життя. Інші види кредитної діяльності страховиків законодавство України забороняє. Світова практика показує, що страхові компанії на кредитних ринках можуть бути суттєвими конкурентами банкам та небанківським кредитним установам.

Рівень розвитку ринку зі страхування життя безпосередньо пов'язаний з рівнем стабільності економічної системи та рівнем добробуту. І тільки поверховий погляд виявляє рівень добробуту як причину, а обсяг страхового захисту та страхування життя як наслідок високого рівня добробуту.

Література

1. Ляшенко Н. В. Ринок страхування життя в Україні: тенденції та європейський досвід / Н. В. Ляшенко // Наукові

праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2010. – Вип. 18(2). – С. 134-140.

2. Орлова О.В. Організація та перспективи розвитку страхування життя в Україні / О.В. Орлова // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – 2013. – №1 (48). – С. 384-390.

3. Про внесення змін до Закону України «Про страхування»: Закон України від 04.10.2001 № 2745-III // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

4. Страхування : підручник / [С.С. Осадець та ін.]; За ред. С.С. Осадець. – К.: КНЕУ, 2008. – 599 с.

5. Залетов О. М. Державне регулювання ринку страхування життя в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / О. М. Залетов; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К., 2007. – 20 с.

6. Страхування : підручник / [В. Д. Базилевич та ін.]; За ред. В. Д. Базилевича. – К., Знання, 2008. – 1019 с.

7. Радецька О. О. Ринок страхування життя в Україні: проблеми та перспективи розвитку / О. О. Радецька // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6. – Т. 1. – С. 222-224.

8. Фарат О. І. Розвиток ринку страхування життя в Україні в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О. І. Фарат ; Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2009. – 21 с.

9. Ткаченко Є.Ю. Сучасний стан та перспективи розвитку страхування життя в Україні / Є.Ю. Ткаченко, О.В. Яришко // Вісник ЗДІА. – 2012. - Випуск 2. - с.144-148.

10. Гаманкова О. О. Страхувий ринок України у глобальному страховому просторі / О. О. Гаманкова, В. К. Хлівний // Фінанси України. – 2012. – № 5. – С. 58- 67.

11. Говорушко, Т. А. Страхування : навч. посіб. / Т. А. Говорушко, В. М. Стецюк; за ред.. Т. А. Говорушко, - К. - Львів: Магнолія 2006, 2014 – 328 с.

12. Копитіна І.В. Страхування життя в Україні: аналітичний огляд і перспективи розвитку / І.В. Копитіна, В.М. Яценко // Економічні науки. – 2014. - №5(2). – С. 41-46.

13. Стецюк Т. І. Сутність страхування життя: значення, функції, ризику / Т. І. Стецюк // Наука й економіка. – 2015. – Вип. 1. – С. 154-160.

14. Золотарьова О.В. Актуальні проблеми та перспективи розвитку страхування життя в Україні. / О.В. Золотарьова, В.О. Галаганов // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 10. – С. 589-597.

15. Заволока Л.О. Life-страхування на українському ринку: проблеми та перспективи розвитку. / Л.О. Заволока, С.Р. Мороз, В.І. Якімова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: –<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5/128.pdf>.

16. Сич О.А. Сутність страхування життя та його доцільність. /О.А. Сич, Н.Р. Вольська// Електронний журнал «Ефективна економіка». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: –<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6120>

17. Ліга страхових організацій України (ЛСОУ) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – www.uainsur.com

18. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>.

19. Онлайн-журнал про страхування «Фориншурер». // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: forinsurer.com

20. Кулина Г. М. Сучасні тенденції розвитку страхування життя у світі / Г. М. Кулина // Економічний аналіз. – 2014. – Т. 15(2). – С. 64-70.

21. Про прийняття за основу проекту Закону України про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя : Постанова Верховної Ради України від 08.10.2013 р. № 632-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/632-vii>

22. Коваль О. П. Щодо запровадження Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя / О. П. Коваль // Фінанси України. – 2014. – № 3. – С. 61-68.

1. Lyashenko, N.V. (2010) Rynok strakhuvannya zhyttya v Ukrayini: tendentsiyi ta yevropeys'kyu dosvid [Life Insurance

Market in Ukraine: Trends and European Experience]. *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – Scientific Papers of Kirovograd National Technical University. Economic Sciences*, 18(2), 134-140. [in Ukrainian].

2. Orlova, O.V. (2013) Orhanizatsiya ta perspektyvy rozvytku strakhuvannya zhyttya v Ukrayini [Organization and prospects of life insurance in Ukraine]. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzen': zb. nauk. prats'. – Bulletin of socio-economic research: Sb. sciences works*, 1 (48), 384-390. [in Ukrainian].

3. Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny «Pro strakhuvannya»: Zakon Ukrayiny [On amendments to the Law of Ukraine "On Insurance": Law of Ukraine] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

4. Osadets', S.S. (2008) *Strakhuvannya : pidruchnyk [Insurance: the textbook]*. Kyjev: KNEU. [in Ukrainian].

5. Zalyetov, O.M. (2007) Derzhavne rehulyuvannya rynku strakhuvannya zhyttya v Ukrayini [State regulation of the life insurance market in Ukraine] *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyjev: «Kyyiv. nats. ekon. un-t im. V. Het'mana». [in Ukrainian].

6. Bazylevych, V.D. (2008) *Strakhuvannya : pidruchnyk [Insurance: the textbook]*. Kyjev: Znannya. [in Ukrainian].

7. Radets'ka, O.O. (2009) Rynok strakhuvannya zhyttya v Ukrayini: problemy ta perspektyvy rozvytku [The life insurance market in Ukraine: problems and prospects of development]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. – Bulletin of the Khmelnytsky National University*, 6, 1, 222-224. [in Ukrainian].

8. Farat, O.I. (2009) Rozvytok rynku strakhuvannya zhyttya v Ukrayini v umovakh yevrointegratsiyi [Development of life insurance market in Ukraine in conditions of European integration]. *Extended abstract of candidate's thesis*. L'viv: Nats. akad. nauk Ukrayiny, In-t rehion. doslidzh. [in Ukrainian].

9. Tkachenko, Ye.Yu. (2012) Suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku strakhuvannya zhyttya v Ukrayini [Current Situation and

Prospects for the Development of Life Insurance in Ukraine]. *Visnyk ZDIA. – ZNIA Bulletin*, 2, 144-148. [in Ukrainian].

10. Hamankova, O.O., Khlivnyy, V.K. (2012) Strakhovyy rynek Ukrayiny u hlobal'nomu strakhovomu prostori [Insurance market of Ukraine in the global insurance area]. *Finansy Ukrayiny. – Finances of Ukraine*, 5, 58-67. [in Ukrainian].

11. Hovorushko, T.A., Stetsyuk, V.M. (2006) *Strakhuvannya : navch. posib. [Insurance: training. manual]*. Kyjev – L'viv: Mahnoliya. [in Ukrainian].

12. Kopytina, I.V., Yatsenko V.M. (2014) Strakhuvannya zhyttya v Ukrayini: analitychnyy ohlyad i perspektyvy rozvytku [Life Insurance in Ukraine: An Analytical Review and Development Prospects]. *Ekonomichni nauky. – Economic sciences*, 5(2), 41-46. [in Ukrainian].

13. Stetsyuk, T.I. (2015) Sutnist' strakhuvannya zhyttya: znachennya, funktsiyi, ryzyky [The essence of life insurance: values, functions, risks]. *Nauka y ekonomika. – Science and economics*, 1, 154-160 [in Ukrainian].

14. Zolotar'ova, O.V., Halahanov, V.O. (2017) Aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku strakhuvannya zhyttya v Ukrayini [Current Problems and Prospects for the Development of Life Insurance in Ukraine]. *Ekonomika i suspil'stvo. – Economy and Society*, 10, 589-597 [in Ukrainian].

15. Zavaloka, L.O., Moroz S.R., Yakymova, V.I. (2017) Life-strakhuvannya na ukrayins'komu rynku: problemy ta perspektyvy rozvytku [Life-insurance in the Ukrainian market: problems and prospects of development]. (n.d.) *molodyvcheny.in.ua* Retrieved from <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5/128.pdf>. [in Ukrainian].

16. Sych, O.A., Vol's'ka, N.R. Sutnist' strakhuvannya zhyttya ta yoho dotsil'nist'. [The essence of life insurance and its expediency]. *Elektronnyy zhurnal «Efektyvna ekonomika»*. [Electronic Journal of "Effective Economy"]. (n.d.) www.economy.nayka.com.ua Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6120> [in Ukrainian].

17. Liha strakhovykh orhanizatsiy Ukrayiny (LSOU) [League of Insurance Organizations of Ukraine] (n.d.) *www.uainsur.com* Retrieved from *www.uainsur.com* [in Ukrainian].

18. Informatsiya pro stan i rozvytok strakhovoho rynku Ukrayiny. [Information on the state and development of the insurance market of Ukraine.]. (n.d.) *nfp.gov.ua*. Retrieved from <http://nfp.gov.ua>. [in Ukrainian].

19. Onlayn-zhurnal pro strakhuvannya «Forynshurer». [Online magazine about insurance "Forinschurer"]. (n.d.) *forinsurer.com* Retrieved from *forinsurer.com* [in Ukrainian].

20. Kulyna, H.M. (2014) Suchasni tendentsiyi rozvytku strakhuvannya zhyttya u sviti [Modern trends in the development of life insurance in the world]. *Ekonomichnyy analiz. – Economic analysis*, 15(2), 64-70. [in Ukrainian].

21. Pro pryynyattya za osnovu proektu Zakonu Ukrayiny pro Fond harantuvannya strakhovykh vyplat za dohovoramy strakhuvannya zhyttya : Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [On adoption as the basis of the draft Law of Ukraine on the Guarantee Fund for insurance payments under life insurance contracts: Resolution]. (n.d.) *zakon2.rada.gov.ua* Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/632-vii> [in Ukrainian].

22. Koval', O.P. (2014) Shchodo zaprovadzhennya Fondu harantuvannya strakhovykh vyplat za dohovoramy strakhuvannya zhyttya [About the implementation of the Guarantee Fund for insurance payments under life insurance contracts]. *Finansy Ukrayiny. – Finances of Ukraine*, 3, 61-68. [in Ukrainian].

20.03.2019

УДК 330.342.2

JEL Classification: M 110, O 310

Урсакій Юлія

ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

В статті розглядається взаємозв'язок між інноваціями та конкурентоспроможністю підприємств, їх ефективність та наслідки. Встановлено, що на більшості вітчизняних підприємств використовуються застарілі технології, що в свою чергу знижують рівень їхньої конкурентоспроможності. Визначено особливості управління інноваційною діяльністю та її основні цілі - безперервне оновлення асортименту і номенклатури продукції, що випускається, а також застосовуваної техніки, технології, методів організації виробництва; та подальший розвиток наукового і науково-технічного потенціалу підприємства окремо, і країни в цілому, створення наукового доробку.

. Також, виокремлені завдання управління, основними з яких є наступні:

- управління соціальними та психологічними аспектами нововведень;
- управління маркетинговими дослідженнями при реалізації інновацій;
- управління інтелектуальною власністю;
- управління творчим потенціалом співробітників;
- забезпечення необхідними ресурсами;
- управління ризиками.

Детально проаналізовані функції управління інноваційною діяльністю: планування, організація, мотивація і контроль, без яких неможливе здійснення ефективної інноваційної діяльності.

Поряд з інноваційною діяльністю, інноваційним розвитком, розглянуто поняття інноваційності – як ступінь запровадження та використання інновацій у власній діяльності. В дослідженні проведений аналіз інноваційності вітчизняних підприємств за двома підходами. Перший, базується на аналітиці даних державної служби статистики України, який включає купівлю машин, обладнання, програмного забезпечення та ліцензій; технологічну та дослідницьку діяльність, промислове проектування, навчання, маркетинг і науково-дослідні розробки (НДР), коли вони здійснюються спеціально для розробки та/або запровадження інновацій щодо продукту чи процесу. Другий за даними дослідження журналу *Forbs*, який включає в себе ті компанії, які, на думку інвесторів, у найближчому майбутньому зроблять прорив у своїй області. Компанії оцінюються за їх так званою інноваційною премією — різницею між ринковою капіталізацією і грошовими потоками від підприємств.

Дане дослідження дало можливість виявити часткове співпадіння за напрями галузевої інноваційності підприємств України: фармація, технології та машинобудування. Також здійснено порівняльний аналіз інноваційності українських та міжнародних компаній, що дало змогу порівняти світові та вітчизняні напрями розвитку інноваційної діяльності.

Ключові слова: інновації, інноваційність, інноваційна діяльність діяльність, управління інноваційною діяльністю.

Ursakiy Yuliya

THE EFFECTIVE MANAGEMENT OF INNOVATIONS AS A MEANS OF ENTERPRISES COMPETITIVENESS IMPROVING

The article deals with the interconnections between the innovations and the competitiveness of enterprises, their effectiveness and their consequences. It is established that the majority of domestic enterprises use outdated technologies, which in turn reduce the level of their competitiveness. There are also

determined the features of innovation activity management and its main goals purposes.

The peculiarities of management of innovation activity are determined and its main goals are continuous updating of the assortment and nomenclature of the manufactured products, as well as the applied technology, technology, methods of organization of production; and further development of the scientific and scientific and technical potential of the enterprise separately, and the country as a whole, the creation of a scientific work.

Also, management tasks are identified, the main of which are the following:

- management of social and psychological aspects of innovations;
- management of marketing research in the implementation of innovations;
- intellectual property management;
- managing creative potential of employees;
- provision of the necessary resources;
- risk management.

In detail are analyzed such functions of innovation management as: planning, organization, motivation and control, without which it is impossible to carry out effective innovative activity.

Along with innovation activity and innovative development there is considered the concept of innovation - which is a stage of introduction and using of innovations in own activity. This research analyzes the innovation of domestic enterprises in two approaches. The first is based on the analysis of data from the State Statistics Service of Ukraine, which includes the purchase of machines, equipment, software and licenses; technological and research activities, industrial design, training, marketing and research development, when they are carried out specifically for the development and / or introduction of product or process innovation.. The second according to a study by Forbes magazine, which includes those companies that, according to investors, will make a breakthrough in their area in the near future. Companies are valued

for their so-called innovative premium - the difference between market capitalization and cash flows from enterprises.

This research made it possible to identify a partial coincidence in the direction of innovation industry of Ukrainian enterprises: pharmacy, technology and machine building. It was also carried out the analysis of innovation of Ukrainian and international companies, which made it possible to compare the world and domestic directions of innovations development.

Key words: innovations, innovativeness, innovative activity, management of innovative activity.

Урсакий Юлия

ЭФФЕКТИВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИЯМИ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье рассматривается взаимосвязь между инновациями и конкурентоспособностью предприятий, их эффективность и последствия. Установлено, что на большинстве отечественных предприятий используются устаревшие технологии, в свою очередь снижают уровень их конкурентоспособности. Определены особенности управления инновационной деятельностью и ее основные цели - непрерывное обновление ассортимента и номенклатуры выпускаемой продукции, а также применяемой техники, технологии, методов организации производства; и дальнейшее развитие научного и научно-технического потенциала предприятия отдельно, и страны в целом, создание научного наследия.

Также, выделены задачи управления, основными из которых являются следующие:

- управление социальными и психологическими аспектами нововведений;
- управление маркетинговыми исследованиями при реализации инноваций;
- управление интеллектуальной собственностью;

- управление творческим потенциалом сотрудников;
- обеспечение необходимыми ресурсами;
- управление рисками.

Подробно проанализированы функции управления инновационной деятельностью: планирование, организация, мотивация и контроль, без которых невозможно осуществление эффективной инновационной деятельности.

Наряду с инновационной деятельностью, инновационным развитием, рассмотрено понятие инновационности - как степень внедрения и использования инноваций в собственной деятельности. В исследовании проведен анализ инновационности отечественных предприятий по двум подходами. Первый базируется на аналитике данных государственной службы статистики Украины, включая покупку машин, оборудования, программного обеспечения и лицензий; технологическую и исследовательскую деятельность, промышленное проектирование, обучение, маркетинг и научно-исследовательские разработки (НИР), когда они осуществляются специально для разработки и / или внедрения инноваций по продукта или процесса. Второй по данным исследования журнала Forbs, .Какой включает в себя те компании, которые, по мнению инвесторов, в ближайшем будущем сделают прорыв в своей области. Компании оцениваются по их так называемой инновационной премии - разницей между рыночной капитализацией и денежными потоками от предприятий.

Данное исследование позволило выявить частичное совпадение по направления отрасли инновационности предприятий Украины фармацевция, технологии и машиностроения. Также осуществлен сравнительный анализ инновационности украинских и международных компаний, что позволило сравнить мировые и отечественные направления развития инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновации, инновационность, инновационная деятельность, управление инновационной деятельностью.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-2-265-197-217

Постановка проблеми. Ефективність використання ресурсів, вибагливість споживачів, задоволення їхнього попиту в сучасних умовах є одними з визначальних характеристик підприємств, які дозволяють зайняти конкурентну нішу на ринку. Визначаючи напрями управління діяльністю, кожне підприємство визначає той стратегічний напрям, який забезпечить йому не тільки стабілізацію фінансових показників, але й збільшення прибутковості в майбутньому.

Глобальні інституції вбачають у технологіях головного драйвера розвитку й головну умову для перспективи розвитку на мікро- та макрорівні. Саме тому, тема інновацій за останні кілька років захопила корпоративний і політичний дискурс планети. Глобальне опитування керівників компаній у 2017 році показало: половина компаній вважає, що інноваційні зусилля суттєво впливають на збільшення їх доходів завдяки росту продажів. Кожна п'ята компанія-лідер з впровадження інновацій чекає збільшення прибутку на 15% у наступні п'ять років.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанням інноваційного розвитку підприємств, аналізом та перспективами подальшого розвитком займаються ряд провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців: Шумпетер Й., Ковтуненко К.В., Нестеренко О.В., Хариневич-Яворська Д.О., Полукеева А.В. Варто також приділити увагу дослідженням Пожуєвої Т.О. в управлінні інноваційної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз інноваційної діяльності підприємств завжди залишатиметься актуальним та доречним. Адже в сучасному розрізі розвитку НТП тільки те підприємство, яке впроваджуватиме інновації буде конкурентоспроможним. Поряд з уже існуючими детермінантами інноваційної діяльності, запропоновано визначення інноваційності. В статті досліджено два різні підходи до аналізу галузевої інноваційності підприємств та здійснено порівняльний аналіз з світовими тенденціями.

Формування цілей статті:

аргументувати взаємозв'язок між інноваціями та конкурентоспроможністю підприємства;

проаналізувати особливості управління інноваційною діяльністю.

запропонувати визначення інноваційності;

проаналізувати сучасний стан розвитку інноваційності вітчизняних підприємств та порівняти з міжнародними тенденціями.

Виклад основного матеріалу

Між конкурентоспроможністю та інноваціями простежується певний взаємозв'язок, який виходить з визначення цих понять. Інновації створюють нові методи досягнення конкурентоспроможності або кращі способи конкурентної боротьби при використанні старих засобів. Можна виділити кілька головних переваг. Перш за все – зниження ціни, який є одним з найефективніших чинників конкуренції, але це призводить до зниження прибутку. Щоб цього не допустити необхідно здійснити певні заходи, а саме, створення новітнього продукту, якому немає аналогів, або створити конкурентні переваги існуючого продукту, тобто модернізація. Другою, але не менш важливою перевагою, є освоєння нових сегментів ринку, що надає абсолютну перевагу перед конкурентами. Створюючи нову продукцію, підприємство стає безумовним монополістом, дозволяючи призначити будь-яку ціну, обмежуючись тим, скільки покупець згоден заплатити задля задоволення своїх потреб.

При цьому, як показує світова практика, ефект інноваційної діяльності підприємства з точки зору його конкурентоспроможності має три складові [1, с.113]:

1) підвищення конкурентоспроможності товару створює конкурентні переваги на найближчу і середньострокову перспективу;

2) прищеплення нових потреб, створює конкурентні переваги на віддалену перспективу;

3) підвищення ефективності виробництва, трансформує конкурентоспроможність товарної маси в конкурентоспроможність підприємства.

Товар, в якому реалізовано «ноу-хау», зберігає конкурентноздатну перевагу до тих пір, поки зберігається конфіденційність використаного в ньому «ноу-хау». Товаровиробники, зацікавлені в придбанні, для підвищення конкурентоспроможності своєї продукції, або укладають угоди з власником «ноу-хау» про можливість їх використання, або намагаються придбати конфіденційну інформацію неправомірними засобами. Таким чином, інновації є фактором конкурентоспроможності підприємства, але, як показує світовий досвід, практично будь-яке досягнення можна повторити.

Використовувані на більшості підприємств технології сьогодні не сприяють забезпеченню необхідних вартісних та якісних показників, які б дозволили витримати конкуренцію як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках. Важливим наслідком нових технологій є зростання продуктивності праці і підвищення якості продукції. Перше безпосередньо пов'язано з кількістю продукції, виробленої одиницею обладнання і одним робочим, друге стосується управління якістю, оформлення зовнішнього вигляду і практично всіх характеристик, що підвищують цінність (вартість) продукції і послуг. І під загрозою спаду знаходяться ті підприємства, які демонструють нездатність до постійному впровадженню нових технологій в процеси виробництва та маркетингову діяльність.

Для успіху шумпетерівської моделі інноваційного розвитку, управління політичною та економічною стратегією в епоху цифрових технологій потрібні такі умови: наявність політичної стратегії, готовність економіки до структурних зрушень; наявність дієвих механізмів концентрації капіталів та експортна дисципліна; сприятливі умови для інноваційної трансформації підприємств; ефективність науково-дослідної сфери [2, с. 112].

Для управління інноваційною діяльністю насамперед необхідно вміти відрізнити інновації від несуттєвих видозмін у

продуктах і технологічних процесах; незначних технічних або зовнішніх змін в продуктах, що залишають незмінними конструктивне виконання яке здійснює недостатній вплив на параметри, властивості, вартість виробу, а також входять до нього матеріалів і компонентів; від розширення номенклатури продукції за рахунок освоєння виробництва не випускалися раніше на даному підприємстві, але вже відомих на ринку продуктів, з метою задоволення поточного попиту і збільшення доходів підприємства

Результати інноваційної діяльності нерозривно пов'язані з продуктами творчої діяльності, які в свою чергу є результатами творчих зусиль його творців. Такі інтелектуальні продукти мають різні форми: наукові відкриття та винаходи, результати технологічних і проектних робіт, зразки нової продукції або матеріалів, нові технології і т. д.

Управління інноваційним розвитком суб'єкта господарювання має бути орієнтоване на досягнення поставлених цілей (завоювання більшої частки ринку, збільшення прибутку в поточному періоді чи в перспективі, забезпечення високих темпів стійкого економічного розвитку і т.п.) в умовах конкурентного середовища, навіть в умовах, коли цілі інших підприємств можуть з ними не співпадати (і, як правило, не співпадають). Це протиріччя цілей слід належним чином враховувати, а також намічені цілі узгоджувати з можливостями їхнього досягнення.

Тому, інноваційна діяльність потребує специфічному виді управління, яке враховує всі перераховані вище особливості даної діяльності і основною метою якого є створення середовища, сприятливого для стимулювання інновацій. В такому випадку можна позначити і завдання управління, основними з яких є наступні [3, с. 104]:

- управління соціальними та психологічними аспектами нововведень;
- управління маркетинговими дослідженнями при реалізації інновацій;
- управління інтелектуальною власністю;
- управління творчим потенціалом співробітників;

- забезпечення необхідними ресурсами;
- управління ризиками.

Система управління безпосередньо самим інноваційним процесом значно відрізняється від управління іншими соціально-економічними процесами за своїми цілями, змістом, функціями, принципам і методам. Цілями управління інноваційним процесом являють:

- безперервне оновлення асортименту і номенклатури продукції, що випускається продукції, а також застосовуваної техніки, технології, методів організації виробництва;
- подальший розвиток наукового і науково-технічного потенціалу підприємства окремо, і країни в цілому, створення наукового доробку.

Сутність управління інноваційним процесом полягає в ряді цілеспрямованих впливів на процес досліджень, проектно-конструкторських розробок і освоєння нововведень з метою скорочення витрат і термінів виконання, в кінцевому рахунку підвищення ефективності. У загальному виді сутність управління може бути розкрита з точки зору екзогенної системи управління інноваційним процесом.

Управління інноваційним процесом здійснюється на основі загальних принципів управління і специфічних принципів, обумовлених особливостями інновацій та змістом інноваційної діяльності. Останні важливі для формування самої системи управління інноваційним процесом, тобто для побудови ендогенної системи управління.

Розгляд особливостей функцій управління інноваційною діяльністю пропонується провести на основі наступного загальних функцій управління: планування, організація, мотивація і контроль.

Планування інноваційної діяльності полягає у визначенні напрямів інноваційної діяльності у відповідність з прийнятими прогнозами і передбачає розробку системи планів, що забезпечують досягнення цілей розвитку.

Залежно від цілей планування розрізняють наступні стадії планування: стратегічне, тактичне та оперативно-виробниче.

Стратегічне планування інноваційної діяльності є процес формування стратегії підприємства, що забезпечує здійснення місії і досягнення господарських цілей підприємства в результаті його ефективної інноваційної діяльності. Прийнято розрізняти активні (технологічні) і пасивні (маркетингові стратегії).

На основі стратегії формується портфель нововведень і інновацій підприємства. Портфель інновацій являє собою комплексно-обґрунтований перелік нововведень покупних і власної розробки, які підлягають впровадженню (введення) в організації. Портфель нововведень є переліком розроблених організацією нововведень, які підлягають продажу.

Тактичне планування можна назвати засобом реалізації стратегічних планів. Тактичний план охоплює період від одного року до двох років. Як правило, при тактичному плануванні розробляється бізнес-план, що дозволяє оцінити доцільність освоєння виробництва нового продукту, здійснити вибір пріоритетних цілей інноваційного розвитку, визначити показники виробництва товарів і послуг, спрогнозувати витрати та оцінити ризики. Бізнес-план містить такі характеристики проекту, як терміни, обсяги необхідних ресурсів, порядок оцінки проекту, технічні характеристики і зовнішній вигляд нового продукту, підкреслюються його переваги і відмінності від аналогів. Також в бізнес-плані представлений аналіз ринку і потреби в новому продукті, вказана інформація про конкурентів, представлений план маркетингу, план виробництва і витрати на нього, стратегія ціноутворення, план матеріально-технічного постачання. В даному документі містяться опис системи управління підприємством, план управління персоналом, визначено правовий статус промислового підприємства, юридичні аспекти управління інтелектуальною власністю та основні ризики і підходи до управління ними. Завершується документ фінансовим планом інноваційного проекту. До поняття «бізнес-план» близько поняття «проект», що відрізняється від першого більшою конкретизацією.

Проект нововведення – комплект проектної документації по реалізації взаємопов'язаних за програмними цілями, ресурсами, термінів і виконавцям науково-дослідних, дослідно-конструкторських, виробничих, організаційних, фінансових, комерційних та інших заходів, які забезпечать ефективне розв'язання конкретної науково-технічної задачі, що приводить до інновації [4 с. 116].

Оперативно-виробниче планування – це завершальна стадія планування інноваційної діяльності примушує-ленного підприємства, що складається з міжцехового і внутрішньоцехового планування. До задачі першого відноситься визначення планових завдань всіх цехах основного виробництва.

Реалізація функції планування також пов'язана з визначенням факторів, що впливають на інноваційну діяльність промислового підприємства. Економічні та технологічні чинники (наявність резерву фінансових і матеріальних-них коштів, стан науково-технічної бази); політичні та правові чинники (законодавчі заходи антимонопольного, податкового, амортизаційного, патентоліцензійного законодавства); соціально-психологічні та культурні чинники (психологічний клімат, можливість самореалізації, реакція на нововведення); організаційно-управлінські (організаційна структура, стиль управління, узгодженість інтересів учасників інноваційної діяльності) здатні надавати як підтримку, так і обмеження інноваційної діяльності підприємства.

Особливості функції організації інноваційної діяльності промислового підприємства. По-перше, дана функція полягає у формуванні процесів, підтримуючих інноваційну діяльність, наприклад заходів, в розробки схеми управління кожною стадією інноваційного процесу в хронологічній послідовності - від зародження ідеї до її втілення в готовому продукцію і виведення його на ринок. Узагальнена схема організації інноваційного процесу промислового підприємства складається з наступних стадій [4, с.19]:

1. Формування механізму збору та аналізу ідей, що з'явилися всередині компанії або отриманих ззовні, і подальшого їх запуску в опрацювання. У разі народження ідей зсередини важливо реалізувати систему збору, обробки та забезпечення зворотного зв'язку не тільки ідей топ-менеджерів, а й ідей керівників середньої ланки, а також рядових працівників. Просування зовнішніх ідей може здійснювати відділ маркетингу або служба сервісу.

2. Організація підготовки до розробки нового продукту, яка починається з виконання передпроектного дослідження і завершується запуском проектного управління. У разі чіткого позначення ініціатором інноваційної ідеї вимог до нового продукту надання достовірної інформації про обсяг потенційного ринку і можливості підприємства проектне управління вводиться, минаючи стадію передпроектного дослідження. Разом з відкриттям проекту призначається його керівник, обумовлюються відповідальність, питання і способи взаємодії всіх учасників. Важливо, щоб відповідальність за проект цілком несла вся команда.

3. Організація створення дослідного об-зразків з подальшим його випробуваннями: спочатку всередині компанії, потім у потенційного споживача. Для проведення зовнішніх випробувань слід виділити спеціальну групу співробітників, яка в ході спілкування зі споживачами зможе отримувати від них зворотний зв'язок.

4. Організація виробництва і виведення продукції на ринок, яким передують підготовка до серійного випуску з паралельної підготовкою до продажу.

5. Формування механізму збору пропозицій щодо вдосконалення продукту як від споживачів по каналах зворотного зв'язку, так і від працівників підприємства і організація розробки наступної версії продукту.

По-друге, функція організації інноваційної діяльності має на увазі формування структур, що сприяють інноваційної діяльності. При формуванні оргструктури підприємства необхідно в першу чергу враховувати поставлені перед корпорацією мети. В умовах некризовій економіки метою

найчастіше є підвищення ефективності функціонування організації. Показниками поліпшення при цьому можуть бути: скорочення витрат, зростання прибутку, поліпшення обслуговування покупців, прискорення технічного розвитку, поліпшена координація діяльності в процесі реалізації управлінських рішень і т.д.

З поняттями інноваційного розвитку, інноваційної діяльності, інноваційної активності, варто вживати поняття інноваційності. Інноваційність – це ступінь запровадження та використання інновацій у власній діяльності.

За оцінками експертів, український бізнес переважно містечковий. Він мало цікавиться суттю глобальних процесів, роллю інновацій та можливостями їх запровадження, поки чиновники руйнують залишки інноваційного потенціалу країни.

Багато видів продукції не користуються попитом як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках через власну не конкурентоспроможність. Для виживання підприємства повинні відмовитися від випуску неконкурентоспроможної продукції, здійснювати активний пошук нових споживачів, нових посередників, нових ринків.

В умовах конкуренції інноваційний розвиток підприємства орієнтується на завоювання більшої частки ринку, збільшення прибутку, забезпечення високих темпів стійкого економічного розвитку. Конкуренція розглядається як головний спонукальний механізм активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Дослідження інноваційності вітчизняних підприємств проведено з точки зору двох підходів: за даними державної служби статистики України та за рейтингом журналу Forbs.

В Україні у різних секторах економіки з'являються компанії, які не шукають причин, чому інновації неможливі, не звинувачують державу або конкурентів, а всупереч середовищу будують власне майбутнє.

Інноваційність компанії також є вагомим фактором припливу чи відпливу талантів. Deloitte виявила, що дві третини молодих співробітників у світі збираються змінити

місце роботи в найближчі три роки, а дослідження Dell та Intel показало, що двоє з п'яти підуть через низькі технології в компаніях [5].

Варто розглянути формування рейтингу інноваційності підприємств за дослідженням державної служби статистики та складених Forbes на основі експертних оцінок.

Під інноваційною діяльністю у статистиці підприємств розуміють купівлю машин, обладнання, програмного забезпечення та ліцензій; технологічну та дослідницьку діяльність, промислове проектування, навчання, маркетинг і науково-дослідні розробки (НДР), коли вони здійснюються спеціально для розробки та/або запровадження інновацій щодо продукту чи процесу. Інноваційна діяльність включає також основну науково-дослідну діяльність, яка навіть не пов'язана з інноваційним продуктом чи процесом.

У 2017 році інноваційною діяльністю в промисловості займалися 759 підприємств, або 16,2% обстежених промислових.

У розрізі видів економічної діяльності слід виокремити підприємства з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (53,8%), інших транспортних засобів (37,1%), комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (34,0%), напоїв (25,9%), електричного устаткування (25,2%), хімічних речовин і хімічної продукції (25,0%).

У 2017 році на інновації підприємства витратили 9,1 млрд.грн, у тому числі на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 5,9 млрд.грн, на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,2 млрд.грн, на придбання існуючих знань від інших підприємств або організацій – 0,02 млрд.грн та на інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати), – 1,0 млрд.грн.

Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств – 7704,1 млн.грн (або 84,5% загального обсягу витрат на інновації). Кошти державного бюджету отримали 8 підприємств, місцевих

бюджетів – 17, загальний обсяг яких становив 322,9 млн.грн (3,5%); кошти вітчизняних інвесторів отримали 5 підприємств, іноземних – 3, загалом їхній обсяг становив 380,9 млн.грн (4,2%); кредитами скористалося 21 підприємство, обсяг яких становив 594,5 млн.грн (6,5%) [6].

У 2017 році 88,5% інноваційно активних промислових підприємств упроваджували інновації (або 14,3% обстежених промислових). Ними було впроваджено 2387 інноваційних видів продукції, з яких 477 – нових виключно для ринку, 1910 – нових лише для підприємства. Із загальної кількості впровадженої продукції 751 – нові види машин, устаткування, приладів, апаратів тощо, з яких 30,5 % нових для ринку. Найбільшу кількість інноваційних видів продукції впроваджено на підприємствах Харківської (16,6% загальної кількості впроваджених видів інноваційної продукції), Запорізької (13,4%), Львівської (10,3%), Сумської (9,1%) областей та м. Києва (8,3%); за видами економічної діяльності – на підприємствах з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (23,9%), харчових продуктів (21,4%), основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (7,8%).

Кількість упроваджених інноваційних технологічних процесів (нових або вдосконалених методів обробки та виробництва продукції) становила 1831, найбільше з яких впровадили підприємства м. Києва (30,0%), Харківської (12,6%), Сумської (12,3%), Запорізької (7,8%) та Дніпропетровської (5,8%) областей; за видами економічної діяльності – підприємства з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (18,8%), добування природного газу (17,7%), виробництва готових металевих виробів, крім машин і устаткування (13,4%), та харчових продуктів (7,9%). Із загальної кількості впроваджених інноваційних технологічних процесів 611 – маловідходні, ресурсозберігаючі [6].

У 2017 році 450 підприємств, які здійснювали інноваційну діяльність, реалізували інноваційної продукції на 17,7 млрд.грн. Серед таких підприємств 39,8% експортували її на 5,5 млрд.грн. Майже кожне четверте підприємство

реалізувало нову для ринку продукцію, обсяг якої становив 4,5 млрд.грн (на експорт – 41,5%). Значна кількість підприємств (83,8%) реалізувала продукції, що була новою виключно для підприємства, на 13,2 млрд.грн (27,7% поставок такої продукції було за кордон).

З метою здійснення нововведень 170 підприємств придбало 832 нові технології, з яких 129 – за межами України. Із загальної кількості технологій 386 придбано з устаткуванням, з яких 81 – за межами України; 305 – як результат досліджень і розробок (10); 110 – за договорами на придбання прав на патенти, ліцензіями на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей (36); 10 – за угодами на придбання технологій та ноу-хау (2); 12 – разом з цілеспрямованим прийомом на роботу кваліфікованих фахівців.

У результаті інноваційної діяльності 8 підприємств створили нові технології, з яких 59 було передано іншим підприємствам, зокрема 2 – за межі України.

У глобальному рейтингу інноваційності Global Innovation Index у 2017 році посіла 50 місце, причому за окремими компонентами індексу – “інноваційні зв’язки”, “засвоєння технологій”, “креативні товари і послуги”, “вплив знань” – український бізнес перебуває на дуже низьких позиціях [7].

Таблиця 1
Порівняльна характеристика інноваційності компаній
України та світу

Ранг	Україна		Світ	
	Компанія	Сфера діяльності	Компанія	Сфера діяльності
1	2	3	4	5
1	Приват-Банк	фінанси	Salesforce (США)	технології
2	Южмаш	Машинобудування	Tesla Motors (США)	Машинобудування
3	Нова Пошта	грузоперевезення	Amazon (США)	e-commerce

Продовж. табл. 1

1	2	3	4	5
4	Фармак	фармацевтика	Shanghai Raas Blood Products (Китай)	Фармацевтика
5	Турбоатом	машинобудування	Netflix (США)	розважальний сервіс
6	Grammaly	технології	Incyte Corporation (США)	Фармацевтика
7	Нефтегаздобыча	ТЕК	Hindustan Unilever (Індія)	e-commerce
8	МХП	АПК	Asian Paints Limited (Індія)	Виробництво фарб
9	Укроборонпром	ВПК	Naver (Пд.Корея)	Інтернет-пошукач
10.	Розетка	e-commerce	Regeneron Pharmaceuticals (США)	фармацевтика

Порівнюючи галузеву інноваційність України та світу варто виокремити спільні риси у розвитку інноваційних продуктів сфер машинобудування, фармацевтики, технологій та e-commerce. Відмінними напрямками для України є фінанси, грузоперевезення, ТЕК, АПК, ВПК. В свою чергу у світі інновації впроваджують в розважальний сервіс та пошуковий інтернет-сервіс. Концентрація галузей у десяти найкращих теж різна. На вітчизняному ринку домінують машинобудування, а на світовому ринку фармацевтика та e-commerce.

Також до рейтингу двадцяти інноваційних компаній, складених Forbes на основі експертних оцінок, потрапили

кілька агрохолдингів: «Миронівський хлібопродукт», «Нібулон», «Сварог Вест Груп», «AgriLab», «Кернел».

Що ж стосується порівняльного аналізу за двома підходами, то варто зауважити, що фармація, технології та машинобудування займають провідні позиції у двох досліджуваних підходах. Натомість, Державна служба статистики України не враховує сектор фінансів, АПК та ВПК, які за дослідженням Forbes входять у десятку лідерів українського ринку інноваційності.

Прагнучи отримати лідерські позиції в навколишньому бізнес-середовищі, підприємства повинні постійно модифікувати свої конкурентні переваги. А в процесі здійснення стратегічного управління інноваційними процесами важливо приймати нестандартні рішення, не є легкодоступними для сприйняття конкурентами

Таким чином, основними факторами формування потенціалу інноваційності підприємства є:

- створення прогресивної організаційної структури управління, орієнтованої на роботу в ринкових умовах;
- наявність потужного кадрового потенціалу та енергійного керівництва, здатного до сприйнятливості інновацій;
- позитивні показники ділової активності підприємства, його висока репутація серед партнерів та споживачів;
- впровадження конкурентоспроможних технологій і прогресивного обладнання;
- досягнення високої культури виробництва;
- своєчасне і повне забезпечення необхідною інформацією про останні досягнення науки і техніки у відповідній сфері діяльності, про зміни в структурі потреб споживачів, про можливості і потенціал конкурентів.

Література

1. Полукеева А.В. Особенности управления инновационной деятельностью промышленного предприятия /

А.В. Полукеєва // Організатор виробництва. – 2015. – С. 109-117.

2. Харинович-Яворська Д.О., Урсакий Ю.А. Інноваційна політика як основа посткризової трансформації інституцій конкурентного середовища / Ю.А. Урсакий, Д.О. Харинович-Яворська // Наукова спадщина Йозефа Алоїза Шумпетера і сучасність: погляд із минулого в майбутнє / Матеріали IV Міжнародної Шумпетерівської конференції (03-04 жовтня 2018 р.). – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2018. – 111-115 с.

3. Пожуєва Т.О. Сучасні підходи до управління інноваційною діяльністю підприємства / Т.О. Пожуєва // Економіка і регіон № 1 (44) – 2014 – ПолтНТУ С.103-109.

4. Ковтуненко К.В., Нестеренко О.В. Інноваційна діяльність промислових підприємств України: стан і перспективи розвитку / К.В. Ковтуненко, О.В.Нестеренко // Економічний форум. – 2/2017. – С.17-23.

5. Пропозиція // Головний журнал з питань агробізнесу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://propozitsiya.com/ua/v-top-20-innovacionnyh-kompaniy-ukrainy-popali-pyat-agroholdingov> (дата звернення 02.02.2019)

6. Наукова та інноваційна діяльність у 2017 році статистичний збірник. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_nauka_2017.pdf (дата звернення 02.02.2019)

7. Компанії-лідери 2017. Сплав нових ідей та інновацій. [Електронний ресурс] – Режим доступу <file:///D:/Новая%20папка/Компанії-лідери%202017.Finance.ua.html>] (дата звернення 02.02.2019)

1. Polukeeva, A.V. (2015) Osobennosty upravlenyya ynnovatsyonnoy deyatel'nost'yu promyshlennoho predpnyatyya [Features of management of innovative activity of an industrial enterprise]. *Orhanyzator proyzvodstva. – Production organizer*, 109-117. [in Ukrainian].

2. Kharynovych-Yavors'ka, D.O., Ursakiy, Yu.A. (2018) Innovatsiyna polityka yak osnova postkryzovoyi transformatsiyi instytutsiy konkurentsiynoho seredovyshcha [Innovative policy as the basis of post-crisis transformation of institutions of a competitive environment]. Naukova spadshchyna Yozefa Aloyiza Shumpetera i suchasnist': pohlyad iz mynuloho v maybutnye / *Materialy IV Mizhnarodnoyi Shumpeterivs'koyi konferentsiyi* (03-04 zhovtnya 2018 r.). Chernivtsi : Chernivets'kyi nats. un-t, 111-115. [in Ukrainian].

3. Pozhuyeva, T.O. (2014) Suchasni pidkhody do upravlinnya innovatsiynoyu diyal'nisty pidpryyemstva [Modern approaches to management of innovative activity of the enterprise]. *Ekonomika i rehion. – Economy and region*, 1 (44), 103-109. [in Ukrainian].

4. Kovtunenکو, K.V., Nesterenko, O.V. (2017) Innovatsiyna diyal'nist' promyslovykh pidpryyemstv Ukrainy: stan i perspektyvy rozvytku [Innovative activity of industrial enterprises of Ukraine: the state and prospects of development]. *Ekonomichnyy forum. – Economic forum*, 2, 17-23. [in Ukrainian].

20.03.2019

УДК 303.01: 656.2

JEL Classification: F100

Уханова Інна, Могилєвська Єлизавета

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСПОРТУ ЗА УМОВ ДІЇ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТА ЄС (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ)

У статті проведено аналіз показників динаміки, товарної структури та географічної спрямованості зовнішньої торгівлі послугами міжнародного транспорту Одеського регіону.

Розглянуто сучасний стан логістичної складової регіону та забезпечення діяльності міжнародного транспорту з виокремлення учасників логістичного процесу Одеського регіону, що забезпечують надання транспортних послуг для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Зроблено комплексний аналіз показників розвитку транспортної сфери та SWOT-аналіз чинників міжнародних транспортних послуг на рівні регіону, що дозволило виокремити слабкі, сильні сторони, можливості та загрози для вироблення стратегії подальшого розвитку транспортного сектору в умовах підвищення глобальної та регіональної конкуренції. Виокремлено питання розвитку транспортного сектору Одеського регіону за умов дії положень Зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, яка окремо розглядає питання інтеграції та розвитку системи транспортного забезпечення вантажних перевезень та перевезень пасажирів всіма видами транспортного сполучення. Запропоновано певні організаційні заходи щодо розвитку регіональної торгівлі послугами міжнародного транспорту за умов дії зони вільної торгівлі між Україною та країнами ЄС. Акцентовано увагу на реформуванні системи державного управління галуззю транспортних перевезень вантажів та пасажирів, у тому числі експортних імпортних та транзитних. Виокремлено необхідність здійснити практичні кроки у напрямку удосконалення таких складових управління розвитком транспортного потенціалу регіону як тарифна політика, операційна діяльність та спрощення контролюючих процедур в портах та пунктах митного контролю. Викладено перспективи використання кластерної моделі розвитку з метою удосконалення послуг міжнародного транспорту.

Ключові слова: послуги міжнародного транспорту, логістична сфера регіону, зовнішня торгівля послугами регіону, Одеський регіон, зона вільної торгівлі, євроінтеграційна стратегія.

Ukhanova Inna, Mogylevska Elyzaveta

**PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF REGIONAL
TRADE OF INTERNATIONAL TRANSPORT IN THE
CONDITIONS OF ACTION OF THE FREE TRADE ZONE OF
UKRAINE AND THE EU (ON THE EXAMPLE OF THE
ODESSA REGION)**

The article analyzes the indicators of dynamics, commodity structure and geographical orientation of foreign trade in services of international transport of the Odessa region. The present state of the logistic component of the region is considered and the activity of international transport is provided to identify the participants of the logistics process in the Odessa region, providing transport services for subjects of foreign economic activity. The complex analysis of indicators of the transport sector development and SWOT analysis of factors of international transport services at the regional level was made, which allowed to identify the weaknesses, strengths, opportunities and threats for developing the strategy of further development of the transport sector in conditions of increasing global and regional competition. The issues of development of the transport sector of the Odessa region under the conditions of the Free Trade Agreement between Ukraine and the European Union, which separately considers the issues of integration and development of the transport system of freight transport and passenger transportation by all modes of transport, are singled out. Certain organizational measures are proposed for the development of regional trade in international transport services under the conditions of the free trade zone between Ukraine and EU countries. The emphasis is on reforming the system of state management of the sector of transport of goods and passengers, including export import and transit. The necessity to take practical steps towards improvement of such components of the management of development of transport potential of the region as tariff policy, operational activity and simplification of control procedures at ports and customs control points is emphasized. The prospects for using a cluster development model to improve international transport services are outlined.

Key words: international transport services, logistic sphere of the region, foreign trade in services of the region, Odessa region, free trade zone, eurointegration strategy.

Уханова Инна, Могилевская Елизавета

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ТОРГОВЛИ МЕЖДУНАРОДНОГО ТРАНСПОРТА В УСЛОВИЯХ ДЕЙСТВИЯ ЗОНЫ СВОБОДНОЙ ТОРГОВЛИ УКРАИНЫ И ЕС (НА ПРИМЕРЕ ОДЕССКОГО РЕГИОНА)

В статье проведен анализ показателей динамики товарной структуры и географической направленности внешней торговли услугами международного транспорта Одесского региона. Рассмотрены современное состояние логистической составляющей региона и обеспечения деятельности международного транспорта по выделению участников логистического процесса Одесского региона, обеспечивающих предоставление транспортных услуг для субъектов внешнеэкономической деятельности. Сделан комплексный анализ показателей развития транспортной сферы и SWOT-анализ факторов международных транспортных услуг на уровне региона, что позволило выделить слабые, сильные стороны, возможности и угрозы для выработки стратегии дальнейшего развития транспортного сектора в условиях повышения глобальной и региональной конкуренции. Выделены вопросы развития транспортного сектора Одесского региона в условиях действия положений Зоны свободной торговли между Украиной и Европейским Союзом, которое отдельно рассматривает вопрос интеграции и развития системы транспортного обеспечения грузовых перевозок и перевозок пассажиров всеми видами транспортного сообщения. Предложено определенные организационные меры по развитию региональной торговли услугами международного транспорта в условиях действия зоны свободной торговли между Украиной и странами ЕС. Акцентируется внимание на реформировании системы

государственного управления отраслью транспортных перевозок грузов и пассажиров, в том числе экспортных импортных и транзитных. Выделены необходимость осуществить практические шаги в направлении усовершенствования таких составляющих управления развитием транспортного потенциала региона как тарифная политика, операционная деятельность и упрощения контролирующих процедур в портах и пунктах таможенного контроля. Изложены перспективы использования кластерной модели развития с целью усовершенствования услуг международного транспорта.

Ключевые слова: услуги международного транспорта, логистическая сфера региона, внешняя торговля услугами региона, Одесский регион, зона свободной торговли, евроинтеграционная стратегия.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-2-265-217-235

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні глобалізація сприяє прискореному розвитку продуктивних сил, науково-технічному прогресу, зростанню інтенсивності у взаємовідносинах між економіками країн. Світова економіка стає єдиним ринком і виробничою зоною з національними та регіональними секторами. Ринок послуг значною мірою є динамізатором світового виробництва, науково-технічного прогресу та всієї системи міжнародних відносин, які формуються під впливом сучасних інформаційно-технологічних та глобалізаційних тенденцій. Особливу роль у забезпеченні зовнішньої торгівлі між країнами та окремими регіонами грає міжнародний транспорт, який надає послуги із переміщення вантажів та пасажирів. Сучасна економіка, яка характеризується високим ступенем конкуренції та вимагає постійного удосконалення процесу надання послуг, їх оптимізації з огляду структури та рівня сервісу, не може існувати без швидкого, комфортного, високотехнологічного транспорту. Для Одеського регіону України транспортна галузь відноситься до категорії головних при формуванні доходів бюджету, тому питання

удосконалення міжнародної торгівлі послугами залишається актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості становлення та розвитку світового ринку послуг досліджують у своїх наукових працях такі вчені, як Костина К.В., Передрій О., Стрекаль О.В., та Філіпенко А., Клименко І. В, Кваша С.М., П. Кругман, М. Обстфел, М. Мелітц інші. В роботах вищезгаданих науковців висвітлено теоретичні питання розвитку міжнародного транспорту, а також надано практичні рекомендації щодо удосконалення міжнародних транспортних послуг, у тому числі і на рівні окремих регіонів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання міжнародної торгівлі транспортної сфери, безперечно, висвітлені у наукових працях великої кількості науковців, проте в умовах динамічного розвитку світового ринку недостатньо висвітленими залишаються питання щодо визначення ключових тенденцій розвитку та структурних зрушень міжнародного обміну послугами у економіці Одеського регіону.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні основних тенденцій міжнародної торгівлі транспортними послугами Одеського регіону в умовах дії положень Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Виклад основного матеріалу. Зовнішня торгівля послугами міжнародного транспорту – це послуги усіх видів транспорту з переміщення предмета транспортної операції, що надаються резидентами однієї країни резидентам іншої країни [1, с. 99] Питання міжнародних транспортних перевезень - одні з найскладніших у міжнародному комерційному праві, саме тому існує декілька підходів щодо визначення. (табл. 1).

Аналіз безпосередньо міжнародної торгівлі транспортними послугами Одеського регіону доцільно почати із найважливішої галузі – морських перевезень. Портове господарство Одеської області представлено 7 морськими торговельними портами та рибним портом, які з'єднують сухопутні транспортні коридори з морськими судноплавними лініями, забезпечуючи передачу транзитних вантажів з одного

виду транспорту на інший. Динаміка надання транспортних послуг морського транспорту є негативною, оскільки йде зменшення експорту та збільшення імпорту послуг.

Таблиця 1

Визначення поняття «Послуги міжнародного транспорту» (складено автором на основі [6-9])

Автор	Визначення
ООН	Будь-яке перевезення, при якому місце відправлення і місце призначення ідентифікуються як ті, що знаходяться в двох різних державах на момент, коли оператор приймає вантаж у своє відання; Транспортні послуги включають такі послуги, як зберігання, складування, навантаження, розвантаження, штивку, розміщення, укладання і ув'язка.
Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів (КДПВ)	Перевезення, за якою "місце прийняття до перевезення вантажу і місце, передбачене для здачі вантажу, знаходяться на території двох різних країн".
Монреальська конвенція від 1999 р.	Перевезення, при якому місце відправлення і місце призначення розташовані або на території двох держав, або на території однієї держави, якщо узгоджена зупинка передбачена на території іншої держави.
Закон України «Про автомобільний транспорт» від 5 квітня 2001 р.	Перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом з перетином державного кордону.

З таблиці 1 видно, що у 2017 році імпорт збільшився на 175,4% в порівнянні з попереднім і складає 130510,1 тис. дол. США. Експорт все одно переважає і складає 422397,6 тис. дол. США, однак приріст в порівнянні з попереднім роком склав лише 98,3%. Враховуючи динаміку останніх п'яти років, можна зробити висновок, що експорт скоротився на майже 40%, в той

же час як імпорт виріс на близько 31% в 2017 році в порівнянні з 2013 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка зовнішньої торгівлі послугами міжнародного морського транспорту Одеської області за 2013-2017 рр..
(складено авторами на основі [3])

Рік	Експорт			Імпорт		
	тис.дол. США	у % до попере днього року	у % до загаль ного обся гу	тис.дол. США	у % до попер едньо го року	у % до заг ально го обсяг у
2013	673212,3	98,0	57,8	99724,4	99,9	38,7
2014	549447,8	81,3	54,5	81124,6	80,5	39,7
2015	470154,8	84,6	53,5	66533,2	78,1	51,7
2016	424598,3	88,2	54,7	75365,9	112,7	56,6
2017	422397,6	98,3	55,2	130510,1	175,4	71,2
	у % до 2013	62,7		у % до 2013	130,9	

Щодо експорту послуг річкового транспорту, то динаміка є позитивною, тільки у 2016 році був спад, проте, в цілому, експорт збільшується і у 2017 році складав 21229,8 тис. дол.. США. Враховуючи динаміку останніх п'яти років, експорт та імпорт скоротився на майже 40%, та 30% відповідно (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка зовнішньої торгівлі послугами міжнародного річкового транспорту в Одеській області за 2013-2017 рр.
(складено авторами на основі [3])

Рік	Експорт			Імпорт		
	тис. дол. США	у % до попередн ого року	у % до загальног о обсягу	тис. дол. США	у % до попередн ого року	у % до загальн ого обсягу
1	2	3	4	5	6	7
2013	35920,8	84,6	2,6	25,9	71,6	0,1
2014	31866,9	88,7	3,2	69,8	99,2	0,0

Продовж. табл. 3

1	2	3	4	5	6	7
2015	30246,1	95,2	3,4	83,5	119,7	0,1
2016	19612,9	64,5	2,5	29,1	8,1	0,0
2017	21229,8	108,1	2,8	17,9	279,7	0,0
	у % до 2013	59,1		у % до 2013	69,1	

Загальна частка перевезень літаком збільшується як в структурі експорту, так і в структурі імпорту. У 2017 році значно зріс імпорт послуг авіаційного транспорту, однак експорт послуг міжнародного авіаційного транспорту все одно переважає над імпортом. Згідно динаміки за останні 5 років, можна зробити висновок, що експорт та імпорт надання авіаційних послуг скоротилися на майже 20% та 10% відповідно (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка зовнішньої торгівлі послугами міжнародного авіаційного транспорту в Одеській області за 2013-2017 рр.

(складено авторами на основі [3])

Рік	Експорт			Імпорт		
	тис. дол. США	у % до попереднь ого року	у % до загальн о обсягу	тис. дол. США	у % до попереднь ого року	у % до загальн ого обсягу
2013	25890,2	172,4	2,2	1968,6	78,5	0,8
2014	24723,4	90,3	2,4	863,3	39,7	0,4
2015	22097,6	91,0	2,5	1076,0	108,6	0,8
2016	20063,7	90,8	2,5	752,0	69,9	0,6
2017	20985,3	104,6	2,7	1788,3	338,4	1,0
	у % до 2013	81,1		у % до 2013	90,8	

Частка імпорту транспортних послуг зросла на 7% в 2017 році в порівнянні з 2013 роком. Однак в цілому, у структурі зовнішньої торгівлі транспортними послугами експорт значно переважає над імпортом (рис. 1), що створює

позитивне сальдо торгівлі транспортними послугами в Одеському регіоні, а отже ця сфера діяльності є експортоорієнтованою.

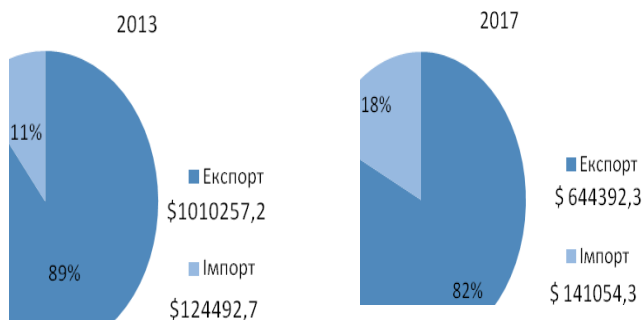

Рис. 1. Структура експорту та імпорту у загальному обсязі зовнішньої торгівлі транспортними послугами в Одеському регіоні у 2013р. та 2017 р.
(складено авторами на основі [3])

Конкурентні переваги та обмеження перспективного розвитку Одеської області на зовнішньому ринку транспортних послуг виявлені шляхом SWOT-аналізу. Характеристика сильних та слабких сторін регіону, зовнішніх можливостей та загроз для його розвитку представлена у таблиці 5.

Одеський регіон має досить сприятливі можливості для розвитку експортної діяльності але, на жаль, його експортний потенціал реалізований не повністю.

Завдяки впровадження даних заходів Одеський регіон може досягти відповідного збільшення обсягів експорту, виведення економіки з тіні, зменшення правопорушень митного законодавства.

Пріоритетним напрямком розвитку галузі з огляду на підтримку впровадження державної політики щодо розвитку Одеського регіону як транзитної держави є розвиток мультимодальності та логістичних технологій.

Таблиця 5

SWOT-аналіз Одеської області на зовнішньому ринку
транспортних послуг
(складено авторами на основі [5])

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Вигідне географічне розташування</p> <p>Потужний міжгалузевий транспортний комплекс</p> <p>Розгалуженість транспортної системи</p> <p>Розвинутий морегосподарський комплекс (7 морських портів)</p> <p>Практично не замерзаюча гавань порту</p> <p>Наявність спеціальних економічних зон</p> <p>Активний розвиток фінансово-кредитної системи</p> <p>Позитивна динаміка економічної активності населення</p>	<p>Висока зношеність основних засобів</p> <p>Незадовільний стан транспортної інфраструктури, у першу чергу автомобільних доріг</p> <p>Технологічна несумісність та невідповідність світовими та європейським стандартам надання транспортних послуг, зокрема залізничних</p> <p>Складна, бюрократична структура управління</p> <p>Недосконала нормативно-правова база для подальшого розвитку галузі</p>
Можливості	Загрози
<p>Активне співробітництво з державами Чорноморського регіону</p> <p>Членство у європейських міжрегіональних об'єднаннях</p> <p>Транзитні можливості території регіону</p> <p>Постійне нарощування транспортно-транзитних потужностей з боку влади</p> <p>Державна політика, спрямована на стимулювання розвитку регіонів</p>	<p>Незадовільна структура зовнішніх інвестицій</p> <p>Недовіра закордонних ділових кіл до гарантування державою захисту інвестицій та економічних інтересів</p> <p>Сповільнене економічне зростання в Україні</p> <p>Конкуренція з боку інших регіонів</p> <p>Обмеження фінансування з держбюджету та відсутність інвестицій</p>

ЄС висунуло концепцію "магістралей моря" (Motorways of the Sea), яка передбачає комбіновані перевезення автомобільним та водним (поромним) транспортом. Очікується, що вони становитимуть біля 70 % всіх вантажних перевезень ЄС. Згідно з Порядком денним асоціації Україна-ЄС передбачається розвиток інтермодальних і мультимодальних послуг за допомогою ефективної логістичної системи і вирішення питань щодо інтеперабельності різних колій та інших технічних стандартів [12].

Розширення зовнішньої торгівлі України з країнами Європи спонукає країну прагнути до сучасних стандартів перевезень високотарифних вантажів; активно розвивати каботажні перевезення контейнерів, що має підготувати ґрунт для побудови нових логістичних рішень; розробляти і впроваджувати сучасні інструменти інформаційної інтеграції, що полегшують перевезення вантажів.

Морські порти відіграють провідну роль як логістичні центри і потребують наявності ефективних поєднань з внутрішніми регіонами країни. Все більшу роль, зокрема в перевезенні товарів у внутрішні регіони країни і в поєднанні європейських морів, має грати внутрішній водний транспорт, де ще існує невикористаний потенціал.

У зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, у тому числі в частині співпраці в області "Транспорт", що обумовлює розвиток комбінованих та мультимодальних перевезень, питання сучасного стану нормативно-правової бази, що регулює здійснення таких перевезень та їх розвитку на національному рівні потребує перегляду та вдосконалення [12].

Слід зазначити, що в боротьбі за транзит важливу роль відіграє траншипмент, що має зайняти більшу нішу в діяльності морських портів України і це може бути причиною отримання економічної вигоди у додатковому річному прибутку. Тому, необхідним є розвиток законодавчої бази, а також створення необхідних господарсько-правових та митних умов для режиму траншипменту, що надасть змогу морським портам України стати портами-хабами в Чорноморському регіоні та

сприятиме збільшенню контейнерної перевалки. Запуск кластерної моделі розвитку дозволить отримувати мультиплікативний ефект в динаміці за рахунок включення у сферу виробництва і надання послуг більшого числа суміжних галузей, залучених до кластерного утворення. Мультиплікатор визначається відношенням частки рівноважного ВВП, безпосередньо в кластерних утвореннях, до величини обсягу інвестицій, що забезпечив цей приріст.

Створення транспортно-логістичних комплексів - кластерів, здатних сконцентрувати навколо себе значні фінансові, технологічні, інноваційні та трудові ресурси, що дозволяють забезпечити економічне зростання і підвищення конкурентоспроможності галузей транспортно-логістичного сервісу – відносять до сучасних інноваційних підходів щодо розвитку логістики в цілому.

Тобто, ТЛК є інноваційно-спрямованою, територіально локалізованою структурою, що інтегрована з елементами мережевої організації та включає різні сфери транспортно-логістичного сервісу (ТЛС), які входять у технологічний ланцюжок створення доданої вартості. За структурою, він відрізняється від традиційних вертикально інтегрованих структур за ознаками територіального розміщення, конкуренції, економічних та соціальних чинників.

Переваги кластерної форми перед традиційним прийняттям організації, полягає в наявності не лише формальних, але й здебільшого, неформальних взаємовідносин між підприємствами, що входять в кластер, що створює позитивний ефект, який впливає на усі підприємства. Окрім підприємств, до кластеру можуть входити установи освітнього, медичного, туристичного, готельного спрямувань. Це створить додаткові взаємовигідні відносини між підприємствами і населенням.

Впровадження такої сучасної, інноваційної форми організації діяльності підприємств, як регіональний транспортно-логістичний кластер, в Україні та Одеській області здійснюється дуже повільно та без державної підтримки. Проте, маючи значний логістичний потенціал, вважається доцільним

створення ТЛК в Одеській області. Одеська область нараховує понад 200 транспортних підприємств.

Основною метою створення ТЛК в Одеській області - є вирішення актуальних питань соціально-економічного розвитку району, стабілізації та збереження динаміки економічного розвитку району, що має забезпечити підвищення рівня життя мешканців району. Представимо основних учасників проектної моделі ТЛК в Одеській області (табл. 6).

Таблиця 6

Учасники ТЛК в Одеській області
(складено авторами на основі [1])

Учасники кластеру	Місце знаходження	Вид діяльності
Управляючий центр кластеру		
ТОВ «Транзит-РТ»	м. Одеса	Транспортування вантажів
ЧП «Картес»	Бурлача Балка (риб порт)	Транспортування вантажів
Підприємства, що надають послуги		
ТОВ «АвтоДом»	м. Котовськ	Технічне обслуговування рухомого складу
ПП «Альфа-БС»	м. Одеса	Запчастини для рухомого складу
ВАТ «Лукойл»	м. Одеса СМТ Любашівка м. Саврань СМТ Маяки м. Котовськ м. Балта	Автомобільна заправна станція (АЗС)
Страхова група ТАС	м. Одеса	Страхування діяльності

Таким чином, існує 6 учасників кластеру, до якого входять: управляючий центр кластеру та підприємства, що надають послуги. Всі учасники кластеру мають вдале територіальне розташування, що, з точки зору оптимізації витрат, є вигідним для даного новоутворення.

Одеська область та місто Одеса багаті на транспортно-експедиторські підприємства, тому кількість потенційних учасників у сформованому кластері може збільшуватися.

Враховуючи, що транспортно-логістична галузь відіграє важливу роль у суспільному виробництві нашого регіону, формування транспортно-логістичних кластерів матиме велике соціальне і економічне значення як для регіональної, так і для національної економіки.

Реформування системи державного управління галуззю. Удосконалення тарифної політики, операційної діяльності та спрощення контролюючих процедур в портах:

- впровадження сучасної методики формування системи портових тарифів на базі стягування ставок портових зборів за валову місткість судна;
- удосконалення внутрішньопортової логістики, включаючи спрощення оформлення суден, скорочення форм контролю;
- гармонізація національного законодавства про електронний документообіг та захист інформації до європейських вимог.

Розвиток електронного співтовариства, спрощення контрольних процедур, створення сприятливих умов для бізнесу. Удосконалення системи логістичних зв'язків між портом і видами транспорту:

- вдосконалення правового врегулювання розвитку траншшипменту в Україні;
- спрощення правил перевезення вантажів територією Одеської області у координації з митною службою.

Удосконалення роботи системи забезпечення безпеки мореплавства Україні як морської держави та її відповідності до міжнародних стандартів та європейських актів:

- формування нормативної бази для утворення в Україні Єдиного національного морського вікна у відповідності до європейських актів;
- імплементація документів Міжнародної морської організації (ІМО) та європейських актів щодо безпеки судноплавства;
- виконання норм з безпеки на морському транспорті та імплементації в повному обсязі вимог щодо контролю державою прапора і контролю державою порту.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Розширення міжнародної торгівлі послугами та диверсифікація світового ринку послуг посилюють потребу розвивати відповідні механізми регулювання та сприяти їх адаптації до сучасної специфіки цієї сфери міжнародної економічної діяльності шляхом розробки заходів на різних рівнях як зусиллями окремих урядів, так і в міжнародному масштабі.

Питання покращення надання міжнародних транспортних послуг є одним з найактуальніших для Одеського регіону, а кластеризація та організація мультимодальних перевозок – один із шляхів розвитку економіки та підтримки її на належному рівні в системі світових господарських відносин.

Основні заходи направлені на формування сучасної логістичної інфраструктури, що відповідає міжнародним стандартам; підвищення продуктивності (скорочення термінів доставки товарів, зниження тарифів на зберігання, підвищенні якості сервісного обслуговування, збільшення обсягів пасажирських і вантажних потоків) і в інноваційній активності підприємств, що входять до складу кластеру; в активізації залучення інвестицій; в забезпеченні прискореного соціально-економічного розвитку регіонів, де розміщені кластери, що в кінцевому підсумку, дозволить збільшити кількість додаткових робочих місць, заробітну плату і надходження до бюджетів усіх рівнів, підвищити стійкість і конкурентоспроможність економіки України.

Література

1. Антонюк К.В. Визначальні фактори розвитку сучасної міжнародної торгівлі послугами // Вісник київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Сер.: Економіка. – 2013. №153. – С. 99-103.

2. Артамонова. Н. Транспортно-логістична кластеризація як фактор забезпечення інноваційного розвитку регіонів України / Н. Артамонова, А. Чернат. // Науковий вісник. – 2014. – №9. – С. С. 43–57.

3. Головне управління статистики в Одеській області –
Електронний ресурс. Режим доступу:
<http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

4. Карась О. О. Застосування SWOT-аналізу при дослідженні ринку транспортних послуг / О. О. Карась, Р. С. Бугаєвський // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер. : Економіка і управління. - 2013. - Вип. 23-24. - С. 30-37.

5. Костина К.В. Система регулювання торгівлі послугами на глобальному рівні / К.В. Костина // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2009. – №1. – С. 41 -47.

6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про відповідальність операторів транспортних терміналів у міжнародній торгівлі / Комісія ООН по праву міжнародної торгівлі// – Нью-Йорк: Організація Об'єднаних Націй, 1994. - С. 652 – 660

7.Клименко І. В. «Ризики європейського інтеграційного проекту: виклики та можливості для України». Аналітична доповідь [Електронний ресурс] / І. В. Клименко // К.: НІСД. — 2014. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1003/>

8. Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів / Конвенція ООН по праву міжнародного транспорту // . – Женева: Організація Об'єднаних Націй, 1956.

9. Конвенція про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень [Електронний ресурс] / ІКАО. – 1999. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_594

10. Про автомобільний транспорт: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2344-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 22. – С. 105.

11. Статистичні дані про обсяги зовнішньої торгівлі. Офіційний сайт Eurostats / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

12. Угода про Асоціацію України – ЄС// [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535

13.Кваша С.М. Підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом: виклики і перспективи. Національна академія аграрних наук України. ННЦ «Інститут аграрної економіки»/ С.М. Кваша [Електронний ресурс]. – Режим доступу: fem.sumdu.edu.ua/.../presentation_2014_last.p.

14 Paul R. Krugman, Maurice Obstfeld, Marc J. Melitz. International Trade: Theory and Policy. Paul R. Krugman, Princeton University, Maurice Obstfeld, University of California, Marc J. Melitz, Harvard University. – 10th edition, USA. – 2015. – 338 p.

1.Antonyuk, K.V. (2013) ViznachalnI faktori rozvitku suchasnoYi mIzhnarodnoYi torgIvIi poslugami [Determinants of the development of modern international trade in services]. *VIsnik kiYivskogo natsIonalnogo unIversitetu Im.. T.G. Shevchenka. Ser.: EkonomIka. – Herald of the Kiev National University named after T.G. Shevchenko*,153, 99-103.[in Ukrainian].

2. Artamonova, N. (2014) Transportno-logIstichna klasterizatsIya yak faktor zabezpechennya InnovatsIynogo rozvitku regIonIv UkraYini [Transport-logistic clusterization as a factor for providing innovative development of the regions of Ukraine] *Naukoviy vIsnik. – Scientific Herald*, 9, 43-57. [in Ukrainian].

3. Golovne upravlyannya statistiki v OdeskIy oblasti [The Main Department of Statistics in Odessa Oblast] (n.d.) *www.od.ukrstat.gov.ua* Retrieved from <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

4. Karas, O.O. (2013) Zastosuvannya SWOT-analIzu pri doslIdzhenni rinku transportnih poslug [Application of SWOT-analysis in the study of the market of transport services]. *ZbIrnik naukovih prats Derzhavnogo ekonomIko-tehnologIchnogo unIversitetu transportu. Ser. : EkonomIka I upravlnnya. – Collection of scientific works of the State economic-technological university of transport.*, 23-24, 30-37. [in Ukrainian].

5. Kostina, K.V. (2009) Sistema regulyuvannya torgIvIi poslugami na globalnomu rIvnI [System of regulation of trade in services at the global level]. *ZovniShnya torgIvIya: pravo ta ekonomIka. – Foreign trade: law and economics*, 1, 41-47. [in Ukrainian].

7. Klimenko, I. V. (2014) Riziki Evropeyskogo Integratsiynogo proektu: vikliki ta mozhlivosti dlya UkraYini. [Risks of the European Integration Project: Challenges and Opportunities for Ukraine] (n.d.) *www.niss.gov.ua* Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/1003/> [in Ukrainian].

9. Convention on the Unification of Certain Rules for International Carriage by Air (1999) (n.d.) *zakon4.rada.gov.ua* Retrieved from: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_594 [in Ukrainian].

10. Pro avtomobilniy transport: Zakon UkraYini [On Automobile Transport: Law of Ukraine]. *Vidomosti Verhovnoyi Radi UkraYini. – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 22, 105. [in Ukrainian].

11. Statistichni danI pro obsyagi zovnishnoyi torglivI. Ofitsiyniy sayt Eurostats [Statistical data on the volume of foreign trade. Official website of Eurostats] (n.d.) *ep.eurostat.ec.europa.eu* Retrieved from: <http://ep.eurostat.ec.europa.eu/> [in Ukrainian].

12. Uгода pro Asotsiatsiyu UkraYini – ES [Agreement on the Association of Ukraine] (n.d.) *kmu.gov.ua* Retrieved from: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535 [in Ukrainian].

13. Filipenko, A., Kvasha, S.M. (2014) Pidpisannya Ugodi pro Asotsiatsiyu mIzh UkraYinoyu ta Evropeyskim Soyuzom: vikliki I perspektivi. Natsionalna akademIya agrarnih nauk UkraYini. NNTs «Institut agrarnoYi ekonomiki» [Signing of the Association Agreement between Ukraine and the European Union: challenges and prospects. National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine. NSC "Institute of Agrarian Economics] (n.d.) *fem.sumdu.edu.ua* Retrieved from fem.sumdu.edu.ua/.../presentation_2014_last.p. [in Ukrainian].

20.03.2019

НАШІ АВТОРИ

Антонюк Олена Іллівна – магістр економіки, аспірантка кафедри банківської справи, Одеський національний економічний університет

Балджи Марина Дмитрівна – д.е.н., професор, Одеський національний економічний університет

Боцян Тетяна Вікторівна – к.е.н., доцент, кафедра економіки, менеджменту і маркетингу Житомирського державного університету ім. Івана Франка

Свєдокімова Ольга Мамедівна – к.е.н., ст. викладач кафедри економіки та підприємства, Одеська державна академія будівництва і архітектури

Зварич Любов Володимирівна – ст. викладач, кафедра бухгалтерського обліку та аудиту, Одеський національний економічний університет

Кабанова Валерія Павлівна – студентка, Одеський національний економічний університет

Колеснікова Катерина Семенівна – к.е.н., доцент кафедри прикладної економіки, Одеський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Коломієць Вікторія Миколаївна – к.е.н., доцент, докторант, Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

Король Володимир Степанович – к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, маркетингу і менеджменту, Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту Тернопільського національного економічного університету

Лоханова Наталія Олексіївна – д.е.н., професор, зав. кафедри бухгалтерського обліку та аудиту, Одеський національний економічний університет

Люльов Олексій Валентинович – д.е.н., доцент, кафедра економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Сумський державний університет

Маліновська Ірина Анатоліївна – студентка, Одеський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Мищенко Максим Іванович – д.е.н., професор, професор кафедри економіка та менеджмент Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна

Могилевська Єлизавета Вадимівна – студентка, Одеський національний економічний університет

Мужайло Василь Дмитрович – к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту і логістики, Одеська національна академія харчових технологій

Пімоненко Тетяна Володимирівна – к.е.н., доцент, кафедра економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Сумський державний університет

Потапов Максим Анатолійович – в.о. начальника служби матеріально-технічного забезпечення АТ «Укрзалізниця», Придніпровська філія

Слободянюк Ольга Василівна – д.е.н., професор, зав. кафедри фінансів та страхування, Одеський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Урсакій Юлія Анатоліївна – к.е.н., доцент, Чернівецький торговельно-економічний інститут Київський національний торговельно-економічний університет

Уханова Інна Олегівна – к.е.н., доцент, Одеський національний економічний університет

Чабаров Валентин Олександрович – к.техн.н., доцент, доцент кафедри менеджменту і логістики, Одеська національна академія харчових технологій

Чернова Наталія Сергійівна - к.е.н., доцент, доцент кафедри економіка та менеджмент Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна

Чигрин Олена Юріївна – к.е.н., доцент, кафедра економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Сумський державний університет

ДЛЯ ПОТАТОК

ДЛЯ ПОТАТОК

Матеріали номера друкуються мовою оригіналу

НАУКОВИЙ ВІСНИК
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
Збірник наукових праць

Наукове видання

За достовірність викладених фактів, цитат та інших
відомостей відповідає автор

Підписано до друку за рекомендацією
Вченої ради Одеського національного економічного
університету
30 серпня 2013 р. Протокол № 1

Підписано до друку 22.03.2019
Формат 60 x 84 1/16
Тираж 100 прим.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 12,5